

การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา
ของชาวบ้านทิพย์โสด ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

A STUDY OF THE BUDDHIST MORALS IN PU-TA WORSHIP
RITUAL OF THIPPASOT VILLAGE, DONKLANG SUB-DISTRICT,
KOSUMPHISAI DISTRICT, MAHASARAKHAM PROVINCE

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน (สีฟาแลว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา
ของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน (สีฟาแลว)

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

A Study of the Buddhist Morals in Pu-Ta Worship
Ritual of Thippasot Village, Donklang Sub-District,
Kosumphisai District, Mahasarakham Province

Phrapalat Apisit Dhammavuddho (Seepalaew)

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Studies)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้บัณฑิตวิทยาลัย
“การศึกษาคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านทิพโส
ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา ตามหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบวิทยานิพนธ์

ประธานกรรมการ

(พระมหาสมบุรณ์ วุฑฒิกโร, ดร.)

กรรมการ

(ผศ. ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง)

กรรมการ

(พระมหามิตร ฐิตปญโญ, รศ. ดร.)

กรรมการ

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ. ดร.)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

พระมหามิตร ฐิตปญโญ, รศ. ดร.

ประธานกรรมการ

พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ. ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมมวฑฺฒโธ)

- ชื่อวิทยานิพนธ์** : การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา
ของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม
- ผู้วิจัย** : พระปลัดอภิสิทธิ์ ธรรมวุฒิ (สีพาแลว)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)
- คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์**
- : พระมหามิตร ฐิตปัญญา, รศ. ดร., ป.ธ. ๔, พธ.บ. (รัฐศาสตร์),
พธ.ม. (พระพุทธศาสนา), Ph.D. (Buddhist Studies)
 - : พระโสภณพัฒนบัณฑิต, รศ. ดร., พธ.บ. (ศาสนา),
ศษ.บ. (ประถมศึกษา), ศศ.ม. (ปรัชญา), Ph.D. (Buddhist Studies)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๘ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การศึกษานี้มีวัตถุประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ๒) เพื่อศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

รูปแบบวิธีวิจัยเป็นรูปแบบเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น ความเป็นมาความสำคัญ ความเชื่อ และคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏจากพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผลการวิจัยพบว่า

๑) ความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่าผลประโยชน์ของการพิธีกรรมบูชาปู่ตา เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นนี้และขอ ร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น การเซ่นเจ้าปู่เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ขอท่านปู่ตาจงลดบันดาลให้หายจากการเจ็บป่วยโดยเอาเครื่องมาสักการบูชาเพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัยและทำไร่นานาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป

๒) คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย พบว่า ชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มี คติหลักธรรมที่ปรากฏคือ หลักศรัทธา หลักกฏแห่งกรรม หลักความกตัญญู หลักทศก และหลักศีล ๕

- Thesis Title** : A Study of the Buddhist Morals in Pu-Ta Worship Ritual of Thippasot Village, Donklang Sub-District, Kosumphisai District, Mahasarakham Province
- Researcher** : Phrapalad Apisit Dhammavuddho (Seepalaew)
- Degree** : Master of Arts (Buddhist Studies)
- Thesis Supervisory Committee**
- : Phramaha Mit Thitapanyo, Assoc. Prof. Dr., Pali VI, B.A. (Political Science), M.A. (Buddhist Studies), Ph.D. (Buddhist Studies)
- : Phra Sophonphattanabundit, Assoc. Prof. Dr., B.A. (Religion), B.A. (Primary Education), M.A. (Philosophy), Ph.D. (Buddhist Studies)
- Date of Graduation** : March 8, 2019

Abstract

This study has the objective 1) to study the beliefs, rituals, worshipping the ancestors of the villagers thipsot. Don 2 Maha sarakham m/d kosum phisai) to study the Buddhist Dharma that motto appears in the ritual to worship the ancestors of the villagers thipsot. Don Klang kosum phisai Maha sarakham province.

The research method is the format as a format for qualitative research (Qualitative Research) researchers do research and collect data from related documents. To associate a question in research, then get into space to store the data field model interview (Interview), which is a tool to study and collect data, using in-depth interviews (In-depth Interview) for population data by material such as history of the importance of faith and moral sermon Buddhist rituals, from the worship of ancestors thipsot Don Klang kosum phisai Maha sarakham province.

The research found that

1) belief rituals worshipping ancestors of thipsot. Don Klang kosum phisai Maha sarakham province. The beneficial effects of ritual worship of ancestors is a political decision about when Grandpa comes to receive food. This ghost spirits and begged for help for all accident prevention protections to families to trace the family forever, ask anyone experiencing joy and prosperity, more. To bribe the owner, to grandfather so against the home owner city. He inspired Jong ancestors, lost from illness by removing the source of worship. So the owners grandfather covered the

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี เพราะความช่วยเหลือจากพระอาจารย์พระมหา
มิตร ฐิตปัญญา, รศ.ดร. ประธานกรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ เจ้าคุณอาจารย์พระโสภณพัฒน
บัณฑิต, รศ. ดร. กรรมการที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่ได้ให้คำปรึกษาและเสนอแนะในสิ่งที่เป็นประโยชน์
และมีคุณค่าอย่างยิ่งในการทำวิจัยครั้งนี้จนสามารถสำเร็จ

ขอขอบพระคุณ พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ, ผศ. ดร., ผศ. ดร.ประยูร แสงใส, ผศ. ชอบ ดีสวน
โคก ผู้เชี่ยวชาญ ที่กรุณาให้คำแนะนำตรวจแก้ไขในส่วนที่บกพร่องของแบบสัมภาษณ์ ถึงแม้ว่าจะมี
ภาระกิจมากมายแต่ก็สละเวลาให้ด้วยดีเสมอมา

ขอขอบคุณพระภิกษุวัดทิพย์ไสต ผู้ทรงคุณวุฒิ ประชาญ์ชาวบ้าน และผู้อาวุโส ชาวบ้านทิพ
ไสต ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ผู้วิจัยขอขอบคุณเจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ที่อำนวยความสะดวกในการค้นคว้าเอกสาร

ขอขอบคุณท่านพระมหาพิสิฐ วิสิฐปัญญา และเจ้าหน้าที่บัณฑิตวิทยาลัยทุกท่าน ที่
ช่วยเหลืองานด้านเอกสาร ขอขอบคุณท่านอาจารย์อดุลย์ หลานวงศ์ ที่ช่วยเหลือในส่วนของงานของ
เอกสาร งานงานวิจัยฉบับนี้สำเร็จไปด้วยดี ขอขอบคุณคุณอาจารย์ศุภณัฐภาษาที่ช่วยเหลือในการ
ตรวจทานความบกพร่องของภาษาอังกฤษ

ขอขอบคุณบิดา มารดา ญาติพี่น้อง ตลอดจนชาวบ้านทิพย์ไสต และกัลยาณมิตรทุกท่านทุก
คน ที่ได้ให้การสนับสนุนช่วยเหลือให้วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยดี

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโต (สีฟ้าแล้ว)

๘ มีนาคม ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	ง
สารบัญ	จ
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๕
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖
๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ	๖
๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ	๖
๒.๑.๒ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ	๘
๒.๑.๓ ประเภทของความเชื่อ	๑๐
๒.๑.๔ อิทธิพลของความเชื่อ	๑๑
๒.๑.๕ หลักการสำคัญของความเชื่อ	๑๔
๒.๑.๖ วิวัฒนาการความเชื่อของมนุษย์	๑๘
๒.๑.๗ ความเชื่อของชาวอีสาน	๑๙
๒.๑.๘ ความเชื่อเรื่องทำเลการตั้งถิ่นฐาน	๒๑
๒.๑.๑๐ ความเชื่อเรื่องฤกษ์งาม-ยามดี	๒๒
๒.๑.๑๑ ความเชื่อเรื่องศาสนาและชนบประเพณี	๒๓
๒.๑.๑๒ ความเชื่อเรื่องผี (การถือผี) วิญญาณ และผีปูด	๒๕
๒.๑.๑๓ ประโยชน์ของความเชื่อ	๒๘
๒.๒ ทฤษฎีความเชื่อ	๒๙
๒.๒.๑ ความหมายของความเชื่อ	๒๙
๒.๒.๒ องค์ประกอบการเกิดของความเชื่อ	๓๑
๒.๒.๓ วิวัฒนาการของความเชื่อ	๓๑
๒.๒.๔ เป้าหมายของความเชื่อ	๓๒

๒.๓ แนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์พระพุทธรศาสนาเถรวาท	๓๒
๒.๓.๑ ความหมายของผี	๓๓
๒.๓.๒ การกำเนิดของผี	๓๓
๒.๓.๓ ความเชื่อเรื่องผีของมนุษย์	๓๔
๒.๓.๔ ท่าทีของพระพุทธรศาสนาที่มีต่อความเชื่อเรื่องผี	๓๕
๒.๓.๕ สังคมไทยมีความเชื่อเรื่องผี	๓๕
๒.๓.๖ สังคมชุมชนภาคอีสานให้ความสำคัญกับผี	๓๗
๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบูชา	๓๘
๒.๔.๑ ความหมายของการบูชา	๓๘
๒.๔.๒ หลักการสำคัญของการบูชา	๔๐
๒.๔.๓ ป่อเกิดของการบูชาของมนุษย์	๔๒
๒.๕ แนวคิดเรื่องการบูชาปู่ตาของชาวอีสาน	๔๕
๒.๕.๑ ความเป็นมาของการบูชาปู่ตา	๔๕
๒.๕.๒ ความสำคัญการบูชาปู่ตา	๔๘
๒.๕.๓ ขั้นตอนการบูชาปู่ตา	๔๙
๒.๕.๔ พิธีกรรมการบูชาปู่ตา	๔๙
๒.๕.๕ เครื่องเซ่นไหว้	๕๑
๒.๕.๖ ประโยชน์ของการบูชาปู่ตา	๕๑
๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม	๕๒
๒.๖.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม	๕๒
๒.๖.๒ หลักการของพุทธธรรม	๕๒
๒.๖.๓ ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม	๕๓
๒.๖.๔ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาทั่วไป	๕๕
๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๑
๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย	๖๔
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๖๕
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๖๕
๓.๒ พื้นที่การวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๖๖
๓.๓ เครื่องมือการวิจัย	๖๖
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๖๗
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๖๘
๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย	๖๘
บทที่ ๔ ผลการศึกษาวิจัย	๖๙
๔.๑ บริบทของชุมชนและประวัติความเป็นมา	๖๙

๔.๒ ความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโฮต ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	๗๒
๔.๓ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโฮต ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม	๘๐
๔.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัย	๘๖
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ	๘๗
๕.๑ สรุปผลการศึกษา	๘๗
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๙๐
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๙๑
บรรณานุกรม	๙๒
ภาคผนวก	๙๘
ภาคผนวก ก แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย	๙๙
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๐๓
ภาคผนวก ง หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์	๑๐๗
ภาคผนวก จ ภาพประกอบการสัมภาษณ์	๑๐๙
ประวัติผู้วิจัย	๑๒๑

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ในวิทยานิพนธ์นี้ ใช้อ้างอิงจากพระไตรปิฎกภาษาบาลีและพระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย คัมภีร์อรรถกถาภาษาไทยใช้ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย การอ้างอิงระบุเล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ ให้ใช้อักษรย่อตัวพื้ปกติ เช่น ที.สี.(บาลี) ๙/๒๗๖/๙๗, ที.สี.(ไทย) ๙/๒๗๖/๙๘. หมายถึง ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ปาฐกถา ภาษาบาลี เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๗ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๐๐ และ ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค ภาษาไทย เล่ม ๙ ข้อ ๒๗๖ หน้า ๙๘ ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๕๓๙

ก. คำย่อชื่อคัมภีร์พระไตรปิฎก

คำย่อ	พระวินัยปิฎก	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.มหา. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวิภังค์	(ภาษาไทย)
วิ.ม. (ไทย)	= วินัยปิฎก	มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จ. (ไทย)	= วินัยปิฎก	จุฬวรรค	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	พระสุตตันตปิฎก	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ที.สี. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	สีลขันธวรรค (ภาษาไทย)
ที.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	มหาวรรค (ภาษาไทย)
ที.ปา. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ทีฆนิกาย	ปาฐกถาวรรค (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มูลป็นณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	มัชฌิมป็นณาสก์ (ภาษาไทย)
ม.อ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	มัชฌิมนิกาย	อุปริป็นณาสก์ (ภาษาไทย)
ส.นิ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	สังยุตตนิกาย	นิทานวรรค (ภาษาไทย)
อง.เอกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ทุก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ทุกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.ติก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	ติกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.จตุกก.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	จตุกกนิบาต (ภาษาไทย)
อง.สตุตค.(ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	สตุตคนิบาต (ภาษาไทย)
อง.เอกาทสก. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	อังกุตตรนิกาย	เอกาทสกนิบาต (ภาษาไทย)
ขุ.ขุ. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	ขุททกปาฐะ (ภาษาไทย)
ขุ.เปต. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	เปตวัตถุ (ภาษาไทย)
ขุ.ชา.ม. (ไทย)	= สุตตันตปิฎก	ขุททกนิกาย	มหานิบาตชาดก (ภาษาไทย)

ข. คำย่อชื่อคัมภีร์อรรถกถา

อรรถกถาพระวินัยปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
วิ.ภิกขุณี.อ. (ไทย)	= วินัยปิฎก สมันตปาสาทิกา ภิกขุณีวิภังคอรรถกถา	(ภาษาไทย)

อรรถกถาพระสุตตันตปิฎก

คำย่อ	ชื่อคัมภีร์	ภาษา
ม.อุ.อ. (บาลี)	= มชุณนิมิกาย	ปปลงสูทนี อูปริยปณณาสกอฎฐกถาปาลี (ภาษาบาลี)
ส.นิ.อ. (บาลี)	= สยุตตนิมิกาย	สารตถปปกาสินี นิทานวคคอฎฐกถาปาลี (ภาษาบาลี)
ช.ช.อ. (บาลี)	= ชุททกนิมิกาย	ปรมตถโชติกา ชุททกปาธอฎฐกถาปาลี (ภาษาบาลี)
ช.เปต.อ. (ไทย)	= ชุททกนิมิกาย	ปรมัตถโชตกา เปตวัตถุอรรถกถา (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

กลุ่มชนชาวอีสานมีคติความเชื่อในการดำเนินชีวิตที่ได้รับสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ กล่าวคือ ความเชื่อในอำนาจลี้ลับที่เหนือธรรมชาติ เชื่อในเรื่องการรวมกลุ่มกันเพื่อตั้งหมู่บ้านชุมชน เพื่อการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพที่ไม่ต่างอะไรกับมนุษย์กลุ่มชนชั้นอื่นๆ ซึ่งเป็นสัตว์สังคมที่มีการใช้ชีวิตพึ่งพาอาศัยกัน ดำรงอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่มเป็นชุมชนที่อาศัยอยู่บนโลกร่วมกัน มีความเชื่อ มีแนวคิด ความเคยชิน ถ่ายทอดสืบทอดกันมาจนกลายเป็นคติความเชื่อของชุมชนและกลายเป็น ประเพณีกระทำสืบสานเรื่อยมา มนุษย์เราทุกคนล้วนมีสัญชาตญาณในการกลัวภัยอันตรายที่จะเกิดแก่ตนเองทรัพย์สินของตน เมื่อมีภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้นจึงเกิดความสะทกสะท้านลึกลับใจ เพื่อความปลอดภัยในชีวิต เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อ ผีสาง นางไม้ เทวดามี การบูชาอันอ่อนน้อมเพื่อหวัง ให้ป้องกันรักษาให้เกิดความปลอดภัยการอ่อนน้อมบูชาเจ้าป่าเจ้าเขาซึ่งเชื่อกันว่ามีเทวดาอยู่ทั่วไป ให้ปกป้องรักษาเพื่อที่ตนเองจะได้ปลอดภัยจากอันตรายต่างๆ มีการบูชากราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เข้าใจว่ามีอำนาจเหนือตนให้ดลบันดาลสิ่งที่ตัวเองปรารถนาบ้าง การบูชาจึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของมนุษย์ ก่อให้เกิดความเชื่อและศาสนาที่ใครไม่ควรลบลู่ดูหมิ่น

หากจะศึกษาวิชาการทางศาสนาแต่ในแง่ศาสนาเดียวหาได้ไม่ ศาสนาไม่ได้เกิดขึ้นมาเฉยๆ ไม่ได้เกิดขึ้นมาโดยบังเอิญทุกๆ ศาสนาย่อมได้กำเนิดจากอิทธิพลทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์สภาพสังคมความเป็นอยู่ของหมู่ชนที่ลัทธิศาสนาได้ก่อกำเนิดขึ้นประกอบด้วยเหตุการณ์แวดล้อมซึ่งโดยมากมักเป็นเหตุการณ์รุนแรงจนมนุษย์ต้องคิดหาที่พึ่งหรือเครื่องช่วยเหลือที่สูงกว่าความสามารถของมนุษย์เอง การศึกษาเรื่องศาสนาจึงจำต้องทำไปพร้อมกับการศึกษาวิชาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกันจึงจะเข้าใจเรื่องศาสนาถูกถ้วนดี^๑

^๑ พระอรียานวัตรเขมาจารย์เถระ, คติความเชื่อของชาวอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๕.

^๒ หลวงวิจิตรวาทการ, ศาสนาสากล เปรียบเทียบศาสนา ลัทธิและปรัชญาต่างๆทั้งโลก (เล่ม๒ ว่าด้วยพระพุทธเจ้า), (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ลูก ส.ธรรมภักดี, ๒๕๒๓), หน้า ก-ข.

ปูตา (ยาพ่อปู) หรือศาลปูตาถือกำเนิดมาพร้อมๆ กับการตั้งชุมชน หมู่บ้านของชาวอีสาน เมื่อมองไปรอบรอบๆ ชุมชนเราจะสังเกตเห็นว่าทุกหมู่บ้านในอีสานจะมีตูปูตาหรือบ้านหลังเล็กๆ ถูกสร้างไว้ใกล้ๆ หมู่บ้านปกติแล้วจะเลือกเอาบริเวณที่มีป่าร่มรื่นเย็นสบายไม่เข้าไปแผ้วถางบุกเบิกไม่ว่าจะเป็นต้นไม้หรือไม้ที่แห้งเป็นพินแล้วก็ตามก็เอาไม้ได้สัตว์เลี้ยงต่างๆ จะต้องไม่ปล่อยให้เข้าไปปรบกวานปูตา^๓ เชื่อกันว่าปูตาเป็นผีรักษาบ้านรักษาเมืองที่คอยดูแลปกป้องรักษาหมู่บ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ชาวอีสานเชื่อว่าผีปูตามีอิทธิฤทธิ์สามารถลดบันดาลให้เราได้ถ้าท่านพอใจ ดังนั้นจึงมีการบนบานศาลกล่าวให้ได้ตามที่เรที่ตั้งใจจะมาเลี้ยง เช่น ไปคัดเลือกทหารไม่ยากได้ใบแดง เดินทางไปต่างถิ่นขอให้เดินทางปลอดภัย วัว ควาย หรือสิ่งของสำคัญหายไปหรือการเจ็บป่วยเรื้อรัง^๔ ด้วยความเชื่อในอำนาจของปูตา จึงมีการเลี้ยงปูตาหรือพิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นประจำ

แม้ว่าพระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งเหตุผล สอนมิให้พุทธศาสนิกชนเชื่ออะไรง่ายๆ ก็ตามแต่พระพุทธเจ้าก็ทรงสอนให้ชาวพุทธมีศรัทธาหรือความเชื่อและมีความเลื่อมใสในสิ่งที่ควรเชื่อ ควรเลื่อมใสเพราะความเชื่อเป็นคุณธรรมที่จำเป็นเบื้องต้นในการนำไปสู่จุดหมายปลายทางเราจะทำอะไรต่างๆ ความเชื่อ เช่น ชาวพุทธปฏิบัติตามหลัก ศีล สมาธิ ปัญญา เพื่อบรรลุถึงมรรคผลนิพพานก็เพราะว่าเชื่อนิพพานมีจริง ชาวคริสต์เชื่อว่าสวรรค์มีจริงจึงเคารพรักพระเจ้าเพื่อจะได้ไปสวรรค์ถ้าไม่มีความเชื่อคนก็ไม่ทำอย่างที่เขากำหนดทำเพราะถูกบังคับก็ทำอย่างเสียไม่ได้ฉะนั้นความเชื่อจึงเป็นคุณสมบัติอันจำเป็นมาก^๕

ความเชื่อเรื่องปูตาของชาวบ้านก็เช่นเดียวกันแม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ก็ตามแต่หากว่าถ้าการถือปฏิบัติตามคติความเชื่อที่สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษนี้ได้นำพาชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุขเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ปลุกฝังความกตัญญูกตเวทีให้ลูกหลานได้ระลึกถึงบุญคุณของบรรพชนที่ได้บุกเบิกก่อสร้างหมู่บ้านขึ้นมาให้เราอาศัยอยู่ทุกวันนี้ก็นับว่าคติความเชื่อของชาวบ้านมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับพุทธศาสนาโดยเฉพาะในเรื่องกรรมถ้าคนเรามีความเชื่อในหลักแห่งกรรมแล้วก็ย่อมจะเชื่อในเรื่องบาปบุญ สวรรค์นรกและภพภูมิต่างๆ เรื่องทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ดังที่พุทธเจ้าตรัสไว้ใน กาลามสูตรตักนิบาตร อังคุตตรนิกาย^๖ ว่า คนทำชั่วย่อมเดือดร้อนในชาตินี้ ถ้าชาติหน้ามีจริงและนรกมีจริงตายไปแล้วเขาย่อมมีหวังเดือดร้อนในอนาคตอีก คนทำดีย่อมอยู่สบายในโลกนี้ตายไปแล้วถ้าสวรรค์มีจริงเขาก็มีหวังสุขสบายในโลกหน้าอีก จากพระสูตรนี้เราจะเห็นได้ว่าความเชื่อในบางสิ่งบางอย่างที่พิสูจน์ไม่ได้บางทีก็ไม่จำเป็นต้องพิสูจน์ให้ยุ่งยากนักเพราะถ้าเชื่อแล้วทำให้ประพฤติตนอยู่ในศีลธรรมถูกต้องตามครรลองของชุมชนและนำเราไปสู่การกระทำที่ถูกต้องก็น่าจะเพียงพอแล้ว

^๓ ประมวล พิมพ์เสน, **ของดีอีสาน**, (ขอนแก่น: สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๕๕.

^๔ เรื่องเดียวกัน, หน้า ๕๗

^๕ แสง จันทร์งาม, **พุทธศาสนวิทยา**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊ค จำกัด, ๒๕๔๔), หน้า ๙๔.

^๖ อ.จ.ต.ก. (ไทย) ๒๐/๕๐๕/๒๑๒.

หมู่บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นชุมชนดั้งเดิมของชาวอีสานที่เข้ามาปักหลักตั้งถิ่นฐานมานานกว่า 100 ปีแล้วเป็นชุมชนขนาดกลางมีจำนวนประชากรกว่า ๑,๐๐๐ คน ทุกครัวเรือนนับถือศาสนาพุทธและมีวัฒนธรรมประเพณีอีสานคือ “ฮีตสิบสองครองสิบสี่” ถือเป็นประเพณีการทำบุญในแต่ละเดือนเป็นประจำสืบทอดกันมาเนื่อง จากการทำบุญตามประเพณีในแต่ละเดือนแล้วชาวบ้านทิพโส ยังมีพิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นประจำทุกปีที่ทำสืบทอดกันมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าการบูชาปูตาจะไม่ใช่ประเพณีของศาสนาพุทธแต่ชาวพุทธบ้านทิพโสก็ทำสืบทอดกันเรื่อยมาจนกลายเป็นคติความเชื่อของชุมชนเป็นพิธีที่ศักดิ์สิทธิ์มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน จะเห็นได้จากทุกปีจะมีประชาชนจำนวนมากมาร่วมพิธีกรรมการบูชาปูตาจึงทำให้ผู้วิจัยเกิดความสนใจใคร่รู้ถึงความเป็นมาของความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาที่มีความสัมพันธ์ต่อพระพุทธศาสนา

ผู้วิจัยจึงเลือกทำการศึกษารื่อง การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคามโดยมุ่งทำความเข้าใจในมิติของความเชื่อของพิธีกรรมการบูชาและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตา ถึงแม้ว่าสภาพสังคมทุกวันนี้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากมีความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ แต่การบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ก็ได้รับความสนใจเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ เป็นการสว่นกระแสสังคมปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัดจึงเป็นเหตุให้ผู้วิจัยสนใจทำการศึกษาในประเด็นนี้ เชื่อว่าจะทำให้เราเข้าใจเรื่องศาสนาได้อย่างถูกต้องครบถ้วนดังที่ในสังคมไทยได้กล่าวถึงเรื่องของผี พราหมณ์ พุทธ มีความเกี่ยวข้องพัวพันกันมาจนแยกไม่ออกราวกับว่าต่างก็พึ่งพิงกันมาอิงอาศัยอยู่และสืบทอดความเชื่อต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๒.๑ เพื่อศึกษาความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม

๑.๒.๒ เพื่อศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม

๑.๓ ปัญหาการวิจัย

๑.๓.๑ ความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างไร

๑.๓.๒ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม เป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้วิธีการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และการวิจัยภาคสนาม (Field Research) มุ่งศึกษาประเด็นที่เกี่ยวข้องกับความเชื่อ พิธีกรรมการบูชาปู่ตาและคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ซึ่งผู้วิจัยจะศึกษาวิเคราะห์จากเอกสาร โดยกำหนดขอบเขต ดังนี้

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ศึกษาความเชื่อ พิธีกรรมการบูชาปู่ตาและคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านเอกสาร

๑) เอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พุทธศักราช ๒๕๓๙ และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ชาวบ้าน

๒) เอกสารชั้นทุติยภูมิ คือ เอกสาร หรืองานวิจัยที่เกี่ยวข้องและบทความต่างๆทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในบางส่วนที่เกี่ยวข้องเช่น หนังสือ งานวิจัย บทความ และวิทยานิพนธ์

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านพื้นที่

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษาในชุมชนบ้าน ทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สาเหตุที่ผู้วิจัยเลือกพื้นที่ดังกล่าวเนื่องจากเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ดั้งเดิม และยังมีพิธีกรรมการบูชาปู่ตาที่สืบทอดต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน

๑.๔.๔ ขอบเขตประชากรกลุ่มเป้าหมาย

ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดเป้าหมายกลุ่มเป้าหมายในชุมชนบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม โดยกลุ่มเป้าหมายในการวิจัย โดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยการสัมภาษณ์ตัวแทนของกลุ่มเป้าหมาย มี ๕ กลุ่ม คือ

๑) พระสงฆ์	จำนวน ๕	รูป
๒) กระจ่า	จำนวน ๓	คน
๓) ประชาชนชาวบ้าน	จำนวน ๕	คน
๔) ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน	จำนวน ๕	คน
๕) ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ	จำนวน ๕	คน
รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น	จำนวน	๒๓ รูป/คน

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือ ในสิ่งนั้นๆ ในที่นี้หมายถึง การยอมรับนับถือในปุตาวามีจริง แม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็น แต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริง และมีอำนาจคุ้มครองปกป้องหมู่บ้านชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุขได้

คติธรรม หมายถึง หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปุตตาของชาวบ้านทิพโส

พิธีกรรม หมายถึง ขั้นตอนการบูชาปุตตา ตลอดถึง การจัดเตรียมเครื่องบูชาปุตตา มีเหล่าไก่ ฐูป เทียน ดอกไม้ เป็นต้น

การบูชา หมายถึง การเช่นสรวง บวงสรวง เลี้ยง ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ในการศึกษา มี ๒ อย่าง คือ อามิสบูชา การบูชาด้วยวัตถุสิ่งของและปฏิบัติบูชา การปฏิบัติตามคำสอนทางพระพุทธศาสนา

ปุตตา หมายถึง ฝักรูปบุรุษหรือวิญญานของฝักรูปบุรุษ ผู้บุกเบิกก่อสร้างบ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ชาวบ้าน หมายถึง ประชาชนหรือชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๖.๑ ได้ทราบความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปุตตาของชาวบ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑.๖.๒ ได้ทราบถึงคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปุตตาของชาวบ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยกล่าวถึงความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวอีสาน ซึ่งเกี่ยวข้องกับพิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นคติความเชื่อที่ชาวอีสานได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่มาช้านาน ซึ่งจะทำให้ทราบถึงรายละเอียดต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ
- ๒.๒ ทฤษฎีความเชื่อ
- ๒.๓ แนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท
- ๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบูชา
- ๒.๕ แนวคิดเรื่องการบูชาปูตาของชาวอีสาน
- ๒.๖ แนวคิดเรื่องหลักพุทธธรรม
- ๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง
- ๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

๒.๑ แนวคิดเกี่ยวกับความเชื่อ

ความเชื่อเป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นกับมนุษย์ และถือว่าเป็นวัฒนธรรมของมนุษย์อย่างหนึ่ง การดำรงชีวิตของมนุษย์ในสมัยโบราณที่มีความเจริญทางด้านวิชาการน้อย ความเชื่อจึงเกิดจากการเกิดขึ้น และการเปลี่ยนแปลงของธรรมชาติที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นการบันดาลให้เกิดขึ้นจากอำนาจของ เทวดา พระเจ้า หรือภูตผีปีศาจ ดังนั้นเมื่อเกิดปรากฏการณ์ต่างๆ ขึ้น เช่น ฝนตก พายุพัด ฟ้าผ่า แผ่นดินไหว ภูเขาไฟระเบิด อุทกภัย และวาตภัย ต่างๆ ขึ้น ล้วนเป็นสิ่งที่มือทิพต่อชีวิตหรือความเป็นอยู่ของมนุษย์ ซึ่งยากที่จะป้องกันหรือแก้ไขได้ด้วยตัวเอง บางอย่างเป็นเหตุการณ์ที่อำนาจประโยชน์ แต่บางเหตุการณ์ก็เป็นอันตรายต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของมนุษย์ มนุษย์จึงพยายามที่จะคิดหาวิธีการที่จะก่อให้เกิดผลในทางที่ดี และเกิดความสุขให้กับตนเอง เพื่อกระทำต่อสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ทำให้เกิดเป็นแนวทางปฏิบัติที่เป็นพิธีกรรม หรือศาสนาเกิดขึ้น

๒.๑.๑ ความหมายของความเชื่อ

คำว่า “ความเชื่อ” มีความหมายอยู่หลายความหมาย นักวิชาการและผู้รู้ได้ให้ความหมายของความเชื่อไว้ในแง่มุมต่างๆ ดังนี้ ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ คนที่เชื่อในฤกษ์ยามก็จะถือว่า วันเวลาการโคจรของ

ดวงดาวจะก่อให้เกิดผลต่อตัวมนุษย์ คนที่เชื่อเครื่องรางของขลังก็จะมีคามยึดมั่นว่า เครื่องรางของขลังให้คุณให้โทษแก่ตนได้จริง ตัวอย่างของความเชื่อ ได้แก่ ไสยศาสตร์ โหราศาสตร์ โชคลาง ของขลัง ผีสาง นางไม้ ความเชื่ออำนาจลึกลับ สิ่งศักดิ์สิทธิ์ อิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ เหล่านี้เป็นต้น

ธวัช ปุณโณทก ได้กล่าวถึงความเชื่อไว้ว่า ความเชื่อ คือ การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติ^๑ ที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์นั้นๆ หรือสังคมมนุษย์นั้นๆ แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านั้น ไม่สามารถที่จะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความเคารพเกรงกลัวสิ่งเหล่านี้ เรียกว่าความเชื่อ ฉะนั้นความเชื่อจึงมีขอบเขตกว้างขวางมาก ไม่เพียงแต่จะหมายถึงความเชื่อในดวงวิญญาณทั้งหลาย (belief in spiritual beings) ภูตผี คาถาอาคม โชคลาง ไสยเวทต่างๆ ยังรวมถึงปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มนุษย์ยอมรับนับถือ เช่น ต้นไม้ (ต้นโพธิ์ ต้นไทร) ป่าเขา เป็นต้น

มานิต มานิตเจริญ ได้ให้ความหมายคำว่าความเชื่อ (Believe) หมายถึงเห็นด้วยมั่นใจไว้ใจและนับถือ^๒

ทัศนีย์ ทานตวณิช กล่าวไว้อีกว่าความเชื่อคือการยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่พิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^๓

ประชิด สกฤษณ์พัฒน์ อธิบายว่าความเชื่อหมายถึงความรู้สึกนึกคิดของคนในอดีตที่สืบทอดต่อกันมาและมีผลต่อพฤติกรรมการแสดงออกของบุคคลหรือกลุ่มชนโดยไม่คำนึงถึงเหตุผล ความเชื่อจะมีลักษณะสอดคล้องกับสภาพสิ่งแวดล้อมของแต่ละท้องถิ่น^๔

พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ จากหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ กล่าวไว้เกี่ยวกับคติความเชื่อของชาวอีสานว่าคติความเชื่อ เจ้าภูมิ เจ้าไพร เจ้าป่า ผีสางนางไม้ เป็นคติความเชื่อของชาวอีสานมาแต่โบราณ ซึ่งชาวไทอีสานเรียกว่า “ไทยน้อย” เมื่ออพยพครอบครัวไปตั้งหมู่บ้านประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่แห่งใด มักเลือกชัยภูมิป่า เห็นเหมาะสมทำพิธีตั้งพระภูมิบ้าน เรียกว่า “ปู่ตา” หรือดอนปู่ตาให้เป็นพระภูมิเทพอารักษ์ของหมู่บ้าน เพื่อคุ้มครองดูแลหมู่บ้านรักษาผู้คนและปศุสัตว์ ช่วยป้องกันอันตรายและภัย^๕

^๑ ธวัช ปุณโณทก, “วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^๒ มานิต มานิตเจริญ, **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

^๓ ทัศนีย์ ทานตวณิช, **คติชาวบ้าน**, (ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

^๔ ประชิด สกฤษณ์พัฒน์, **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**, (กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖), หน้า ๔๒.

^๕ พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ, **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ**, พิมพ์ครั้งที่๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๖๖.

คำว่า เชื่อ หมายถึงเห็นตามด้วยมันใจไว้ใจ ^๖

คำว่า ความเชื่อ ในภาษาบาลีคือศรัทธา ภาษาสันสกฤตในอักษรไทยคือศรัทธา ชาวไทยจึงใช้ภาษาผสมผสานกันไปส่วน ความหมายก็เป็นที่น่าเข้าใจกันเมื่อกล่าวถึงความเชื่อ ก็ต้องกล่าวถึงลัทธิความเชื่อด้วยตัวเอง คือศาสนาต่างๆศาสนา ล้วนเกิดจากศรัทธาความเชื่อด้วยกันทั้งนั้นศรัทธาคือความเชื่อเป็นจุดเริ่มต้นของศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวง ศรัทธานั้นมี ๒ อย่างศรัทธาที่เป็นญาณสัมปยุตคือความเชื่อที่ประกอบด้วยปัญญา รู้เหตุ รู้ผล และศรัทธาที่เป็นญาณ วิปยุต ได้แก่ความเชื่อ อันเกิดจากความไม่รู้เหตุผลศาสนาน้อยใหญ่ทั้งปวง เกิดจากศรัทธา ๒ ประการดังกล่าวศรัทธาประเภทใดประกอบด้วยอวิชชาเป็นญาณวิปยุต ศาสนาที่เกิดก็ตั้งอยู่ได้ไม่นานเพราะไม่มีเหตุผลตามธรรม ส่วนศาสนาที่เกิดขึ้นและตั้งอยู่ได้นานเกิดจากศรัทธาอันสัมปยุตด้วยปัญญา ^๗

ความเชื่อที่เกิดจากเหตุผลคือการใช้ปัญญาประกอบคือเชื่อในสิ่งที่ควรเชื่อมีเหตุมีผลความเชื่อจึงเป็นเรื่องของจิตใจซึ่งมีลักษณะเป็นนามธรรมโดยอาศัยพฤติกรรมเป็นตัวชี้วัดจะมีลักษณะสำคัญและเด่นอยู่ดังนี้^๘

- (๑) ความเชื่อที่ยืนยันความเป็นอิสรภาพทางปัญญา
- (๒) ความเชื่อที่ไม่มีการบังคับ
- (๓) ความเชื่อที่สามารถพิสูจน์ทดลองได้ด้วยตนเองในทุกๆด้าน
- (๔) ความเชื่อเป็นที่ต้องใช้คู่กับปัญญาโดยจะมีปัญญาตรวจสอบความเชื่ออยู่เสมอ

สรุป ความเชื่อ คือ การยอมรับว่าสิ่งใดสิ่งหนึ่งเป็นความจริงหรือเป็นสิ่งที่เราไว้วางใจ ความจริงหรือความไว้วางใจที่เป็นรูปของความเชื่อนั้น ไม่จำเป็นว่าจะต้องเป็นความจริงที่ตรงตามหลักเหตุผลหรือหลักวิทยาศาสตร์ใดๆ

๒.๑.๒ แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังต่อไปนี้

๑) ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือความเชื่อในธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงกับมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลิ้มตาในโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านั้น ได้แก่ ความมืดความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ พืชไร่พืชสวน ผัก ผลไม้ ภูเขา

^๖ ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทนามมีบุ๊คส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๖), หน้า ๓๗๒.

^๗ พระมหาประคัตต์ อคฺคฺคฺปญฺโญ (ช่วงแสง), “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับกฎแห่งกรรมของชาวพุทธไทยในปัจจุบัน”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๙.

^๘ พระวีรพรหม วุฑฺฒิชฺรมโม (เชียรประโคน), “อิทธิพลของความเชื่อในอรรถกถาธรรมบทที่มีต่อประเพณีไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑), หน้า ๑๐.

ไพบเรเปิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

๒) ความเชื่อในคติถือผีสาง เทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ พากฟ้า แม่น้ำ แม้ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่างๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านั้น และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่น พระกฤษณ์เจ้าที่ แม่ย่านางเรือ และเทพารักษ์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านั้นซึ่งมีอำนาจอะไรอย่างหนึ่งสิ่งสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นได้นั้น เรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณ เจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือ ผีสางอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้ อาจเป็นเทพะประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

(๑) เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิ่งสถิตอยู่

(๒) เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

(๓) เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือเรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาก็ตามเกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนานักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ถือว่าวิญญาณหรือเจตภูต

๓) ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อ ปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของพวกเขา ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้ว่าการบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษของคนจีน

๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกเชื่อว่าพาคฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน^๙

^๙ เสฐียร พันธรั้งสี, ศาสนาเปรียบเทียบ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา, ๒๕๑๓), หน้า ๓๐-๓๑.

สรุป มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

๒.๑.๓ ประเภทของความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์มีอยู่มากมาย แต่ละภูมิภาคอาจจะมีส่วนที่คล้ายคลึงกันและแตกต่างกันไปบ้าง อย่างไรก็ตาม เราสามารถแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ

๑) ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (beliefs) ซึ่งคนส่วนใหญ่จะมีอยู่ สามารถแบ่งย่อยออกไปได้ดังนี้

ความเชื่อปรากฏการณ์ธรรมชาติ ได้จากการที่มนุษย์ในสมัยแรกๆ อาศัยธรรมชาติเป็นอยู่เมื่อฝนตก พายุพัด ก็กลัว บางทีเกิดฟ้าผ่าลงมาตามได้รับอันตรายก็เข้าใจว่าธรรมชาติลงโทษเพราะพระเจ้าท่านพิโรธ เมื่อน้ำท่วมใหญ่หรือฝนแล้ง ก็ว่าพระเจ้าลงโทษ จึงหาวิธีกราบไหว้อ้อนวอนมิให้ท่านลงโทษ เป็นต้น

(๑) ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน ความเชื่อในเรื่องนี้เกิดขึ้นเมื่อมนุษย์เจ็บป่วย ไม่สามารถประกอบอาชีพ ก็หาหูกยาอันเป็นสมุนไพรมารักษาหายบ้างไม่หายบ้างเพราะยาออกฤทธิ์ช้า เช่น คนปากเป็นนกกระจอกก็เอาเปลือกแคมาเคี้ยว เป็นตาแดงให้เคี้ยวกระเทียมเป่าที่ตา เป็นต้น

(๒) ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิमित ผัน การประกอบพิธีต่างๆ ถือว่าเป็นสิ่งสำคัญเพื่อเป็นสิริมงคลแก่ตัวเองต่อไปภายหน้า เช่น ขึ้นบ้านใหม่ก็หาฤกษ์ยาม จะเดินทางไกลไปค้าขายก็หาฤกษ์ยาม ออกเดินทางทิศใดจึงจะดี ส่วนความฝันหรือนิมิตนั้น เชื่อกันว่ามีส่วนของความจริง ทำให้บางคนถือเอามาเป็นภาระในการกระทำต่างๆ ถ้าฝันดีก็หวังว่าจะโชคดีมีสุข หากฝันร้ายก็จะหาวิธีปิดเป่าโดยแก้ฝันตามแม่น้ำบ้าง ทางสี่แพร่งบ้าง เป็นต้น

(๓) ความเชื่อเกี่ยวกับลักษณะของคนและสัตว์ มนุษย์ได้คลุกคลีอยู่ด้วยกันเป็นเวลานาน ย่อมจะนำเอาลักษณะที่ดีด้วยของกันและกันมาพิจารณา แล้วสรุปเอาว่าน่าจะเป็นอย่างนี้น่าจะเป็นอย่างนั้น แล้วบอกเล่าสืบต่อกันมา เช่น บอกว่าคนที่หน้ากร้อ คอสั้น ห้ามคบ หรือหญิงที่เดินกางแขนเหมือนชาย เป็นสตรีโทษ ห้ามแต่งงานด้วย กรณีเกี่ยวกับสัตว์ เช่น ควายที่จะนำมาใช้งานต้องดูขั้วว่าที่ตัวมีขั้วขั้ว ถ้ามีไม่ครบตามลักษณะที่กำหนดถือว่าไม่ดี เป็นต้น

(๔) ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา แต่ละศาสนาสอนให้คนเชื่อด้วยวิธีต่างๆ กัน แต่จุดหมายปลายทางคือความสุขในชีวิตเช่นเดียวกัน เช่น ศาสนาคริสต์ สอนให้รักเพื่อนมนุษย์ ผู้กระทำความผิดมีการสารภาพบาปต่อพระเจ้าจะหมดบาปได้ ศาสนาพุทธสอนให้เชื่อในการกระทำและผลของการกระทำ เป็นต้น

(๕) ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากินและอาชีพ มนุษย์ต้องประกอบอาชีพเพื่อความอยู่รอด การเพาะปลูกต่างๆ จะได้ผลดีจึงมีทั้งข้อห้ามและข้อปฏิบัติ เช่น ห้ามยืมเวลาปลูกข้าวโพด จะทำให้ฝักข้าวโพดมีเมล็ดห่างๆ เวลาต้นไม่มีดอกข้อห้ามนี้จะทำให้ผลเน่า เป็นต้น

(๖) ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี แต่ละภูมิภาคมีประเพณีมากมาย เพราะความเชื่อของแต่ละท้องถิ่นมีอย่างนั้น มีการประกอบพิธีตามความเชื่อในประเพณีอยู่ด้วย เช่น ประเพณีชิงเปรตในภาคใต้ ประเพณีทำบุญคูณลานในอีสาน ประเพณีสงกรานต์ เป็นต้น

(๓) ความเชื่อเรื่องเคล็ดและแก้เคล็ดมนุษย์มีความเชื่อว่าสิ่งที่ไม่ดีจะกลายเป็นดีได้เมื่อได้แก้เคล็ดแล้ว เช่น เชื่อว่าเกิดมามีอายุเท่านั้นเท่านั้นจะถึงชาติ ก็ทำพิธีสืบชะตาต่ออายุ หรือตัดกรรม จะทำให้อายุยืนอยู่ไปได้ยาวนาน หรือผู้ผลิตแป้งเชื้อสุราเมื่อตากแป้งเชื้อ ก็จะทำนอนคลุมโปงทำเป็นที่ว่าเมา จะทำให้แป้งเชื้อมีคุณภาพดี เป็นต้น

(๔) ความเชื่อเกี่ยวกับ นรก สวรรค์ ชาติ ภพ เป็นความเชื่อของมนุษย์ที่มีมานานแล้วว่าการทำไม่ดีจะตกนรก ถูกยมบาลทรมาน ถ้าทำดีจะมีสุขขึ้นสวรรค์ เชื่อว่าตายแล้วไปเกิดในชาติหน้าต่อๆ ไป เป็นความเชื่อที่เนื่องมาจากศาสนาเช่นกัน เป็นความฉลาดของคนโบราณที่ใช้อุบายสอนคนเพื่อให้เป็นคนดี มีความหวังในชีวิต

(๕) ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ตัวเลขนับว่าเป็นสิ่งที่เชื่อว่าจะให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ เช่น ชาวตะวันตก เชื่อว่าเลข ๑๓ เป็นตัวเลขอัปโชค ก็จะหลีกเลี่ยงการกระทำที่เกี่ยวกับเลขนี้ คนไทยเชื่อว่าเลข ๙ ดี ทำอะไรก้าวหน้าก็จะประกอบพิธีในวันที่เป็นเลขเก้า นอกจากนั้นยังเชื่อในวันจรมวันฟู ตามหลักโหราศาสตร์อีกด้วย

๒) ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ (superstition) ไสยศาสตร์ คือ การเชื่อถือโดยรู้สึกเกรงขามหรือกลัวในสิ่งที่เข้าใจว่าอยู่เหนือธรรมชาติหรือในสิ่งลึกลับอันไม่สามารถจะทราบด้วยเหตุผลตามหลักวิทยาศาสตร์ และสิ่งนั้นอาจจะให้ดีหรือร้ายแก่ผู้ที่เชื่อถือก็ได้^{๑๐}

๒.๑.๔ อิทธิพลของความเชื่อ

นักสังคมวิทยาชาวอเมริกันคนหนึ่งชื่อ มิทเชล เมย์ ได้กล่าวว่าหากบุคคลกำหนด (เชื่อว่า) สถานการณ์ใดเป็นความจริงมันก็จะจริงตามนั้น ใครเชื่อว่าสิ่งใดจะเป็นอย่างไร ผลดีจะเป็นอย่างไรนั้น เช่น เชื่อว่าเพื่อนเป็นมิตรที่ดีหรือศัตรู เพื่อนก็จะเป็มิตรหรือศัตรูตามความเชื่อของตน ทั้งนี้เพราะมีความเชื่อขึ้นมาก็คงเกิดความมั่นใจขึ้นมา มีความพยายามที่หาวิถีทางที่จะเข้าถึงความสำเร็จนั้นจนได้ ไม่ว่าจะความเชื่อจะมีจริงหรือไม่จริง

ความเชื่อก็มีอิทธิพลต่อการกระทำของมนุษย์ดังนี้

๑) นักโทษตายเพราะหยดน้ำ ได้มีการทดลองอิทธิพลของความเชื่อว่าจะมีมากเพียงใด จึงได้นำนักโทษประหารเข้าห้องมิดแล้วแจ้งให้นักโทษทราบว่าจะถูกประหารโดยการเชือดคอ ผู้ทำการทดลองได้มัดมือมัดเท้าของนักโทษ แล้วนำมิดไปเก็บแล้วนำสิ่งที่คล้ายๆ มิดโกนแต่ไม่คมเท่าปาดคอ นักโทษแรงพอสมควร ซึ่งมีดลอกนั้นไม่เข้า พร้อมกันนั้นก็ทำให้น้ำซึ่งเตรียมไว้แล้วหยดลงมากถูกทำนักโทษ ปล่อยทิ้งไว้เช่นนั้นตลอดคืนพอรุ่งเช้าปรากฏว่านักโทษตาย ทั้งที่ไม่มีบาดแผลแต่อย่างใด นี้แสดงว่า นักโทษเชื่อว่าตนถูกเชือดคอเลือดไหลตลอดคืน และเลือดคงจะหมดและต้องตาย นักโทษจึงตายด้วยความเชื่อดังกล่าว

^{๑๐} สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และปภาณี ฐิติวัฒนา, ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

๒) การสร้างภาพพจน์ชั้นนำรักษาบาดแผล คนไข้ชาวลอสแอนเจลิส ประเทศสหรัฐอเมริกา ชื่อ มิทเชลเมย์ เกิดอุบัติเหตุรถยนต์ชนกันจนขาของเขาได้รับบาดเจ็บมากเป็นแผลเหวอะหวะกว่า ๒๕ แผล ๘๕ % ของกล้ามเนื้อองคิกขาต ๘๐% ของประสาทขาขาตั้งแต่เข่าลงไปหมดความรู้สึก หมอลงความเห็นให้ตัดเพื่อรักษาชีวิตไว้ แต่มิทเชลไม่ยอมและเชื่อว่าหาย เขาใช้วิธีภาพพจน์นำคือ สร้างภาพในความคิดว่าเขาสามารถเดินเหินวิ่งเล่นได้เป็นปกติ และปลงใจเชื่อเช่นนั้น เมื่อเจ็บปวดจากบาดแผลก็กินยาระงับปวด แต่ไม่ยอมเปลี่ยนภาพพจน์นั้น นอนรักษาตัวอยู่ในโรงพยาบาลประมาณ ๑๐ เดือน ขาของเขาก็หาย เดินว่ายน้ำและวิ่งได้เป็นปกติ เรื่องนี้เป็นตัวอย่างอีกรายหนึ่ง แสดงความสำคัญหรืออิทธิพลของความเชื่อ รายนี้ใช้ความเชื่อรักษาความเจ็บป่วยของเขาให้หายได้

๓) หมอรักษาโรคด้วยความเชื่อ หมอ พ.อ.โศก สุนทรศารทูล แห่งโรงพยาบาลพระมงกุฎเกล้า ผู้ใช้ความเมตตาอารี และความปรารถนาดีเหมือนญาติของคนไข้ ทำให้คนไข้เกิดความเชื่อมั่นทางใจและตั้งใจรักษาโรค ปฏิบัติตามคำแนะนำของหมอ ทำให้เกิดพลังอำนาจเพิ่มเติมจากยาและการดูแลรักษาของหมอ ทำให้อาการและโรคของคนไข้หายไปได้อย่างรวดเร็ว แพทย์หญิงผู้นี้ให้ความเห็นเพิ่มเติมว่า “ความจริงตามความเห็นของดิฉันเห็นว่าการใช้ยารักษาโรคนั้นได้ผลเพียง ๕๐% เท่านั้น ถ้าใช้ทางใจช่วยด้วยก็จะได้ผลสมบูรณ์” ความเชื่อจึงแสดงอิทธิพลให้เห็นในด้านนี้ด้วย คราวนี้เป็นความเชื่อของทั้งหมอและคนไข้ หมอเชื่อในความเมตตาอารีเห็นอกเห็นใจรักใคร่คนไข้ อยากให้เขาหายเจ็บป่วยอย่างจริงจัง คนไข้ก็เชื่อในความเอาใจใส่จริงจังของหมอเห็นว่าย่างมีใครรักห่วงใยจึงตั้งใจให้หายจากโรค อิทธิพลของความเชื่อทั้งสองฝ่ายก็ช่วยบำบัดโรคร้ายให้หายไปได้^{๑๑}

๒.๑.๔.๑ มูลเหตุจูงใจที่ทำให้คนสนใจไสยศาสตร์

การที่คนเราสนใจไสยศาสตร์นั้นมีมูลเหตุ ๒ ประการคือ เพราะความกลัวเช่นกลัวผี กลัวต้นไม้ใหญ่กลัวภัยพิบัติกลัวความเจ็บไข้ได้ป่วยและกลัวอุบัติเหตุต่างๆและเพราะความต้องการ เช่นต้องการโชคลาภต้องการชัยชนะในการแข่งขันความสุขและความปลอดภัยเป็นต้น ส่วนวัตถุประสงค์ในการที่จะเชื่อและปฏิบัติตามความเชื่อนั้นมีอยู่สองด้านด้วยกันคือในด้าน ก่อน ได้แก่ การนำมาซึ่งโชคดีความสำเร็จความสุขความปลอดภัย และในด้านการทำลาย ได้แก่การมุ่งทำลายสิ่งที่ไม่ดีต่างๆเช่นเคาะร้ายศัตรูโรคร้ายไข้เจ็บและภัยพิบัติเป็นต้น^{๑๒}

๒.๑.๔.๒ ประเภทต่างๆที่เกี่ยวกับไสยศาสตร์ไสยศาสตร์ แบ่งออกเป็น ๔ ประเภท คือ วิญญาณ ผีสางเทวดา เครื่องราง ของขลัง และโชคกลาง

๑) วิญญาณ ตามหลักพุทธศาสนาถือว่าวิญญาณเป็นนามธรรมที่มีลักษณะคล้ายๆกับพลังงานทางวัตถุ หากแต่ว่าพลังงานทางด้านนามธรรมมีการเกิดดับอยู่ตลอดเวลาอำนาจการบันดาลของวิญญาณทำให้เกิดโอปปาติกะสัตว์ที่ผุดขึ้นซึ่งอาจเป็นเทวดาสัตว์นรกหรือเปรตก็ได้การติดต่อกับโอปปาติกะตามความเชื่อทางไสยศาสตร์สามารถทำได้โดย

^{๑๑} มังกรห้าเล็บ, “หมอรักษาโรคด้วยความเชื่อ”, ไทยรัฐ, (ม.ป.ป.): ๓.

^{๑๒} รัชนิกร เสฎฐ์, โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช ๒๕๓๒),

- (๑) อาทาสปัญญา คือเชิญเทวดาหรือแก้วแล้วถามปัญหาเช่นผีถ้วยแก้ว
- (๒) กุมาริปัญหา คือเชิญเทวดาเข้าสิงในสรีระของกุมาริเช่นการเข้าทรง
- (๓) การเข้าสมาธิติดต่อ ซึ่งผู้ที่จะทำได้ต้องเป็นผู้ที่ได้สมาธิขั้นสูงเท่านั้น

๒) ผีสางเทวดา คนไทยมีความเชื่อเรื่องผีว่ามีอยู่มากมายหลายชนิดทั้งที่ให้คุณและให้โทษที่ให้คุณที่ได้รับการยกย่องบูชาและเช่นไหว้ได้แก่ผีเรือนผีบ้านพระภูมิเจ้าพ่อหลักเมือง ปู่เจ้าสมิงพรายและปู่โสมเฝ้าทรัพย์ส่วนผีที่ให้โทษก็มีอยู่มากน้อยแต่คนไทยก็มีวิธีเช่นไหว้ขอร้องมิให้ผีมาทำอันตรายบรรดาผีทั้งหลายที่คนไทยรู้จักมานานมีดังนี้คือ

(๑) แม่โพสพ เป็นผีที่คนไทยเชื่อว่าคุ้มครอง การทำไร่นาให้ได้ผลดีสมควรให้ความเคารพเมื่อรับประทานข้าวอิ่มแล้วผู้ใหญ่ในสมัยก่อนมักสอนให้เด็กไหว้แม่โพสพทุกครั้ง

(๒) นางกวักเป็นผีผู้หญิงซึ่งคนไทยโดยเฉพาะอย่างยิ่งพวกพ่อค้าแม่ค้าเชื่อกันมากมักมีนางกวักไว้บูชาโดยเชื่อว่าจะทำให้การค้าขายเจริญรุ่งเรืองเพราะมีเสน่ห์ที่กวักมือเรียกให้ลูกค้าเข้าร้านได้มากมักทำเป็นรูปผู้หญิงกวักมือแต่งกายแบบสมัยโบราณคือนุ่งผ้าโจงกระเบนห่มผ้าแถบสไบเฉียงสีชมพูประป่า

(๓) แม่นาง เป็นผีผู้หญิงแก่มีหน้าที่รักษาเรือชาวเรือถือกันว่าเป็นย่านางซึ่งสถิตอยู่ที่หัวเรือ เป็นผู้ที่บันดาลแต่ความสุขสวัสดิ์และให้ความคุ้มครองรักษาพวกเขาตลอดเวลาที่อยู่ในน้ำ

(๔) นางตะเคียนหรือพายตะเคียนเป็นผีผู้หญิงประจำต้นตะเคียนซึ่งเป็นต้นไม้ขนาดใหญ่คนไทยไม่นิยมนำไม้ตะเคียนมาปลูกสร้างบ้าน เพราะกลัวนางตะเคียนสิงอยู่ใครเคราะห์ร้ายไปซื้อไม้ตะเคียนมาทำเสาต้องรีบจัดการแก้ไขเปลี่ยนแปลงทันทีคนไทยบางคนเมื่อเห็นเสาดกน้ำมันจะเชื่อว่านางตะเคียนร้องให้จำเป็นต้องทำพิธีเช่นไหว้ขอภัยจากนาง

(๕) ผีกระสือเป็นผีที่เข้าสิงผู้หญิงมีแสงชายไฟแวบแวบอย่างหึ่งห้อยขอบออกหากินตอนกลางคืนตามที่สกปรกเป็นผีที่อดอยากมากน้ำลายจึงไหลอยู่เสมอเชื่อกันว่าผีกระสือกินจุตะกะตะกามและชอบใช้ผ้าถุงสีดำของผู้หญิง เช็ดปาก

(๖) นางตานีเป็นผีผู้หญิงสิงอยู่ในต้นกล้วยตานีคนในสมัยโบราณไม่มีใครปลูกต้นกล้วยมีไว้ในบ้านเพราะกลัวผีตานีหลอก

(๗) ผีปอบเป็นผีที่เข้าสิงในร่างกายคนแล้วแย่งอาหารกินจนคนผ่ายผอมลงทุกวันและเมื่อเย็นถึงตีไปไส่ฟุ้งแล้วก็ต้องตายในที่สุดโบราณให้สังเกตว่าคนที่ถูกผีปอบเข้าสิงนั้นมักตาขวางไม่กล้าสบตาคนและร่างกายจะผอมซูบลงเรื่อยๆ

(๘) ผีโขมด เป็นผีที่มีรูปร่างเป็นดวงไฟ มีแสงวิบวับ อยู่ตามที่มีน้ำสกปรกชอบปรากฏตัวตอนกลางคืนเป็นผีขนาดเล็กๆไม่ทำร้ายคนให้เดือดร้อนอะไรนักเพียงแต่หลอกให้คนหลงทางเล่นคือทำเป็นสองทางให้คนเดินตามไปในทางที่ไม่ถูกต้อง

๓) เครื่องรางของขลัง ของขลัง (fetish) หมายถึงสิ่งของเฉพาะอย่าง ซึ่งมีอำนาจสิงอยู่ ผู้ใดนำของขลังผูกเข้ากับเส้นเชือกแขวนคอเอาไว้ จะเกิดความอุ่นใจมั่นใจในตนเองและกล้าที่จะออกไปเสี่ยงภัย แต่ถ้าของขลังชิ้นนั้นไม่ได้ผลก็จะทิ้งไปแล้วพยายามหาอันใหม่มาทดแทนได้ คนไทยมีการนับถือเครื่องรางมาแต่โบราณ สังเกตได้จากหนังสือวรรณคดีต่างๆซึ่งมักจะมีการกล่าวถึงเครื่องราง

ของคลังเสมอ ด้วยคิดว่าเครื่องรางของคลังสามารถจะป้องกันภัยอันตรายทั้งปวง และที่สำคัญที่สุดคือ ทำให้เกิดกำลังใจว่ามีบางสิ่งบางอย่างที่ช่วยตนได้เครื่องรางของคลังจึงเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับจิตใจ ซึ่งกลายเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับผู้ศรัทธา

๔) โขกลาง โขกลางหมายถึง เครื่องหมายที่ปรากฏให้เห็น เพื่อบอกเหตุร้ายหรือเหตุดีซึ่งคนไทยมีความยึดมั่นถือมั่นมาเป็นเวลาช้านานจนกลายเป็นประเพณีปฏิบัติ และ งดเว้นปฏิบัติ อยู่โดยทั่วไป บรรดาสรรพสิ่งต่างๆที่สังคมไทยยึดมั่นว่าเป็นเครื่องหมายของโชคร้ายหรือโชคดียอดรูป ได้ว่ามีดังนี้

(๑) นามธรรมของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อันได้แก่ ชื่อของคน สัตว์สิ่งของ และสถานที่ เช่นเด็กทารกที่เจ็บป่วยกระเสาะกระแสะพ่อแม่ญาติพี่น้องกลัวว่าจะตาย จึงตั้งชื่อเป็นมงคลว่า “อยู่” เพื่อเป็นโชคลางว่าเด็กคนนั้นจะไม่ตาย หรือถ้าพ่อแม่เป็นคนจน อยากจะให้ลูกมีชีวิตที่มั่งคั่ง ก็อาจตั้งชื่อลูกว่า “บุญมี” เพื่อเป็นลางที่ดี

(๒) รูปรูปร่างของสิ่งมีชีวิตและไม่มีชีวิต อันได้แก่รูปร่างลักษณะของคน สัตว์ สิ่งของและสถานที่ที่ดี และไม่ดีเช่นลักษณะของคนไม่ดีไม่น่าคบคือ ผมหยิก หน้ากร้อ คอเอียง พูดสองเสียงนำฟันขาว หรือมอญขาว ลาวใหญ่ ไทยเล็ก แจกดำ เป็นต้น หรือลักษณะของกล้วยแฝดเป็นของต้องห้ามสำหรับหญิงท้อง เพราะความยึดมั่นว่าผู้ชายห้ามกินน้ำเต้า มะเฟือง ห้ามลอดราวผ้า ผู้หญิงรวมทั้งเรื่องไฟและปานนั้นรวมอยู่ในเรื่องของโชคลางด้วย

(๓) ความฝัน ความฝันถือกันว่าเป็นการสะท้อนถึงโชคลาง ที่ส่งผลกระทบต่อชีวิต และทรัพย์สินในอนาคต เช่นความฝันว่าจรวดก็ถือกันว่าจะได้เนื้อคู่ เป็นต้น

(๔) ประสบการณ์ ประสบการณ์บางอย่างจัดว่าเป็นโชคลางที่จะส่งผลกระทบต่อ ด้านนั้นหรืออย่างนั้นเช่นการเห็นขบวนศพ เป็นลางของโชคดี หรือเสียงจิ้งจกทัก แปลว่าให้คุณหยุด กระทำสิ่งที่คิดจะกระทำ เป็นต้น^{๑๓}

(๕) ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ สังคมไทยยึดถือปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ อันได้แก่ฝนตกหรือท้องฟ้าสว่างปลอดโปร่ง เป็นโชคลางของความเยือกเย็นความปลอดภัยและความปลอดโปร่งของชีวิต หรือกิจกรรมที่กำลังจะดำเนินอยู่เห็นดาวตกห้ามทัก หากทักแล้วชีวิตของผู้ที่จะมาเข้าห้องมนุญนั้นจะเข้าห้องสุนัขแทน เพราะดาวนั้นถือเหมือนว่าเทวดาจะมาจุติเวลารุ่งขึ้นก็ห้ามขึ้นที่รุ่ง มิฉะนั้นแล้วนี่จะด่วน แต่ถ้าเผลอไปทำแล้วให้อาบน้ำเช็ดกันเสีย ส่วนเวลาฝนตกห้ามเอาขันครอบหัวเล่น ซึ่งที่จริง เหตุผลน่าจะมาจากความกลัวฟ้าผ่าตอนนั้นเอง

(๖) พิธีการ สังคมไทยเชื่อว่าพิธีการต่างๆ เป็นการนำสัญลักษณ์แห่งความสุขและความเจริญของชีวิตมาให้ และพิธีการต่างๆจะนำมาซึ่งโชคลางที่ดี

๒.๑.๕ หลักการสำคัญของความเชื่อ

ในทางพระพุทธศาสนาได้วางหลักศรัทธาไว้ ๔ ประการคือ ๑) กัมมสัทธา, ๒) วิปากสัทธา, ๓) กัมมัสสกตาสัทธา, และ ๔. ตถาคตโพธิสัทธา^{๑๔}

^{๑๓} รัชนิกร เสฎฐโฐ, โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย, หน้า ๑๘๕-๑๘๗.

^{๑๔} อัง.สตุตต. (ไทย) ๒๓/๔/๓.

ศรัทธา ๔ ความเชื่อ, ความเชื่อที่ประกอบ ด้วยเหตุผล ดังนี้

(๑) กัมมสัทธา (เชื่อกรรม, เชื่อกฎแห่งกรรม, เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริงคือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไร โดยมีเจตนา คือ จงใจทำทั้งรู้ ย่อมเป็นกรรม คือเป็นความชั่วความดีมีขึ้นในตนเป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไปการกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจหรืออนอนคอยโชค เป็นต้น - belief in Karma; confidence in accordance with the law of action)

(๒) วิปากสัทธา (เชื่อวิบาก, เชื่อผลของกรรม, เชื่อว่าผลของกรรมมีจริง คือ เชื่อว่ากรรมที่ทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุ ผลดีเกิดจากกรรมดี ผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว - belief in the consequences of actions)

(๓) กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน - belief in the individual ownership of action)

(๔) ตถาคตโพธิสัทธา (เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า, มั่นใจในองค์พระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ทรงพระคุณทั้ง ๑ ประการตรัสธรรม บัญญัติวินัยไว้ด้วยดี ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่ามนุษย์คือเราทุกคนนี้ หากฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง - confidence in the Enlightenment of the Buddha)

กรรม ในพระพุทธศาสนา (ภาษาสันสกฤต : กรรม, ภาษาบาลี : กम्म) แปลว่า “การกระทำ” ได้แก่ การกระทำทางกาย เรียก กายกรรม ทางวาจา เรียก วจีกรรม และทางใจ เรียก มโนกรรม กรรม แบ่งเป็น ๒ ประเภท คือ

๑. กรรมดี เรียกว่า กุศลกรรม หรือ บุญกรรม

๒. กรรมชั่ว เรียกว่า อกุศลกรรม หรือ บาปกรรม

กรรม (การกระทำ, การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ทางกายก็ตาม ทางวาจาก็ตาม ทางใจก็ตาม - Kamma: action; deed) ประกอบด้วย

๑) อกุศลกรรม (กรรมที่เป็นอกุศล, กรรมชั่ว, การกระทำที่ไม่ดี ไม่ฉลาดไม่เกิดจากปัญญา ทำให้เสื่อมเสียคุณภาพชีวิต หมายถึงการกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ หรือโมหะ - Akusala-kamma: unwholesome action; evil deed; bad deed)

๒) กุศลกรรม (กรรมที่เป็นกุศล, กรรมดี, การกระทำที่ดี ฉลาด เกิดจากปัญญาส่งเสริมคุณภาพของชีวิตจิตใจ หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ หรือ อโมหะ - Kusala-kamma: wholesome action; good deed)^{๑๕} ซึ่งกรรมดังกล่าวอธิบายได้ดังนี้

^{๑๕} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๖, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์. พรินติ้งแมสโปรดักส์จำกัด, ๒๕๕๑), หน้า ๓๒๘.

กัมมสัทธา ความเชื่อเรื่องกรรม, ความเชื่อเรื่องกฎแห่งกรรม, ความเชื่อว่าการกรรมมีอยู่จริง คือความเชื่อว่าจะทำอะไรโดยเจตนาคือจงใจทำทั้งรู้ย่อมเป็นกรรมคือเป็นความดีความชั่วขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีผลร้ายสืบเนื่องต่อไปการกระทำไม่ว่างเปล่าและเชื่อว่าผลที่ต้องการสำเร็จ ได้ด้วยการกระทำมิใช่ด้วยอำนาจหรืออนอรรคอยู่ในโชคชะตา^{๑๖} ดังพุทธภาษิตว่าคนทำกรรมใดไว้ ย่อมเห็นกรรมในตนคนทำกรรมดีย่อมได้รับผลดีคนทำกรรมชั่วย่อมได้รับผลชั่วคนหวานพีชเช่นใดย่อม ได้รับผลเช่นนั้น^{๑๗} บุคคลเชื่อกรรมก็ได้ชื่อว่าเชื่อกฎแห่งกรรม ดังในพุทธภาษิตที่ได้ยกมานี้จะเห็นได้ว่า กรรมที่บุคคลใดได้กระทำไปแล้วไม่ว่าดีหรือชั่วหากมีเจตนาเป็นตัวประกอบในการกระทำแล้วถือว่าเป็นการกระทำที่ไม่มีสูญเปล่าและผู้รับผลกรรมก็คือตัวผู้กระทำกรรมนั้นๆนั่นเองบุคคลมีเจตนาที่ดี ประกอบกรรมดีผลกรรมนั้นก็จะเป็นผลที่ดี

ดังที่ อุบาสกสาวก อนาถบิณฑิกคหบดี จึงได้รับการยกย่องจากพระพุทธเจ้าว่า เป็นผู้เลิศกว่าใครในการยินดีถวายทาน^{๑๘} ก็เพราะการทำทานของอนาถบิณฑิกคหบดีต่อพระพุทธ เจ้าและสงฆ์สาวกของพระพุทธเจ้าพร้อมทั้งบรรลู่โสดาบัน มีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาเป็นผู้จะตรัสรู้ในภายหน้า อย่างแน่นอน ด้วยการพิจารณาธรรมที่พระพุทธตรัสสอนแล้ว^{๑๙} อันเป็นไปตามกฎแห่งกรรมที่ได้ทำไว้ ส่วนกฎแห่งกรรมชั่วนั้นเป็นเรื่องที่ตรงกันข้ามกับกรรมดีมีผลเป็นทุกข์และมีทุกติเป็นที่ไป เมื่อสิ้นชีวิตเมื่อใดที่กัวยเวร ๕ ประการ (บุคคลผู้ฆ่าสัตว์ฯลฯ บุคคลผู้ลักทรัพย์ฯลฯ บุคคลผู้ประพฤตินิन्दใน กามฯลฯ บุคคลผู้พูดเท็จฯลฯ บุคคลผู้ตั้งอยู่ในความประมาทเพราะเสพของมีนเมาคือสุราและเมรัย ฯลฯ) นี้ของบุคคลสงบแล้วเมื่อนั้นบุคคลผู้ประกอบด้วยธรรมที่เป็นองค์แห่งโสดาปัตติผล ๔ ประการ (ผู้ประกอบด้วยความเลื่อมใสอันไม่หวั่นไหวในพระพุทธเจ้าฯลฯ ในพระธรรมฯลฯ ในพระสงฆ์ฯลฯ ผู้ประกอบด้วยศีลที่พระอริยะปรารถนาฯลฯ) และความถูกต้องชอบธรรม (ญายธรรม) อันประเสริฐ^{๒๐} ที่บุคคลนั้นเห็นดีแล้วแทงตลอดดีแล้วด้วยปัญญาบุคคลนั้นหวังอยู่สามารถที่จะพยากรณ์ตนด้วยตนเอง ได้ว่าเป็นผู้ไม่ไปเกิดในนรกไม่ไปเกิดเป็นสัตว์ดิรัจฉานไม่ไปเกิดเป็นเปรตวิสัยไม่ไปเกิดในภูมิกำเนิดที่ปราศจากความเจริญไม่มีทุกติไม่มีสภาพตกต่ำเป็นโสดาบันมีอันไม่ตกต่ำเป็นธรรมดาเป็นผู้จะตรัสรู้ใน ภายหน้าอย่างแน่นอน^{๒๑}

ดังตัวอย่างที่พระนางมหาปชาบดีโคตรมี ทรงเกิดพระทัยเพื่อถวายผ้าใหม่คู่หนึ่งแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทรงอนุเคราะห์พระมารดา ทรงมีพระดำรัสว่า พระนางมหาปชาบดีนี้เกิดเจตนา ๓ ประการ คือ ปุพพเจตนา สันนิภูฐาปกเจตนา อปราปรเจตนา เพราะปรารถนา เจตนาเหล่านั้นของพระนางจงเกิดขึ้นปรารถนแม้ภิกษุสงฆ์เถิด เมื่อเป็นเช่นนี้เจตนา ๖ ประการของพระนางก็จะรวม

^{๑๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๐.

^{๑๗} ขุ.ชา. (ไทย) ๒๗/๑๔๔/๑๐๓.

^{๑๘} อัง.เอกก. (ไทย) ๒๐/๒๔๙/๓๑.

^{๑๙} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๐๕/๑๑๒-๑๑๕.

^{๒๐} ส.นิ.อ. (บาลี) ๒/๔๑/๘๓.

^{๒๑} ส.นิ. (ไทย) ๑๖/๔๑-๔๒/๘๓-๘๘.

เป็นอันเดียวกันเป็นไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลเพื่อความสุขตลอดกาลนาน^{๒๒} พระอานนท์ได้กราบทูล พระผู้มีพระภาคว่า “พระนางทรงอาศัยพระองค์แล้วจึงได้ขอลงซึ่งพระพุทฺธ พระธรรม พระสงฆ์เป็น สรรณะทรงเป็นผู้เว้นขาดจากการฆ่าสัตว์ การลักทรัพย์ การประพฤตินิโคตม การผิดเพี้ยน การเสพ ของมีนเมาคือสุราและเมรัยอันเป็นเหตุแห่ง ความประมาททรงอาศัยพระผู้มีพระภาคแล้ว จึงทรงมี ความเลื่อมใสแน่วแน่ในพระพุทฺธเจ้าในพระธรรมในพระสงฆ์ มีศีลที่พระอริยะยินดี ทรงอาศัย พระพุทฺธเจ้าแล้วจึงเป็นผู้หมดความสงสัยในทุกข์ ทุกขสมุทัย ทุกขนิโรธ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา”^{๒๓} พระผู้มีพระภาคอธิบายถึงเหตุพร้อมอานิสงส์แห่งทักษิณาทานว่า ผู้ใดปราศจากราคะแล้ว ได้ของมา โดยธรรม มีจิตเลื่อมใสเชื่อกรรมและผลของกรรมอันยิ่งใหญ่จึงให้ทานในทานผู้ปราศจากราคะทาน ของผู้นั้น นั้นแหละว่าเลิศกว่าสิ่งของทั้งหลาย เมื่อเกิดความเบาใจและน้อมใจยินดีในการทักษิณา สงฆ์ข้อนี้มันจะเห็นถึงความสำคัญของกัมมัสถาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายที่ เกิดขึ้นคือเมื่อเข้าใจและเชื่อในกรรมดีว่าย่อมได้รับผลดีตอบแทนบุคคลย่อมยินดีในการทำดีแล้ว อาศัยกัมมัสถาเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์ให้เกิดความเลื่อมใสยึดมั่นในพระรัตนตรัยเป็น สรรณะมีศีลเป็นเครื่องรักษาตนให้เป็นปกติพัฒนาตนจนเกิดปัญญาและปัญญาที่เกิดขึ้นแล้วจะทำ หน้าที่ต่อจากศรัทธาเป็นตัวนำส่งต่อให้บุคคลเข้าสู่เป้าหมายสูงสุดก็ด้วยอาศัยความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้น อย่างนี้สรุปได้ว่า บุคคลที่เชื่อกรรมเชื่อกฎแห่งกรรมที่ว่าทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่วเมื่อมีความเข้าใจจึงเกิด ศรัทธาต่อพระรัตนตรัย เพื่อยึดมั่นถือมั่นเป็นสรณะประพฤติดตนเป็นผู้มีศีลเป็นเครื่องระวังรักษาตนให้ ตนบริสุทธิ์จากอกุศลและกิเลสที่ทำให้ตนเศร้าหมองเกิดปัญญาด้วยรู้เห็นตามความเป็นจริงในอริยสัจ และความสำคัญของกัมมัสถาในฐานะเป็นปัจจัยเกื้อกูลต่อการเข้าถึงเป้าหมายที่เกิดขึ้น คือเมื่อเข้าใจ และเชื่อในกรรมดีว่า ย่อมได้รับผลดีตอบแทนทำให้สืบต่อในการบรรลุเป้าหมายคือนิพพาน

วิปากสัทธา ความเชื่อวิปากเชื่อผลของกรรมเชื่อว่าผลของกรรมมีจริงคือเชื่อว่ากรรมที่ทำ แล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุผลที่เกิดจากกรรมดีผลชั่วเกิดจากกรรมชั่ว^{๒๔}

กัมมัสสกตาสัทธา (เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน, เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน -belief in the individual ownership of action)^{๒๕} ความเชื่อที่สัตว์มีกรรมเป็นของตนเองเชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวย วิบากเป็นไปตามกรรมของตนดังที่พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ตรัสว่าสัตว์ทั้งหลายมีกรรมเป็นของตนมี กรรมเป็นทายาทมีกรรมเป็นกำเนิดมีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัยกรรมย่อมจำแนกสัตว์ ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกัน^{๒๖} จะเห็นได้ว่ากรรมเป็นเครื่องกำหนดหรือเครื่องนำพาการเป็นไปของ บุคคลตามกรรมที่ตนกระทำไว้แล้วหมายความว่าเมื่อบุคคลทำกรรมอะไรไว้กรรมนั้นจะทำให้บุคคล

^{๒๒} ม.อ.อ. (บาลี) ๑๒/๓๗๖/๑๘๓.

^{๒๓} ม.อ. (ไทย) ๑๔/ ๓๗๖/๔๒๔-๔๒๕.

^{๒๔} พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), พจนานุกรมพุทธศาสน์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๔๐.

^{๒๕} พระธรรมกิตติวงศ์ (ทองดี สุรเตโช) ป.ธ. ๙, ราชบัณฑิตยสถานพจนานุกรมเพื่อการศึกษาพุทธศาสน์ ชุด

คำวัด, (กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘), หน้า ๖.

^{๒๖} ม.อ. (ไทย) ๑๔/๒๘๙/๓๕๐.

เป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำทั้งที่ยังมีชีวิตและเมื่อสิ้นชีวิตไปแล้วกรรมนั้นก็ยังคงส่งผลต่อการนำเกิดในภพภูมิใหม่ด้วยเช่นกันแต่จะเกิดเป็นอะไรนั้นก็ขึ้นอยู่กับกรรมที่กระทำเมื่อยังมีชีวิตด้วยกรรมเป็นสิ่งที่ทำให้บุคคลเป็นเหตุตามารพรหมมนุษย์หรือแม้แต่สัตว์เดรัจฉานรอกเปรตอสุรกายกรรมยังเป็นเครื่องจำแนกสัตว์ทั้งหลายให้เลวและดีต่างกันบุคคลกระทำความกรรมใดไม่ว่าดีหรือเลวกรรมนั้นเมื่อเป็นผลแล้วจะเป็นของใครอื่นไม่ได้นอกจากของผู้ที่กระทำเท่านั้นและยังติดตัวของบุคคลไปทุกที่ไม่สามารถที่จะส่งมอบหรือยกให้เป็นของคนอื่นได้เพราะเป็นสมบัติติดตัวเฉพาะบุคคลที่ได้ชื่อว่า เป็นผู้กระทำความกรรมนั้นไว้

ดังนั้น กัมมัฏสกาตาสัทธา มีความสำคัญคือเป็นพื้นฐานในการสร้างความสัมพันธ์เพื่อการเข้าถึงเป้าหมายการกระทำปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความมีปัญญามากจึงจะมีผลสัมพันธ์กับเป้าหมายเพราะบุคคลกระทำความกรรมตนให้เกิดปัญญาด้วยเป็นผู้ที่เข้าไปหาสมณะ หรือพรหมณ์ ที่เป็นผู้รู้และมีปัญญาแล้วสอบถามถึงเรื่องราวอะไรเป็นกุศลหรือเป็นอกุศล อะไรมีโทษหรือไม่มีโทษ อะไรควรเสพหรือไม่ควรเสพกรรม อะไรที่ทำความแล้วจึงจะไม่ให้เป็นทุกข์ตลอดกาลนานหรือว่ากรรมอะไรที่ทำความแล้วเป็นไปเพื่อความสุขตลอดกาลนาน หากเสียชีวิตจะได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ ถ้ากลับมาเกิดเป็นมนุษย์ในที่ใดๆจะเป็นผู้มีปัญญามากก็ด้วยปฏิบัติที่เป็นไปเพื่อความเป็นผู้มีปัญญามากนี้เมื่อบุคคลมีความปรารถนาที่จะเข้าถึงเป้าหมายปัญญาที่บุคคลได้กระทำอย่างสมบูรณ์แล้วจะเป็นตัวทำหน้าที่สร้างความสัมพันธ์กับเป้าหมายตามลำดับต่อไป

สรุปได้ว่า ความสำคัญของความเชื่อ ๑) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ้อมนอนโศกชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดีเพราะถ้าทำไม่ดีก็จะต้องเสวยวิบากกรรมของตน ๔) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผิดคนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

๒.๑.๖ วิวัฒนาการความเชื่อของมนุษย์

ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอน ดังต่อไปนี้

๑) ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ คือ ความเชื่อในธรรมชาติ เพราะธรรมชาติเกิดอยู่ข้างเคียงของมนุษย์ มนุษย์เกิดมาลิ้มตามดูโลก สิ่งแรกที่มนุษย์ได้เห็นได้สัมผัสก่อนสิ่งอื่นคือ ธรรมชาติรอบตัวมนุษย์และธรรมชาติต่างๆ เหล่านี้ ได้แก่ ความมืด ความสว่าง ความหนาว ความร้อน ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาว แม่น้ำลำธาร ต้นไม้ พืชไร่ พืชสวน ผักผลไม้ ภูเขาไฟระเบิด มนุษย์เชื่อว่าธรรมชาติเหล่านี้มีตัวตน มีอำนาจพิเศษและสามารถก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ มนุษย์จึงเกรงกลัวและกราบไหว้ ดังนั้น การนับถือธรรมชาติจึงนับเป็นขั้นแรกแห่งความเชื่อของมนุษย์

๒) ความเชื่อในคติถือผีบางเทวดา วิวัฒนาการแห่งความคิดของมนุษย์เกิดขึ้นพร้อมกับความเจริญรอบข้างอย่างอื่น มนุษย์มีความสงสัยว่าความมืด ความสว่าง ความร้อน ความหนาว ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ พายุฟ้า ฝนน้ำ ภูเขาและต้นไม้ใหญ่ที่สามารถบันดาลให้เกิดความผันแปรไปได้ต่างๆ ในตัวธรรมชาติเหล่านี้ และมีผลบันดาลให้เกิดความสุขและความทุกข์แก่มนุษย์ ด้วยเหตุนี้

มนุษย์จึงสร้างรูปเทวดาบ้าง รูปมนุษย์บ้าง หรือรูปครึ่งมนุษย์ครึ่งสัตว์บ้าง เช่นพระภูมิเจ้าที่ แม่นางนารี และเทพารักษ์ต่างๆ เป็นต้น เพื่อบูชาธรรมชาติเหล่านี้จึงมีอำนาจอะไรบางอย่างสิงสถิตอยู่ อำนาจที่สามารถบันดาลให้เป็นไปได้ นั่น เรียกว่า เจตภูตหรือวิญญาณเจตภูตที่มีอำนาจทำความทุกข์ให้เกิดขึ้น อาจเป็นมารร้ายหรือผีสาบอย่างใดอย่างหนึ่ง ส่วนที่นำความสุขมาให้ อาจเป็นเทวะประเภทใดประเภทหนึ่ง และในขั้นนี้ เจตภูตที่ทรงอำนาจสิงอยู่ในธรรมชาตินั้นๆ อาจแบ่งออกได้อีกเป็น ๓ ลำดับแห่งวิวัฒนาการทางความคิดของมนุษย์ดังนี้

(๒.๑) เริ่มจากธรรมชาติแต่ละอย่างก่อน แล้วกว้างออกไปถึงธรรมชาติทุกอย่างในโลก โดยเชื่อว่าสรรพสิ่งในโลกมีวิญญาณสิงสถิตอยู่

(๒.๒) เชื่อว่าวิญญาณเหล่านั้นมีอำนาจไปแต่ละอย่าง อาจบันดาลความดี ความชั่ว ความสุข และความทุกข์ให้แก่มนุษย์ได้แต่ละอย่างตามอำนาจและความกรุณาที่มีอยู่ วิญญาณเหล่านั้นต้องมีรูปร่าง แต่ไม่สามารถเห็นได้

(๒.๓) เริ่มสร้างขึ้นด้วยความนึกคิดของตนเอง ภาพที่ตนนับถือ เรียกว่าพระเจ้าหรือเทพเจ้าหรือผีสาบเทวดาก็ตาม เกิดขึ้นมาแต่ครั้งนั้น ความเชื่อเช่นนี้เป็นมูลเหตุอีกประการหนึ่งของศาสนา นักปราชญ์ในสังคมมนุษย์โบราณเรียกความเชื่อนี้ว่า ถือวิญญาณหรือเจตภูต^{๒๗}

๓) ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องวิญญาณบรรพบุรุษ ได้แก่ มารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว วิญญาณของบุคคลเหล่านั้นไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่เพื่อปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของพวกเขา ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ โดยสังเกตตัวอย่างได้จากการบังสุกุลให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้วของคนไทย และการกราบไหว้บรรพบุรุษของคนจีน

๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์ ความคิดของมนุษย์ได้พัฒนาติดต่อมาจากความคิดเรื่องสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไร บางพวกเชื่อว่าพระอาทิตย์เป็นเทพเจ้าสูงสุด บางพวกเชื่อว่าฟ้าเป็นเทพเจ้าผู้ยิ่งใหญ่ บางพวกเชื่อว่าพระจันทร์เป็นเทพเจ้าสูงสุดกว่าเทพเจ้าองค์ใด เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน^{๒๘}

สรุปได้ว่า ความเชื่อของมนุษย์ได้มีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอน ความเชื่อในธรรมชาติ ความเชื่อระดับต่ำสุดของมนุษย์ ความเชื่อในคติถือผีสาบเทวดา ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษ มารดา บิดา ปู่ย่าและตายายที่ตายไปแล้ว ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์

๒.๑.๗ ความเชื่อของชาวอีสาน

ชาวอีสานถือเป็นชาติพันธุ์หนึ่งของชนชาติไทยที่ตั้งถิ่นฐานอยู่บนดินแดนที่ราบสูง ซึ่งตั้งอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือของประเทศไทย จากตำนานการสร้างพระธาตุพนม หลักฐานที่

^{๒๗} เสฐียร พันธรักษ์, ศาสนาโบราณ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๓๐-๓๑.

^{๒๘} ประสาร ทองภักดี, ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: www.udru.ac.th/website/attachment/elearning/02/13.pdf [๒๐ มกราคม ๒๕๕๗].

ปรากฏอยู่ใน “อุรังคธาตุ” หรือ “อุรังคนิทาน” สันนิษฐานว่า^{๒๙} ในอดีตกาลอันยาวนานนั้น คนอีสานได้มีอารยธรรม วัฒนธรรม การศึกษา การปกครอง การสร้างบ้าน การแปลงเมือง เป็นอย่างดี นับว่าเป็นชนชาติหนึ่งที่มีบรรพบุรุษ เคยมีอารยธรรมสูงเด่นมาแล้วเป็นเวลาหลายศตวรรษทีเดียว ทั้งนี้จากหลักฐานการค้นคว้าทั้งด้านโบราณคดี ตำนาน และอื่นๆ ซึ่งล้วนแต่เป็นหลักฐานที่น่าเชื่อถือทั้งสิ้น

การสร้างบ้านแปลงเมืองในแผ่นดินอีสานนั้นชาวอีสานมีวัฒนธรรม ประเพณี เฉพาะตนมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่เรียบง่าย ท่ามกลางความแร้นแค้น ชาวอีสานอยู่อย่างไร ใช้ชีวิตแบบไหน สร้างศิลปะ วัฒนธรรม ประเพณีขึ้นมาเช่นไร ซึ่งแต่ละจังหวัด แต่ละสถานที่ ก็อาจมีวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ที่แตกต่างกันตามลักษณะพื้นที่ หรือธรรมชาติที่มีอยู่ แต่อย่างไรก็ตาม ทั้งหมดล้วนคือวิถีชีวิตแห่งชาวอีสาน

ดินแดนอีสานมีความอุดมสมบูรณ์ด้วยป่าไม้ ชาวอีสานจึงต้องพึ่งพาอาศัยป่าไม้และธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต โดยการทำเกษตรกรรมเป็นอาชีพหลัก ทำนา ทำสวน เลี้ยงสัตว์ บางปีสภาพดินฟ้าอากาศไม่เอื้ออำนวยต่อการเพาะปลูก เกิดภัยธรรมชาติ แห้งแล้ง จึงทำให้เกิดความเกรงกลัวต่ออำนาจเหนือธรรมชาติลึกลับ เมื่อมีภัยอันตรายอันน่าสะพรึงกลัวเกิดขึ้น จึงเกิดความสะทกสะท้านลงเลงสยในเพื่อความปลอดภัยของชีวิต เป็นเหตุให้เกิดความเชื่อเรื่องผีสิง นางไม้ เทวดา อารักษ์ มีการบูชา อ้อนวอนเพื่อหวังให้ป้องกันรักษา ให้เกิดความปลอดภัย การอ้อนวอนบูชาเจ้าป่า เจ้าเขา ซึ่งเชื่อกันว่า มีเทวดาอยู่ทั่วไป หวังจะให้คุ้มครองและรักษาชีวิตของตน เพื่อความอยู่รอดแห่งชีวิตจึงเกิดคติความเชื่อ เพื่อพ้นภัยอันตรายจึงเกิดคติความนับถือ เพื่อความเป็นอยู่สบายจึงเกิดคติความเลื่อมใส^{๓๐}

พระยาอนุมานราชชน แสดงเรื่องการนับถือศาสนาของชนชาวไทย โดยมีคำกล่าวของไทย อยู่บทหนึ่งว่า พุทธกับไสยย่อมอาศัยกัน พุทธ ในที่นี้หมายถึง พุทธศาสนา ไสย หมายถึง ลัทธิอันเนื่องด้วยเวทมนต์คาถา ซึ่งถือว่าได้มาจากอินเดีย ถ้าเป็นตำราว่าด้วยเรื่องนี้เรียกว่าไสยศาสตร์ ไสย และไสยศาสตร์ สองคำนี้ ใช้เป็นสามัญแทนกันได้ หมายถึงความเชื่อและความรู้ เนื่องด้วยสิ่งลึกลับอยู่เหนือธรรมชาติ ซึ่งไม่สามารถจะทราบและพิสูจน์ได้ ด้วยเหตุผลทางวิทยาศาสตร์ เช่นเรื่องผีสิง เทวดา เรื่องความหลังความศักดิ์สิทธิ์ และรวมทั้งเรื่องโชคลางด้วย และชนชาวไทยหรือกล่าวอย่างทั่วไป ไม่ว่าชนชาวไร ทั้งที่เจริญแล้วและยังไม่เจริญ ย่อม มีความเชื่อเรื่องไสยศาสตร์เป็นส่วนมาก จะแตกต่างกันในทางเปรียบเทียบ ก็ที่มีความเชื่อมาก หรือเชื่อ่น้อยกว่ากันเท่านั้น และความเชื่อนี้ ไม่ใช่มีอยู่ในหมู่ชนที่เรียกกันว่าพวกชาวบ้านเท่านั้น แม้คนที่เรียกว่าชั้นปัญญาชน ก็มีความเชื่ออยู่เหมือนกัน เพราะฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า เดิมทีเดียวเราถือผีทั้งนั้น ไม่ใช่แต่เราเท่านั้นถึงใครๆ จะเป็นจีนเป็นแขกเป็นฝรั่ง หรือเป็นชนชาติใดภาษาใด ก็ถือผีเป็นสรณะมาก่อนด้วยกัน ตลอดจนถึงของหลังของศักดิ์สิทธิ์และโชคลางด้วย ถึงเดี๋ยวนี้ก็ยังนับถือกันอยู่ จะต่างกันระหว่างชนชาติหรือผู้ที่ถือ ก็ที่

^{๒๙} อุดม บัวศรี, วัฒนธรรมอีสาน, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนาวิทยา, ๒๕๔๖), หน้า ๑๙.

^{๓๐} พระอริยานุวัตรเมฆาจารย์เถระ, คติความเชื่อของชาวอีสาน, หน้า ๕.

มีลักษณะประณีตหรือหยาบกว่ากัน อันเป็นเรื่องปลีกย่อยเท่านั้น หากใช้ต่างกันด้วยมูลฐานแห่งความเชื่อไม่^{๓๑} ชาวอีสานจึงมีคติความเชื่อที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษ

คติเกี่ยวกับความเชื่อของชาวอีสานมีมากมาย ซึ่งความเชื่อเหล่านี้ก็มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชนชาวอีสาน ผู้วิจัยจึงแบ่งความเชื่อของชาวอีสานออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

๒.๑.๘ ความเชื่อเรื่องทำเลการตั้งถิ่นฐาน

การตั้งชุมชนของชาวอีสานตั้งแต่สมัยโบราณ จึงมักเลือกทำเลที่ตั้งอยู่ตามที่ราบลุ่มที่มีแม่น้ำสำคัญๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม ฯลฯ รวมทั้งอาศัยอยู่ตามริมหนองบึงการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวอีสานนั้น มักเลือกทำเลที่เอื้อต่อการยังชีพซึ่งมีองค์ประกอบสำคัญ คือ น้ำ นา โนน น้ำ เพื่อการยังชีพและประกอบการเกษตรกรรม นา เพื่อการปลูกข้าว (ข้าวเหนียว) เป็นอาหารหลัก โนน เพื่อการสร้างบ้านแปงเมือง ที่น้ำท่วมไม่ถึง

เหตุผลในการเลือกทำเลที่ตั้งถิ่นฐานในลักษณะดังกล่าว จึงพออธิบายได้ดังนี้

๑) แหล่งน้ำนับเป็นสิ่งสำคัญอันดับแรก อาจเป็นหนองน้ำใหญ่หรือห้วย หรือลำน้ำที่แยกสาขาจากแม่น้ำใหญ่ที่มีน้ำเฉพาะฤดูฝนส่วนมากเป็นที่ราบลุ่มสามารถทำนาเลี้ยงสัตว์ได้ในบางฤดูเท่านั้นชื่อหมู่บ้านมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "เลิง วัง ห้วย กุด หนองและท่า" เช่น เลิงนกทา วังสามหม้อ ห้วยยาง กุดนาคำ หนองบัวแดง ฯลฯ

๒) บริเวณที่ดอนเป็นโคกหรือที่สูงน้ำท่วมไม่ถึง สามารถทำไร่และมีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์มีทั้งที่ดอนริมแม่น้ำและที่ดอนตามป่าริมเขาแต่มีน้ำซับไหลมาบรรจบเป็นหนองน้ำชื่อหมู่บ้านมักขึ้นต้นด้วยคำว่า "โคก ดอน โพนและโนน" เช่น โคกสมบูรณ์ ดอนสวรรค์ โพนยางคำ ฯลฯ

๓) บริเวณป่าดงเป็นทำเลที่ใช้ปลูกพืชไร่และสามารถหาของป่าได้สะดวก มีลำธารไหลผ่านเมื่ออพยพมาอยู่กันมากเข้าก็กลายเป็นหมู่บ้านและมักเรียกชื่อหมู่บ้านขึ้นต้นด้วยคำว่า "ดง ป่า และเหล่า" เช่น โคกศาลา ป่าต้นเปื่อย เหล่าอุดม ฯลฯ

๔) บริเวณที่ราบลุ่ม เป็นพื้นที่เหมาะในการทำนาข้าว และทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ในหน้าแล้งตัวหมู่บ้านจะตั้งอยู่บริเวณขอบหรือแนวของที่ราบติดกับชายป่าแต่น้ำท่วมไม่ถึงในหน้าฝนบางพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีน้ำขังตลอดปี เรียกว่า "ป่าบุงป่าทาม" เป็นต้น

๕) บริเวณป่าละเมาะหรือป่าในชุมชน มักเป็นที่สาธารณะสามารถใช้เลี้ยงสัตว์และหาของป่าเป็นอาหารได้ตลอดจนมีสัตว์เล็กสัตว์น้อยที่นำมาเป็นอาหารยังชีพ รวมทั้งสมุนไพรใช้รักษาโรคและเป็นสถานที่ยกเว้นไว้สำหรับตั้งศาลดอนปู่ตาตามคติความเชื่อของวัฒนธรรมกลุ่มไต-ลาวในการตั้งหมู่บ้าน

^{๓๑} พระยาอนุমানราชชน, *ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย*, พิมพ์ครั้งที่๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒), หน้า ๗๑.

๒.๑.๙ ความเชื่อเรื่องการปลูกเรือน

ความเชื่อในการปลูกเรือนอีสาน อันดับแรกต้องพิจารณา “ลักษณะสถานที่” หรือบริเวณที่จะสร้างเรือนก่อนโดยต้องเลือกเอาสถานที่ปลอดภัย ไม่มีหลุมบ่อ ไม่มีจอมปลวก ไม่มีหลุมผีไม่มีต่อไม้ใหญ่ และต้องดูความสูงต่ำลาดเอียงของพื้นดินว่าลาดเอียงไปทางทิศใดและจะเป็นมงคลหรือไม่ ดังนี้

- ๑) พื้นดินใด สูงหนได้ ต่ำทางเหนือ เรียกว่า "ไชยะเต ดีหลี"
- ๒) พื้นดินใดสูงหนตะวันตก ต่ำทางตะวันออก เรียกว่า "ยสะศรี-ดีหลี"
- ๓) พื้นดินใดสูงทางอีสาน ต่ำทางหริ เรียกว่า "ไม่ตี"
- ๔) พื้นดินใด สูงทางอาคนย์ต่ำทางพายัพ เรียกว่า "เตโซ" เอือนั้นมีดี เป็น ไ้พยาธิฮ้อน

ใจ

เมื่อเลือกพื้นที่ที่จะปลูกเรือนได้แล้วจะมี “การเสี่ยงทายพื้นที่” นั้นอีกครั้งหนึ่ง โดยจัดข้าว ๓ กระทง คือ ข้าวเหนียว, ข้าวเหนียวดำและข้าวเหนียวแดง อย่างละ ๑ กระทง นำไปวางไว้ตรงหลักกลางที่ดินเพื่อให้กากิน ถ้ากากินข้าวดำท่านว่าอย่าอยู่เพราะที่นั่นไม่ดี ถ้ากากินข้าวแดง ท่านว่าไม่ดียิ่งเป็นอัมมงคลมากถ้ากากินข้าวขาว ท่านว่าดีหลีจะอยู่เย็นเป็นสุข ให้รีบเฮ็ดเรือนสมสร้างให้เสร็จเร็วไว

การเลือกพื้นที่ที่จะปลูกเรือนอีกวิธีหนึ่งคือ “การชิมรสของดิน” โดยขุดหลุมลึกราวศอกเศษ ๆ เอาใบตองปูไว้ก้นหลุมแล้วหาหญ้าคาสดมาวางไว้บนใบตอง ทั้งไว้ค้ำคั้นจะได้ไอดินเป็นเหยื่อจับอยู่หน้าใบตองจากนั้นให้ชิมเหยื่อที่จับบนใบตอง หากมีรสหวาน เป็นดินที่พอยู่ได้ มีรสจืดเป็นดินที่เป็นมงคลจะอยู่เย็นเป็นสุข มีรสเค็ม เป็นอัมมงคล ใครอยู่มักไม่ยั่งยืนมีรสเปรี้ยว พอยู่ได้แต่ไม่มีใครตื่นักจะมีทุกข์ เพราะเจ็บไข้อยู่เสมอ

นอกจากนี้ยังมี “ความเชื่อเรื่องกลิ่นของดิน” อีกด้วย โดยการขุดดินลึกราว ๑ศอกเอาดินขึ้นมาดมกลิ่นว่าเป็นอย่างไร ซึ่งเชื่อกันว่า ถ้าดินมีกลิ่นหอมถือว่าดินนั้นอุดมดี เป็นมงคลอยู่เย็นเป็นสุข แต่ถ้าดินมีกลิ่นเย็น กลิ่นเหม็นกลิ่นคาว ถือว่าดินนั้นไม่ดีใครปลูกสร้างบ้านอยู่เป็นอัมมงคลการดูพื้นที่ก่อนการสร้างเรือนชาวอีสานแต่โบราณถือกันมากแต่ในปัจจุบันได้ปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับวิถีชีวิต โดยยังใช้คติเดิมแต่มีการเสี่ยงหรือแก้เคล็ด เช่น การขุดดินหากเป็นรสเค็มหรือเปรี้ยวก็แก้เคล็ดโดยการบอกว่าจืด ส่วนการดมกลิ่นดินหากมีกลิ่นเหม็นคาวก็จะบอกเอาเคล็ดว่าหอม เป็นต้น

๒.๑.๑๐ ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม-ยามดี

ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม-ยามดีของชาวอีสานฤกษ์^{๓๒} คือ เวลาที่มีอิทธิพลในชีวิตประจำวันของคนเราโดยเฉพาะเวลาในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ อาจจะทำให้เกิดปัญหา ข้อขัดข้องต่าง ๆ หากไม่คำนึงถึงฤกษ์ยาม นอกจากฤกษ์จะทำให้เชื่อว่าสามารถทำให้คนเราอยู่ดีกินดีแล้ว ยังส่งผลในทางสังคมอีกด้วย เช่นหากเมื่อหาฤกษ์ยาม (วันและเวลา) ที่แน่นอนไว้แล้วย่อมทำการนัดหมายกับญาติพี่น้องได้ และญาติพี่น้องย่อมต้องมาตามฤกษ์ที่นัดหมายไว้ดังนั้นผู้ที่ประกอบพิธีกรรมที่เป็นมงคลต่างๆ เช่น

^{๓๒} สรวง บุญเจิม, ตำรากรมรดกอีสาน, (อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์กรมรดกอีสาน, ๒๕๕๔), หน้า ๒.

การแต่งงาน การสร้างบ้าน การบวชการโกนผมไฟ หรือการทำบุญขึ้นบ้านใหม่ ซึ่งควรจะต้องมีการเรียนรู้เกี่ยวกับฤกษ์ยามและปรัชญา-แนวคิดเบื้องต้นเกี่ยวกับฤกษ์ยามที่จะประกอบพิธีกรรมต่างๆ ด้วย

ในห้วงจักรวาลอันกว้างขวาง ซึ่งมีแผ่นดินอยู่เบื้องล่าง และแผ่นฟ้าหรืออวกาศอยู่เบื้องบน หลังจากมนุษย์ได้มีการวิวัฒนาการตั้งแต่สัตว์ชั้นต่ำจนกระทั่งกลายเป็นคนและได้มีการพัฒนาความเชื่อในสังคมเกี่ยวกับความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์นอก กาย (ที่ไม่สามารถหาคำอธิบายได้) เพื่อช่วยในการป้องกันภัยธรรมชาติต่าง ๆ เช่น ฝนแล้งน้ำท่วม ไฟป่า ไฟไหม้ ฯลฯ โดยที่คนได้ทำการท่องจำ จดใน ทุกๆ วัน และทุกๆ คืนเกี่ยวกับเหตุการณ์ทั้งดีและร้ายที่เกิดขึ้นกับผู้คนแล้วได้ขยายผลกระทบไปสู่วงกว้างพร้อมทั้งได้สร้างเป็นสถิติไว้

มนุษย์ผู้ที่ได้ทำการจดบันทึกสถิติต่างๆ ไว้ ต่อมาได้กลายเป็นนักสถิติ นักโหราศาสตร์และ นักดาราศาสตร์ พวกเขาได้ทำการแบ่งช่วงเวลาที่มาเยือนโลกนี้เป็นประจำโดยแบ่งออกเป็น เสี้ยว วินาที นาที นาฬิกา ชั่วโมง วัน สัปดาห์ เดือน และปีโดยในช่วงของแต่ละปีได้ทำการแบ่งออกเป็น ฤดูกาล (ในประเทศไทยแบ่งเป็น ฤดูหนาว (เหมันตฤดู) ฤดูร้อน (คิมหันตฤดู) ฤดูฝน (วสันตฤดู)) รวมทั้งคนเหล่านั้นได้บันทึกเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงของฤดูเข้าสู่ฤดูและถึงแม้มันเป็นไปเองตามกฎของธรรมชาติแต่ส่งผลและมีอิทธิพลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์แต่สิ่งที่มนุษย์ได้กระทำทั้งความดี และความเลวร้ายและได้ตั้งเป็นกฎเกณฑ์ให้คนรุ่นหลังได้ทำการศึกษาศึกษาและถือเป็นกฎเกณฑ์และ ขนบธรรมเนียมประเพณีในการปฏิบัติ ซึ่งเรียกว่า "ฤกษ์" หรือ "ยาม" โดยแบ่งออกเป็นชื่อต่างๆ กัน ตามลักษณะบ่งบอกถึงความดีและความร้ายซึ่งอนุชนรุ่นหลังจะได้เรียนรู้และนำไปปฏิบัติตามความเหมาะสมของเหตุและผลต่อไปในการ ประกอบพิธีกรรมต่างๆ นั้น จะมีส่วนประกอบใหญ่ แบ่งเป็น ๒ ส่วน คือ ฤกษ์ และ ยามกับพิธีกรรมซึ่งเมื่อเราได้ฤกษ์-ยามที่ดีแล้ว เราจะต้องทำพิธีกรรมให้ถูกต้องจึง จะผลสมบูรณ์ ประเภทของฤกษ์ยามมี ดังนี้

วันจมนคือ วันและเวลาที่ไม่ควรประกอบงานมงคลต่าง ๆ เพราะจะนำไปสู่ความหายนะ ความล้มจมและความวิบัติฉิบหาย

วันฟูคือ วันและเวลาที่เจริญ วันเฟื่องฟูและเป็นวันที่นำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าควรแก่ การกระทำงานมงคลทุกอย่างที่พึงกระทำ วันจมนวันฟูนั้นให้ยึดถือเดือนกับวันเป็นหลักในการศึกษา ดังนี้ ^{๓๓}

๒.๑.๑๑ ความเชื่อเรื่องศาสนาและขนบประเพณี

ความเชื่อเรื่องศาสนาของชาวอีสานมีความผูกพันกันมานานหลายชั่วอายุคน ได้สืบต่อกัน มาจนถึงปัจจุบัน จึงสามารถกล่าวได้ว่าชาวอีสานนั้นโชคดีที่ได้เกิดขึ้นมาและใช้ชีวิตอยู่ท่ามกลางแห่ง ศาสนามาตลอด ด้วยเหตุผลทางพื้นที่ภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ทำให้ชาวอีสานมีประเพณี วัฒนธรรมและ

^{๓๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๓.

พิธีกรรม ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนาจำนวนมากวัดยังเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ของชุมชน เป็นแหล่งอบรมสั่งสอนในการดำเนินชีวิตอย่างมีความสุขกับสิ่งที่เป็นอยู่

ลัทธิความเชื่อ ๓ อย่างที่มีส่วนพัวพันอยู่กับชีวิตของชาวอีสาน คือ ผี พราหมณ์ พุทธ ซึ่งดำรงอยู่เคียงคู่กันมายาวนานจนกลมกลืนอยู่ในวิถีชีวิตชาวอีสาน ศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธ เจริญรุ่งเรืองอยู่ในดินแดนแถบนี้ในตั้งแต่ครั้งอดีตกาล ศาสนาพราหมณ์ เคยมีอิทธิพลอยู่แถบอีสานเป็นเวลานาน ทั้งนี้ก็เพราะสมัยขอมเรืองอำนาจในดินแดนแห่งนี้ กษัตริย์ขอมบางองค์ก็เลื่อมใสพราหมณ์ บางองค์ก็เลื่อมใสพุทธศาสนา จึงเห็นได้จากการสร้างปราสาทต่างๆ ทั่วไป ซึ่งบ่งบอกถึงลักษณะการนับถือได้อย่างชัดเจน เช่น ปราสาทหินพิมาย สร้างในศาสนาพุทธ ส่วนปราสาทหินพนมรุ้ง สร้างในศาสนาพราหมณ์ แต่อย่างไรก็ดี ชาวอีสานก็ยังนับถือศาสนาพุทธเป็นหลัก ส่วนพิธีกรรมต่างๆ นั้นมีเรื่องของพราหมณ์เข้ามาปะปนอยู่บ้าง ถ้าไม่สังเกตให้ดีก็จะมองไม่เห็น แต่มีอีกสิ่งหนึ่งที่มีอยู่ดาษดื่นและทั่วไปก็คือการนับถือผีสางเทวดา ^{๓๔}

ชนบประเพณีของชาวอีสานอยู่ภายใต้ระบบความเชื่อในศาสนา ซึ่งส่วนใหญ่ นับถือศาสนาพุทธแต่ในทางปฏิบัติยังยึดมั่นอยู่ในสถาบันหลัก ๓ สถาบัน คือ ผี พราหมณ์และพระพุทธศาสนา สถาบันทั้งสามนี้บรรพบุรุษได้จัดระบบและกลั่นกรองทำการสั่งสอนสืบทอดกันมาเป็นเวลายาวนาน ชนบประเพณีพิธีกรรมในภาคอีสานจึงมีทั้งประเพณีในชีวิตประจำวันและระเพณีตามฮีตสิบสอง แต่ประเพณีที่ถือว่ามีคุณค่าโดดเด่น และถือเป็นลักษณะเฉพาะของชาวอีสาน คือประเพณีฮีตสิบสอง ^{๓๕}

“ฮีตสิบสองคองสิบสี่” หรือเรียกสั้นๆว่า “ฮีตคอง”

คองสิบสี่ หมายถึง ครรลอง หรือแนวทางปฏิบัติคนและหน้าที่ของคนในสังคมว่าควรปฏิบัติอย่างไร เช่น หน้าที่ของผู้ปกครองบ้านเมือง เรียกว่าฮีตเจ้าคองขุน หน้าที่ของพระสงฆ์เรียกว่าฮีตวัดคองสงฆ์ นอกจากนั้นก็เป็นหน้าที่ของสามัญชน เช่น ฮีตพ่อคองแม่ ฮีตลูกคองหลาน ฮีตปู่คองย่า ฮีตป้าคองลุง เป็นต้น ใครดำรงตนอยู่ในฐานะใด ควรปฏิบัติตนต่อคนอื่นๆ ในสังคมอย่างไร ตัวอย่างเช่น หน้าที่ของลูกลูกที่เลี้ยงดูพ่อแม่ให้มีความสุข ได้รับการยกย่องว่าเป็นลูกที่ดี เป็นคนดีในทำนองเดียวกัน พ่อแม่ก็มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เป็นคนดีจัดสร้างบ้านเรือนให้ลูกอยู่ หากผู้ครองให้และมอบมรดกให้เพื่อลูกจะได้มีหลักฐานเป็นฝั่งเป็นฝาต่อไป

คองสิบสี่ถือว่าการจัดระเบียบสังคม ชาวอีสานโดยทั่วไปต่างยึดมั่นในคองสิบสี่ เป็นผลให้ชาวอีสานอยู่กันอย่างเรียบง่าย และสุขสบายผู้คนต่างนับถือให้เกียรติซึ่งกันและกันเช่น คนอื่นอายุคราวพ่อลูกหลานก็เรียกอย่างเต็มปากว่าพ่อ ถ้าอาวุโสกว่าก็เรียกว่า พ่อใหญ่การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่แบ่งปันช่วยเหลือเจือจานซื่อสัตย์ไม่เอาัดเอาเปรียบกัน

^{๓๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔-๖๕.

^{๓๕} มุณี พันทวี, หมอลำหมู่นั่งสี่ที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๑๗, (มหาสารคาม: อภิชาติการพิมพ์, ๒๕๓๗), หน้า ๖๓.

ความเชื่อในพุทธศาสนาทำให้ชาวอีสานเชื่อในเรื่องบาปบุญ คุณโทษ กฎแห่งกรรม ประเพณี และพิธีกรรมต่างๆมีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกับความเชื่อดังกล่าว ในการประกอบพิธีกรรมต่างๆ ชาวอีสานมุ่งให้เกิดความสุขความสบายใจเป็นหลัก ชาวอีสานจึงยึดมั่นและปฏิบัติตามฮีตสิบสองอย่างมั่นคง ฮีตสิบสอง หมายถึง จารีตประเพณี ที่ชาวอีสานปฏิบัติกันในโอกาสต่างๆทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปีฮีตสิบสองของชาวอีสานประกอบด้วยประเพณีต่างๆ ดังต่อไปนี้^{๓๖}

(๑) เดือนอ้ายหรือเดือนเจียง บุญเข้ากรรม เป็นการทำบุญตักบาตรถวายภัตตาหาร และฟังเทศน์เนื่องในโอกาสที่พระสงฆ์อาบัติขึ้นรองจากปาราชิก ให้เข้าไปอยู่ในที่อันจำกัดเพื่อทรมานร่างกายให้หายจากกรรม ชำระจิตใจให้หายมัวหมอง และพ้นจากอาบัติ

(๒) เดือนยี่ บุญคุณลาน เป็นการทำบุญสู่ขวัญที่นวดเสร็จแล้วและกองไว้ในลานข้าว

(๓) เดือนสาม บุญข้าวจี ทำบุญตักบาตร

(๔) เดือนสี่ บุญพระเวสหรือบุญมหาชาติ ทำบุญฟังเทศน์มหาชาติ

(๕) เดือนห้า บุญสงน้ำหรือตรุษสงกรานต์

(๖) เดือนหก บุญบั้งไฟ เป็นประเพณีขอฝนอย่างหนึ่ง

(๗) เดือนเจ็ด บุญช่าชะหรือบุญบูชาบรรพบุรุษ ทำบุญชำระล้างสิ่งที่เป็นเสนียดจัญไรอันจะทำให้เกิดความเดือดร้อน แก่บ้านเมือง มีการเลี้ยงผีปู่ตาและผีตาแฮก (ผีรักษาไร่นา)

(๘) เดือนแปด บุญเข้าพรรษา

(๙) เดือนเก้า บุญข้าวประดับดิน ทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้แก่เปรตและญาติมิตรที่ตายไปแล้ว

(๑๐) เดือนสิบ บุญข้าวสาก (สลากภัต) เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศให้แก่ผู้ตายและเปรต มีการแลกเปลี่ยนข้าวกระยาสารทกัณฑ์ระหว่างญาติพี่น้องและชาวบ้านใกล้เคียง

(๑๑) เดือนสิบเอ็ด บุญออกพรรษา หรือเรียกอีกอย่างว่าทำบุญจุดประทีป มีการถวายปราสาทผึ้ง (ขี้ผึ้งประดิษฐ์เป็นปราสาท) การล่องเรือไฟ (ไหลเรือไฟ) และการแข่งเรือพาย

(๑๒) เดือนสิบสอง บุญกฐิน

๒.๑.๑๒ ความเชื่อเรื่องผี (การถือผี) วิญญาณ และผีปู่ตา

ระบบความเชื่อและการปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย เราอาจแบ่งแยกสิ่งศักดิ์ในระบบความเชื่อต่างๆ ออกเป็น ๒ ประเภทใหญ่ๆ คือ พลังอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernatural force) และจิตวิญญาณ หรือเทพเจ้า หรือสิ่งมีชีวิตที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ (Supernature being) ซึ่งในส่วนของสิ่งมีชีวิตที่มีอำนาจเหนือธรรมชาตินั้น ยังแบ่งออกได้เป็น ๒ ประเภท ประเภทแรก คือเทพเจ้า (Gods) ที่มีได้มีต้นกำเนิดมาจากมนุษย์ (Non-human origin) และประเภทที่สอง จิตวิญญาณ (Spirit) คือผีปีศาจหรือวิญญาณของมนุษย์ที่ตายไปแล้ว^{๓๗}

^{๓๖} สำลี รักสุทธี, ฮีตสิบสองคองสิบสี่, ฉบับอุบลราชธานี ๒๐๐ ปี, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พ.ศ. พัฒนา จำกัด, ๒๕๔๙), หน้า ๑๑๒.

^{๓๗} ยศ สันตสมบัติ, มนุษย์กับวัฒนธรรม, ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖), หน้า ๒๘๑.

ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณเป็นความเชื่อในอำนาจลึกลับที่เหนือธรรมชาติ ที่เป็นของชาวอีสาน ที่ได้รับการสืบทอดมาจากบรรพบุรุษมาช้านาน รวมทั้งความเชื่อในการครองเรือน การทำมาหาเลี้ยงชีพสิ่งใดที่โบราณห้ามว่าเป็นโทษและเป็นความเดือดร้อนมาให้ก็จะละเว้นและไม่ยอมทำสิ่งนั้น ส่วนความเชื่อในการตั้งหมู่บ้านก็ไม่ต่างกับนักชาวอีสานมีการนับถือ"ผีบ้าน" และแถนหรือ "ผีฟ้า"มีการเช่นสรวงดวงวิญญาณบรรพบุรุษเพื่อให้ช่วยปกป้องรักษาลูกหลาน มีการตั้ง "ศาลเจ้าปู่" ไว้ที่ตอนปู่ตา ซึ่งมีชัยภูมิเป็นโคก น้ำท่วมไม่ถึงมีต้นไม้ใหญ่หนาทึบ มีการก่อสร้าง "ตูป" เป็นที่สถิตของเจ้าปู่ทั้งหลาย ตลอดจนการตั้ง "ป้อบ้าน"(หลักบ้าน)เพื่อเป็นสิริมงคลของหมู่บ้าน และมีการเช่น "ผีอาฮัก"คือเทพารักษ์ให้ดูแลคุ้มครองผู้คนในหมู่บ้านให้อยู่ดีมีสุขตลอดไป

พิธีเลี้ยง "ผีปู่ตา" จะกระทำในเดือน ๗ คำว่า "ปู่ตา" หมายถึงญาติฝ่ายพ่อ(ปู่-ย่า)และญาติฝ่ายแม่(ตา-ยาย)ซึ่งทั้งสี่คนนี้เมื่อยังมีชีวิตอยู่ก็เป็นที่เคารพของลูกหลานครั้นเมื่อตายไปจึงปลุกหอหรือที่ชาวอีสานเรียก "ตูป" มักใช้เสา ๔ ต้นหลังคาจั่วพื้นสูงโดยเลือกเอาสถานที่เป็นดงใกล้บ้านมีต้นไม้ใหญ่และสัตว์ป่านานาชนิดเรียกว่า"ดงปู่ตา"ถือเป็นศักดิ์สิทธิ์ ใครไปรุกกล้าตัดต้นไม้หรือล่าสัตว์ไม่ได้หรือแม้แต่แสดงวาทะหยาบคายก็ไม่ได้ ปู่ตาจะลงโทษกระทำให้เจ็บหัวปวดท้องและเมื่อมีการเจ็บไข้ได้ป่วยมีคนล้มตายผิดปกติเกิดขึ้นในหมู่บ้านชาวอีสานถือกันว่า "หลักเหียงหงวย" ต้องทำพิธีตอกหลักบ้านใหม่ให้เที่ยงตรง มีการสวดมนต์เลี้ยงพระสงฆ์เช่นสรวงเทพยดาอารักษ์ แล้วหาหลักไม้แก่นมาปักใหม่ซึ่งต้องมีคาถาหรือยันต์ใส่พร้อมกับสวดยันต์เสาก่อนเอาลงดินในบริเวณกลางบ้านทั้งนี้เพราะชาวอีสานมีความเชื่อในการตั้ง "หลักบ้าน"เพราะหลักบ้านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญของผังชุมชนระดับหมู่บ้านและเปรียบเสมือนหัวใจของบ้าน เมื่อชุมชนเติบโตขึ้น "หลักบ้าน" ก็พัฒนาไปสู่"หลักเมือง"ดังที่ปรากฏอยู่ทั่วไปในประเทศไทย หลักบ้านมักสร้างด้วยไม้มงคล เช่น ไม้คูณ ไม้ยอ มีทั้งหลักประธานหลักเดี่ยวและมีพร้อมหลักบริวารรายล้อมส่วนรูปแบบของหลักบ้านนั้น มักควั่นหัวไม้เป็นเสาทรงบัวตูมหยาบ ๆ บางแห่งก็ฉากให้เป็นปลายแหลมแล้วทำหยัก "เอวขัน" ไว้ส่วนล่าง

การถือผีหรือการมีความเชื่อในเรื่องผีของชาวอีสานนั้น เป็นประเภท จิตวิญญาณ (Spirit) คือผีปีศาจหรือวิญญาณของมนุษย์ที่ตายไปแล้ว ยังก็เป็นความเชื่อของคนในแต่ละชุมชนท้องถิ่นบางชุมชนก็มีความเชื่อเรื่องจิตวิญญาณในแบบเทวดาอารักษ์ (Guardian spirit)^{๓๘} ซึ่งมีฤทธิ์อำนาจต่ำกว่าเทพเจ้า แต่มีความใกล้ชิดกับมนุษย์มากกว่าเทพเจ้า พื้นที่บางแห่งเชื่อว่า เทวดาอารักษ์จะทำหน้าที่ดูแลให้ความคุ้มครองป้องกันภัยแก่ผู้ประพาศิตี เทวดาอารักษ์ยังอาจสิงสถิตอยู่ตามต้นไม้ใหญ่เพื่อดูแลป่า คุ้มครองแม่น้ำและทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ ความเชื่อในเทวดาอารักษ์ทำให้สังคมวัฒนธรรมหลายๆ แห่งให้ความเคารพยำเกรงแก่ป่าและน้ำ และทำการดูแลรักษาทรัพยากรธรรมชาติดุจดั่งผู้มีพระคุณ

ยกตัวอย่าง บุญสร่งแทน ของชาวบ้านแทน ตำบลเหล่า อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ตอนพระแทนเป็นป่าอนุรักษ์ของหมู่บ้าน ภายในตอนแทนมี "พระแทน" หรือก้อนหินทรงสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างยาวด้านละ ๑ เมตรเท่ากัน สูงประมาณ ๑.๕ เมตร ตรงกลางด้านบนเป็นรู

^{๓๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๘๒.

สี่เหลี่ยมเป็นชั้นลดหลั่นกัน ชาวบ้านเชื่อว่าใส่น้ำลงไปในรูของแท่นหินดังกล่าวมากเท่าไร น้ำก็จะไม่เต็ม ส่วนด้านข้างของหินจะเว้าเข้าไปข้างในจนหินมีลักษณะกึ่งตรงกลาง ตามประวัติความเป็นมา ชาวบ้านแท่นมีเรื่องเล่าสืบต่อกันมาว่า ก้อนหินที่วางกระจัดกระจายอยู่บนพื้นดินในป่าใกล้ๆ หมู่บ้านแท่นนั้น เป็นก้อนหินที่มีมาตั้งแต่สมัย “คนแปดศอก” หรือสมัยโบราณที่เชื่อกันว่าผู้คนในยุคนั้นมีรูปร่างสูงใหญ่ถึง ๘ ศอก ซึ่งเป็นพวกขอมหรือเขมรที่ต้องขนหินเพื่อไปสร้างพระธาตุพนมที่จังหวัดนครพนมในปัจจุบัน แต่เมื่อรู้ว่าพระธาตุพนมสร้างเสร็จแล้ว พวกขอมจึงเอาหินดังกล่าวทิ้งไว้ในป่าซึ่งเป็นบริเวณดอนพระแท่นในปัจจุบัน เมื่อหลวงเสนาซึ่งเป็นผู้ที่มาก่อตั้งหมู่บ้านเป็นคนแรกพบหินเหล่านี้ จึงนำมาตั้งเป็นชื่อหมู่บ้านและบริเวณดังกล่าวจึงกลายเป็นสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ของหมู่บ้าน ชาวบ้านมีความเชื่อว่าพระแท่นเป็นผู้รักษาทุกสิ่งทุกอย่างในบริเวณป่า ดังนั้นจึงไม่มีชาวบ้านคนใดตัดต้นไม้หรือจับสัตว์ เพราะกลัวว่าพระแท่นจะลงโทษทำให้เกิดความไม่สบายต่างๆ ชาวบ้านจึงมีการทำบุญสงฆ์แท่น เพื่อขอฝนจากวิสาขกาลเทพบุตรหรือเทพเจ้าที่ขอการบูชาไฟ ซึ่งในการเลี้ยงพระแท่น ชาวบ้านก็นำเอาบั้งไฟมาจุดถวายเพื่อขอพรจากพระแท่นให้ช่วยปกป้องรักษา คຸ້ມໂຮມໃຫ້ชาวบ้านปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ และภัยอันตรายต่างๆ ^{๓๙}

ความเชื่อเรื่องผีปู่ย่าตายายนั้น สอดคล้องกับคติความเชื่อว่ามีจิตวิญญาณ (soul) ซึ่งยังคงดำรงอยู่หลังจากมนุษย์สิ้นลมหายใจและร่างกายเน่าเปื่อยผุพังออกไป บางสังคมวัฒนธรรมเชื่อว่าวิญญาณของบรรพบุรุษจะวนเวียนอยู่ใกล้ๆ ทำหน้าที่คุ้มครองลูกหลานให้ปลอดภัยจากภัยอันตรายต่างๆ ความเชื่อในลักษณะเช่นนี้ ทำให้เกิดพิธีเช่นไหว้บูชาดวงวิญญาณของบรรพบุรุษ และกลายมาเป็นพื้นฐานอำนาจของผู้อาวุโสภายในครอบครัว

ในการศึกษาเปรียบเทียบระบบความเชื่อของสังคมวัฒนธรรมกว่า ๕๐ แห่งทั่วโลก จี.อี. สวานสัน (G.E. Swanson) ^{๔๐} เสนอว่า ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษและพิธีเช่นไหว้บูชาวิญญาณบรรพบุรุษมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับโครงสร้างอำนาจภายในครอบครัวและระบบเครือญาติ ความเชื่อในวิญญาณบรรพบุรุษเป็นพื้นฐานของระบบความเชื่อในสังคมวัฒนธรรมที่ครอบครัวและระบบเครือญาติเป็นแกนกลางของการตัดสินใจ โครงสร้างของครอบครัวและเครือญาติมีการรวมตัวเป็นปีกแผ่และแน่นแฟ้น ความเชื่อในการให้คุณและโทษของวิญญาณบรรพบุรุษต่อลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่ เป็นการเสริมสร้างอำนาจในการตัดสินใจและการควบคุมกฎระเบียบของพ่อหรือผู้อาวุโสในครอบครัว

หมู่บ้านชาวอีสานของประเทศไทยก็เช่นเดียวกัน ความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณ ยังคงมีบทบาทอย่างสูง เพราะวาทันธิ์บถือผี (Animism) เป็นองค์ประกอบสำคัญอันหนึ่งของระบบศาสนาในสังคมไทยควบคู่ไปกับพุทธศาสนาและลัทธิพราหมณ์ อันเป็นการผสมกลมกลืนขององค์ประกอบทางศาสนา ความเชื่อ และพิธีกรรมที่แตกต่างกันแต่รวมกันเป็นศาสนาเดียวกันโดยปราศจากการ

^{๓๙} สุริยา สมทศุบัติ, **อีตบ้านคองเมือง**, (นครราชสีมา: สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีสุรนารี, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๒-๑๔๓.

^{๔๐} G.E. Swanson, **The Birth of the Gods**, (Ann Arbor: University of Michigan Press, 1969), pp. 4-31.

แบ่งแยก ลัทธิถือผีนิยม เป็นลัทธิศาสนาดั้งเดิมของสังคมไทยก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธและพราหมณ์เข้ามาผสมกลมกลืนภายหลังความเชื่อเรื่องผีจึงมีตำแหน่งที่แน่นอนในระบบโลกทัศน์และจักรวาลวิทยาของคนไทย ถ้าหากเปรียบเทียบกับศาสนาพุทธและพราหมณ์ ซึ่งมุ่งให้ความสนใจเรื่องโลก จักรวาล กรรมชาตินี้-ชาติหน้าแล้ว จะเห็นได้ว่าความเชื่อเรื่องผีในสังคมไทยนั้น ให้ความสนใจกับเรื่องที่แคบกว่า เฉพาะเจาะจงและเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในแต่ละท้องถิ่นมากกว่า คนไทยโดยเฉพาะที่อาศัยอยู่ในหมู่บ้านชนบทได้จัดแบ่ง “ผี” ออกเป็นหลายประเภท เช่นผีเปรตหรือยักษ์ ตามที่ได้รับอิทธิพลของพุทธศาสนา ผีที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อที่เป็นของคนพื้นบ้านในแต่ละท้องถิ่น ได้แก่ ผีป่า ผีน้ำ ผีนางไม้ ผีบรรพบุรุษ ฯลฯ^{๔๑}

การถือผี ของชาวอีสานมีมาช้านาน จึงกล่าวได้ว่า ความเชื่อเรื่องผีนั้นถือเป็นศาสนาเริ่มแรกดั้งเดิมของชาวอีสาน ก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธและลัทธิพราหมณ์เข้ามาผสมกลมกลืนเป็นระบบศาสนาของตน ความเชื่อเรื่องผีจึงหยั่งรากลึกลงในระบบโลกทัศน์และจักรวาลวิทยาของชาวบ้านอีสานมานาน ดังนั้นความเชื่อเรื่องผี จึงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวบ้านเป็นอย่างมากเพราะความเชื่อเรื่องผีมุ่งให้ความสนใจเกี่ยวกับความเป็นอยู่ โรคภัยไข้เจ็บ การทำมาหากิน ความปลอดภัยในการเดินทาง ความอุดมสมบูรณ์ของผลผลิตทางการเกษตร รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติรากฐานของความเชื่อดั้งเดิมนี้เองได้กำหนดให้มี “ผี” ประจำอยู่แทบทุกหนทุกแห่งในท้องถิ่นโดยเฉพาะในบริเวณสถานที่หรือแหล่งธรรมชาติที่ชาวบ้านใช้ประโยชน์ร่วมกัน เช่น ผีป่า ผีต้นน้ำ ผีดอน ผีเหล่า ผีภู ผีกุ ฯลฯ ในหมู่บ้านอีสานลักษณะดังกล่าวนี้จึงเป็นโครงสร้างความคิดทางวัฒนธรรมพื้นบ้านของชาวอีสาน (Indigenous culture construct)

สรุปได้ว่าความเชื่อของชาวอีสาน ความเชื่อเรื่องทำเลการตั้งถิ่นฐานตั้งอยู่ตามที่ราบลุ่มที่มีแม่น้ำสำคัญๆ ไหลผ่าน เช่น แม่น้ำโขง แม่น้ำมูล แม่น้ำชี แม่น้ำสงคราม ความเชื่อเรื่องการปลูกเรือน เลือกลงสถานที่ปลอดภัย โปร่ง ไม่มีหลุมบ่อ ไม่มีจอมปลวก ไม่มีหลุมผีไม่มีต่อไม้ใหญ่ และต้องดูความสูงต่ำลาดเอียงของพื้นดินว่าลาดเอียงไปทางทิศใดและจะเป็นมงคล ความเชื่อของชาวอีสานจึงมีทั้งแบบพุทธ พราหมณ์ ผี เจ้า เทพ ผีปอบ ผีฟ้า ผีแถน ผีปู่ตา เป็นต้น ความเชื่อเรื่องพญานาค ความเชื่อเรื่องฤกษ์ยาม-ยามดี ความเชื่อเรื่องศาสนาและชนบประเพณี “ฮีดสิบสองคองสิบสี่” ความเชื่อเรื่องผี (การถือผี) วิญญาณ และผีปู่ตา ความเชื่อเรื่องผีนั้นถือเป็นศาสนาเริ่มแรกดั้งเดิมของชาวอีสาน ก่อนที่จะรับเอาศาสนาพุทธและลัทธิพราหมณ์เข้ามาผสมกลมกลืนเป็นระบบศาสนาของตน

๒.๑.๑๓ ประโยชน์ของความเชื่อ

ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดการกระทำสิ่งต่างๆ ทั้งด้านดี ด้านร้าย คนโบราณจึงสร้างศรัทธาให้เกิดแก่ลูกหลาน เช่น ความเชื่อเรื่องภูติผี ว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลความสุข สวัสดิ์มาให้ และหากทำให้ผีโกรธ ก็จะทำให้ความทุกข์ยากลำบากมาให้ด้วย เมื่อมีการพูดและการนำไหว้กราบ เช่น สร้างสักการะบ่อยๆ เขาก็ปลุกความเชื่อให้ลึกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอดถอนได้

^{๔๑} สุริยา สมุทคุปต์, ฮีดบ้านคองเมือง, หน้า ๑๖๘-๑๖๙.

เมื่อความเชื่อมีเต็มที่แล้ว จะทำสิ่งที่ตนต้องการ มากขึ้นกว่าเดิม ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือ สิ่งศักดิ์สิทธิ์และศาสนาแยกออกเป็นข้อๆ ได้ดังนี้

- ๑) ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
- ๒) ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
- ๓) ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
- ๔) ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
- ๕) ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม
- ๖) ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
- ๗) ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาได้อย่างมั่นคง
- ๘) ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ^{๔๒}

สรุป ความเชื่อ หมายถึง การยอมรับนับถือในสิ่งนั้นๆ ในที่นี้คือการยอมรับนับถือในผีปู่ตา ว่ามีจริงแม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นแต่ก็เชื่อว่าเป็นสิ่งที่ดำรงอยู่จริงและมีอำนาจคุ้มครองปกป้องรวมทั้งอวยพรอวยชัยให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุขได้ความเชื่อจึงเกิดจากสภาวะที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นด้วยคล้อยตามและพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่งซึ่งเชื่อทั้งสิ่งที่มองเห็นสัมผัสได้และสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นอำนาจลึกลับที่มีผลทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้ายเมื่อมนุษย์เชื่อในอำนาจลึกลับนั้นก็กระทำการต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจต่อ มาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงวิญญานหรือเทพเจ้าความเชื่อและการกระทำเหล่านี้ถูกถ่ายทอดให้บุคคลจากรุ่นสู่รุ่นได้ยาวนานต่อเนื่องมา เพราะเป็นสิ่งที่ก่อประโยชน์คุณค่าต่อสังคมทั้งทางตรงและทางอ้อม

ความเชื่อมีประโยชน์หรือมีความสำคัญต่อการดำรงชีวิต และมีอิทธิพลต่อสังคมเป็นตัวกำหนดการแสดงออกทางพฤติกรรมของคนในสังคม โดยอาจสังเกตได้ว่าเมื่อบุคคลมีความเชื่ออย่างใดอย่างหนึ่งย่อมเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการกระทำหรือพฤติกรรมที่ตอบสนองความเชื่อนั้นๆ และถ้าเปลี่ยนความเชื่อไปจากเดิมพฤติกรรมจะเปลี่ยนตามไปด้วย และพฤติกรรมเช่นนี้อาจสะท้อนให้สังเกตเห็นได้ในลักษณะของข้อห้ามและข้อปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของคนในสังคม ความเชื่อดังกล่าวมา แสดงให้เห็นว่ามีฐานะการเกิดมากมายแต่พิจารณาตามกรอบของความเชื่ออาจสรุปได้ ๓ ประเภทคือความเชื่อที่มนุษย์มีต่อมนุษย์ ความเชื่อมีต่อธรรมชาติ และมนุษย์มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

๒.๒ ทฤษฎีความเชื่อ

๒.๒.๑ ความหมายของความเชื่อ

ความเชื่อ หมายถึง เห็นด้วยมั่นใจไว้ใจและนับถือ^{๔๓} ใจยอมรับว่าจริงแต่ต้องมีความรู้ตัวและเข้าใจ เป็นผลอันเนื่องมาจากความคิดและความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์ เป็น

^{๔๒} มณี พะยอมยงค์, ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๗๑.

^{๔๓} มานิต มานิตเจริญ, พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด, หน้า ๔๕๓.

ทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็นโดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย และเป็น การยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อ มนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่ มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^{๔๔} การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะ พิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^{๔๕}

คนในสังคมไทยมักมีความเชื่อในเรื่องต่างๆ กันได้แก่ ความเชื่อทางศาสนา เช่น คนทำดี ได้ไปสวรรค์ คนทำชั่วต้องตกนรก, ความเชื่อในลัทธิการเมือง เช่น พรรคคอมมิวนิสต์ประชาชนทุก คนมีความเท่าเทียมกัน, ความเชื่อในเรื่องโชคชะตา เช่น ชีวิตจะดำเนินไปตามวันเดือนปีเกิด หรือ ชีวิตถูกลิขิตไปตามเส้นสายมือของคนนั้น, ความเชื่อในเรื่องไสยศาสตร์ เช่น เชื่อเรื่องผีสาวเทวดา การทำเสน่ห์, ความเชื่อในสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น เชื่อเรื่องคาถาอาคม วัตถุมงคล เครื่องรางของ ชลิ่งต่างๆ หรือความเชื่อในเรื่องที่คนโบราณเล่าสืบต่อกันมา เช่น พิธีทำบุญต่างๆ ฝึบอบ ฝึแม่มา ย จิ้งจกทัก, ความเชื่อในเรื่องอื่นๆ เช่น การกลับชาติมาเกิด เป็นต้น

ความเชื่อ เป็นสิ่งที่มนุษย์ค่อยๆ เรียนรู้และทำความเข้าใจ โลกที่เป็นมาหลายพันปี และ เชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจลึกลับนั้นก็กระทำการ สิ่งต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชา เช่น สรวง เทพเจ้าเพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาลให้มนุษย์ตั้งเทพเจ้าประจำสิ่งนั้นๆ ความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบเพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตามและปฏิบัติตาม ด้วยโดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นอ้อมมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของ คนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัวฉันทันเมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อ ขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจความเชื่อบางอย่างอาจหมดความจำเป็นไม่มี

สรุปได้ว่า ความเชื่อ หมายถึง ความคิด ความเข้าใจและการยอมรับ นับถือ เชื่อมั่น ในสิ่งหนึ่งสิ่งใดโดยไม่ต้องมีเหตุผลใดมาสนับสนุนหรือพิสูจน์ ทั้งนี้บางอย่างอาจมีหลักฐานอย่างเพียง พอที่จะพิสูจน์ได้ หรืออาจจะไม่มีหลักฐานที่จะนำมาใช้พิสูจน์ให้เห็นจริงเกี่ยวกับสิ่งนั้นก็ได้

^{๔๔} จวัช ปุณโณทก, “วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ” ใน วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ, หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๔๕} ทศนีย์ ทานตวณิช, คติชาวบ้าน, หน้า ๒๒๔.

^{๔๖} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, (กรุงเทพมหานคร: โอ.เอส.พรีนติ้ง เฮ้าส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙.

๒.๒.๒ องค์ประกอบของการเกิดของความเชื่อ

ความเชื่ออาจจะเกิดได้จากหลายปัจจัย ดังนี้

๑) เกิดจากประสบการณ์ตรง เป็นความเชื่อที่บุคคลได้ประสบมาด้วยตนเอง อาจจะด้วยความบังเอิญ เป็นเรื่องของธรรมชาติ หรือมีผู้ทำให้เกิดขึ้นก็ตาม ทั้งนี้อาจจะเป็นจริงหรือไม่เป็นจริงก็ได้

๒) เกิดจากการได้รับข่าวสารต่อๆ กันมา หรืออ้างถึงคำโบราณที่ยึดถือกันมา หรือการโฆษณาชวนเชื่อ เป็นความเชื่อที่เกิดจากการกล่าวอ้างต่อๆ กันมาก หรืออ้างถึงคำกล่าวโบราณที่เชื่อถือและยอมรับกันมา หรือใช้สื่อต่างๆ ในการโฆษณาชวนเชื่อ ซึ่งสามารถโน้มน้าวให้ผู้ฟังเชื่อถือได้

๓) เกิดจากการที่ได้ปฏิบัติสืบต่อๆ กันมาของคนรุ่นก่อน เป็นความเชื่อที่เกิดจากพิธีกรรม หรือการปฏิบัติที่ทำสืบต่อกันมา อาจถือเป็นเรื่องของวัฒนธรรมและประเพณีทางสังคม ซึ่งสร้างให้เกิดความเชื่อในกลุ่มคนได้ง่าย

๔) เกิดจากการนึกคิดเอาเองตามความรู้สึกของตน เป็นความเชื่อที่คาดเดา หรือคิดเอาเอง หรือรู้สึกไปเอง อาจจะไม่มีข้อมูลใดๆ มาสนับสนุน

๒.๒.๓ วิวัฒนาการของความเชื่อ

วิวัฒนาการของความเชื่อตามลำดับขั้นตอนดังนี้^{๔๗}

๑) ความเชื่อวิญญาณในธรรมชาติ เป็นความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตนมีอำนาจพิเศษและก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้จึงได้เกรงกลัวและกราบไหว้

๒) ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดาหรือวิญญาณนิยมเชื่อว่าในธรรมชาติทั้งหลายมีเจตภูตหรือวิญญาณที่มีอำนาจทำให้เกิดความทุกข์อาจเป็นมารร้ายผีสางส่วนที่ทำให้เกิดสุขอาจเป็นเทวสร้างภาพเหล่านั้นขึ้นตามความนึกคิดของตนเองเป็นเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาแล้วนับถือในภาพนั้น

๓) ความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษ เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วไม่ได้ไปไหน ยังคงปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของตนอยู่ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ

๔) ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์หรือพหุเทวนิยม มีการสร้างภาพเทพเจ้าตามมโนคติของตนโดยคิดว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปร่างเป็นอย่างไรและธรรมชาติอย่างไหนมีอำนาจสูงต่ำกว่ากันอย่างไรเทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกันและมีหน้าที่แตกต่างกัน

๕) ความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่งหรืออัฐิเทวนิยมเป็นการนับถือเทพเจ้าตามกลุ่มชั้นวรรณะของตนไม่ปะปนกัน

๖) ความเชื่อในพระเป็นเจ้า^{๔๘} องค์เดียวหรือเอกเทวนิยม เป็นความเชื่อว่ามีพระเจ้าสูงสุดอยู่เพียงองค์เดียวเป็นมหาเทพผู้สร้างสรรพสิ่งทรงอำนาจยิ่งใหญ่เป็นวีรบุรุษ

^{๔๗} ดนัย ไชโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๔๙-๖๓.

^{๔๘} ราชบัณฑิตยสถาน, พระเป็นเจ้า แปลมาจาก God , พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๔๖

๓) ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ ใช้เหตุผล ไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็นและไม่สามารถพิสูจน์ได้ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนา

๒.๒.๔ เป้าหมายของความเชื่อ

๑. ทำให้เกิดความเชื่อมั่นในการดำเนินชีวิตมากยิ่งขึ้น เพราะมีสิ่งที่เชื่อถือเป็นสิ่งยึดเหนี่ยว

๒. ทำให้เกิดกำลังใจและพลังที่จะต้องสู้กับอุปสรรค หากรู้สึกว่าคุณเองมีสิ่งที่เชื่อถือคุ้มครอง

๓. ทำให้เกิดความสุขใจหากได้ปฏิบัติตามความเชื่อที่มีอยู่

สรุปว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไป และสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไร จึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ คือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น^{๔๙}

๒.๓ แนวคิดเรื่องผีในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาท

พระพุทธเจ้าตรัสถึงเรื่องผีวิญญาณยักษ์และภูตผีปีศาจ ผีเสือน้ำ รากษส สมัยนั้นมีภิกษุรูปหนึ่งถูกผีเข้า ภิกษุอีกรูปหนึ่งมีความประสงค์จะฆ่า จึงทุบตีท่านพิสูจน์นั้นไม่ถึงแก่กรรมภาพท่านเกิดความกังวลใจว่า เราต้องอาบัติปาราชิกหรือหนอ จึงนำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคให้ทรงทราบ พระองค์ตรัสว่า “ภิกษุเธอไม่ต้องอาบัติปาราชิก”^{๕๐} และพระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ยกปาติโมกข์ขึ้นแสดงโดยย่อเมื่อ มีอันตรายเรื่องอันตราย ๑๐ ประการหนึ่งในนั้นคือข้อที่ ๖. ผีเข้าสิงภิกษุ^{๕๑}

ดังนั้นแสดงให้เห็นว่าพระพุทธเจ้ามีท่าทีมิได้มีปฏิเสธเรื่องผีแต่ทรงห้ามเรียนวิชาตริจฉานการว่าด้วยเรื่องลึกลับที่ ๘ และ ๑๐ การเรียนตริจฉานวิชา และการสอนตริจฉานวิชาของ พวกภิกษุฉัพพัคคีย์ (เรียนตริจฉานวิชา) ชาวบ้านตำหนิประณามโพณฑนาว่า “โฉนภิกษุณีจึงเรียนรัฐฉานวิชาเหมือนผู้หญิง คฤหัสถ์ผู้บริโศกคามเล่า” ภิกษุณีทั้งหลายได้ยินคนเหล่านั้นตำหนิ ประณามโพณฑนาบรรดาภิกษุณีผู้มักน้อย พวกกันตำหนิ ประณาม โพณฑนาว่า “โฉนพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์ จึงเรียนตริจฉานวิชาเล่า” ครั้นแล้ว ภิกษุณีเหล่านั้นได้นำเรื่องนี้ไปบอกภิกษุทั้งหลายให้ทราบพวกภิกษุได้นำเรื่องนี้ไปกราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าให้ทรงทราบ ทรงประชุมทรงบัญญัติสิกขาบท พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ประชุมสงฆ์เพราะเรื่องนี้เป็นต้นเหตุ ทรงสอบถามภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายทราบ ว่าพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์เรียนและการที่พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์สอนตริจฉานวิชา ชาวบ้านตำหนิประณาม

^{๔๙} ดนัย ไชโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๖๘-๖๙.

^{๕๐} วิ.ม. (ไทย) ๑/๑๘๘/๑๗๒.

^{๕๑} วิ.ม. (ไทย) ๔/๑๕๐/๒๓๐.

โพนทะนาว่า “ไฉนพวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์จึงสอนเดรัจฉานวิชาเหมือนหญิงคฤหัสถ์ผู้บริโภคคามเล่า” “พวกภิกษุณีฉัพพัคคีย์สอนเดรัจฉานวิชาจริงหรือ” ภิกษุทั้งหลายทูลรับว่า “จริงพระพุทธเจ้าข้า” พระผู้มีพระภาคพุทธเจ้าทรงดำริว่า ภิกษุทั้งหลาย การกระทำอย่างนี้มีได้ทำคนที่ยังไม่เลื่อมใส ให้เลื่อมใส หรือทำคนที่เลื่อมใสอยู่แล้วให้เลื่อมใสมยิ่งขึ้นได้เลย พระบัญญัติก็ภิกษุณีใดเรียน สอนเดรัจฉานวิชาต้องอาบัติปาจิตตีย์^{๕๒} บริบทแนวคิดเรื่องผี หมายถึง สิ่งที่อยู่แวดล้อมหรือกำกับอยู่โดยรอบและเป็นตัวช่วยให้รู้ความหมาย หรือเข้าใจเรื่องราวที่เกิดขึ้นในช่วงเวลาหนึ่งๆ ที่มีความเชื่อเรื่องผีสืบต่อกันมาจากรุ่นสู่รุ่นจนถึงปัจจุบันนี้

๒.๓.๑ ความหมายของผี เป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับ มองไม่เห็นตัว แต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้อาจให้คุณหรือโทษได้ มีทั้งดีและร้าย เช่น วิญญาณ เรียกคนที่ตายไปแล้ว ความหมาย สิ่งที่เชื่อว่ามีอยู่ในกายเมื่อมีชีวิต เมื่อตายออกจากกายล่องลอยไปหาที่เกิดใหม่ ความรับรู้ เช่น จักขุวิญญาณ คือ ความรับรู้ทางตา โสทวิญาณ คือ ความรับรู้ทางหู เป็นชั้น ๑ ในชั้น ๕ คือรูป เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ ผี คือ คำว่า อมนุษย์ ภูต เปรต สัมภเวสี ผีเสือน้ำ รากษสยักษ เจตภูต ปีศาจ โอปปาติกะ วิญญาณ อสุรกาย สัตว์นรก มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก^{๕๓} คำไวพจน์ที่เกี่ยวกับคำว่าผี คือคำวามนุษย์ ภูต เปรต สัมภเวสี ผีเสือน้ำ รากษส ยักษ เจตภูต ปีศาจ โอปปาติกะ วิญญาณ อสุรกาย สัตว์นรก มีกล่าวไว้ในพระไตรปิฎก

๒.๓.๒ การกำเนิดของผี ผีเป็นสัญลักษณ์ของอำนาจเหนือธรรมชาติที่อยู่เหนืออำนาจการควบคุมของมนุษย์เมื่อมนุษย์มาอยู่ร่วมกันเป็นกลุ่ม มนุษย์มีความผูกพันกันและได้แสดงพฤติกรรมร่วมกันเกิดเป็นพิธีกรรมที่เกี่ยวกับความเชื่อเรื่องผีเป็นลัทธิความเชื่อของพวกหรือมีความเชื่อว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษหรือเป็นสิ่งที่มนุษย์เชื่อว่าเป็นสภาพลึกลับมองไม่เห็นตัวแต่อาจจะปรากฏเหมือนมีตัวตนได้อาจให้คุณหรือโทษได้มีทั้งดีและร้าย^{๕๔}

ในคัมภีร์พระสุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย ได้อธิบายเกี่ยวกับ คติ ๕ ประการคือ ๑) นรก ๒) กำเนิดดิรัจฉาน ๓) เปตวิสัย ๔) มนุษย์ ๕) เทวดา พระพุทธเจ้าตรัสแก่พระสารีบุตรไว้เรารู้ชัด นรกทางที่นำสัตว์ให้ถึงนรก ข้อปฏิบัติที่นำสัตว์ให้ถึงนรก และรู้ชัดข้อปฏิบัติที่สัตว์ปฏิบัติแล้ว เป็นเหตุให้หลังจากตายแล้วย่อมไปเกิดในอบายทุกตวิบาตรนรกกำเนิดโอปปาติกะ คือ เทวดาสัตว์นรก มนุษย์ บางจำพวกและเปรตบางจำพวก^{๕๕} ส่วนสถานที่อยู่ของผี คือ ที่ตั้งแหล่ง เช่นป่าใหญ่ ภูเขา ป่าช้าผิบบิศาสด ต้นไม้ใหญ่ แม่น้ำทะเล สิ่งในร่างมนุษย์ ประเภทของผีที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเถรวาท คือ เจตภูต ภูต อมนุษย์ ผียักษรากษส วิญญาณสัมภเวสีโอปปาติกะผีเสือน้ำ เปรต อสุรกายปีศาจสัตว์นรก ประเภทของผี ที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกของเถรวาท คือเจตภูต ภูต อมนุษย์ ผี ยักษ รากษส วิญญาณสัมภเวสี โอปปาติกะ ผีเสือน้ำ เปรต อสุรกาย ปีศาจ สัตว์นรก

^{๕๒} วิ.ภิกขุณี.อ. (ไทย) ๓/๑๐๑๓-๑๐๒๐/๒๖๓.

^{๕๓} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมอิเล็กทรอนิกส์ รุ่นที่ ๑.๐๐.

^{๕๔} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, หน้า ๑๐๗๔.

^{๕๕} ม.ม. (ไทย) ๑๒/๑๕๓/๑๕๒.

๒.๓.๓ ความเชื่อเรื่องผีของมนุษย์ ผี คือวิญญาณของมนุษย์ ผู้ที่ตายหรือล่วงลับไปแล้ว จิตของมนุษย์จะได้ไปเกิดใหม่ตามกรรมหรือการกระทำที่มนุษย์ได้กระทำ เมื่อยังมีชีวิตอยู่ให้เกิดภพภูมิต่างๆ เช่น พรหม เทวดา มนุษย์ สัตว์นรก เปรต สัมภเวสี หรือสุรกาย และโอปปาติกะตามที่ปรากฏใน พระไตรปิฎก เปรตประเภทต่างๆ เช่น พระมหาโมคคัลลานะลงจาก ภูเขาศิขณภูมิตั้งเห็น เปรตตนหนึ่งจึงซักถามด้วยคาถาว่า สัมภเวสีเปรตวัตถุ เปรตถูกค้อนต๋อยศีระชะ เจ้าเป็นบ้าไปแล้วหรือ จึงวิ่งไปมาเหมือนเนื้อที่วิ่งพล่าน เปรตได้เล่าว่าได้ไปเกิดเป็นเปรตในยมโลกถูกค้อนเหล็กจำนวน หกหมื่นลูกตกมาตีกระหม่อมศีระชะ เพราะผลกรรมที่ได้กระทำต่อพระปัจเจกพุทธเจ้านามว่า สุเนตรขณะนั่งเข้าฌานอยู่ที่โคนต้นไม้ ตนได้ดีก่อนกรวดใส่ศีระชะพระปัจเจกพุทธเจ้า ผลกรรมนั้น จึงต้องได้รับทุกข์เช่นนี้^{๕๖} และที่ปรากฏกายให้พระภิกษุเห็นรูปร่างต่างๆ นั้น เป็นไปตามกรรมที่ตนได้กระทำมาในอดีต เพื่อมาขอรับส่วนบุญส่วนกุศลจากผู้ที่ตนคิดว่าจะได้รับส่วนอุทิศให้ ส่วนผู้คนในยุคนี้ได้รับรู้ความเป็นไปของสัตว์เหล่านั้นก็ได้ทำบุญอุทิศให้เป็นที่ประจักษ์ทำให้บุคคลอื่นได้รับรู้อนุโมทนาและเกิดจริงกลัวต่อบาปกรรมตั้งต้นไว้ถึงพระรัตนตรัยประกอบด้วย ทาน ศีล ภาวนา สืบไปรวมทั้งกรณี พระเจ้าพิมพิสาร อุทิศแก่ญาติ (เปรต)^{๕๗}

๑) การทำพิธีขับไล่อมนุษย์ (ผี) ในสมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้ายังมีพระชนม์ชีพสิ่ง ที่ปรากฏชัดเจนในพระอัมมปะทีฏฐกถา (แปล) ภาค ๗ ดังที่กล่าวมาในบทที่ ๑ ในด้านพิธีกรรมต่างๆ โดยให้พระอานนท์เรียนพระปริตรแล้วทำน้ำมนต์ ประพรมกำแพงเมือง ๓ วัน ๓ คืนเพื่อขับไล่ อมนุษย์ (ผี) ในเมืองไพศาลีในครั้งนั้นก็เกิดสวัสดิ์แก่ชาวเมือง

๒) การทำพิธีกรรมอุทิศแก่ญาติ (เปรต) ในสมัยพุทธกาล บุพกรรมเปรตญาติของ พระเจ้าพิมพิสาร ในขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ ติโรกฐตสูต^{๕๘} ว่าด้วยเรื่องเปรต ที่อยู่ภายนอกฝา เรือน^{๕๙} พระผู้มีพระภาคตรัสว่า พระศาสดานี้เพื่ออนุโมทนาแก่พระเจ้าพิมพิสาร พวกเปรตพากันมาสู่ (เรือนของตน)^{๖๐} บ้างยืนอยู่ที่ฝาเรือนด้านนอก บ้างยืนอยู่ที่ทางสี่แพร่ง สามแห่งบ้างยืนฟังอยู่ที่บาน ประตูเมื่อมีข้าวและน้ำดื่มมากมาย ผู้ถวายอาหารและน้ำดื่ม อุทิศให้ญาติทั้งหลาย (ที่เกิดเป็นเปรต) อนุโมทนา แล้วก็ได้รับความสุขและสมบัติ เปรตอวยพรให้ญาติจึงมีอายุยืน เพราะการบูชาญาติ ผู้ให้ ทานแก่เปรตญาติแล้ว และทานก็ไม่ไร้ผลและในอรรถกถา ขุททกนิกาย เปตวัตถุ ปฐมวรรค ติโรกฐต เปตวัตถุ อรรถกถาติโรกฐตเปตวัตถุ พระศาสดาเมื่อทรงประทับอยู่ในกรุงราชคฤห์ ทรงปรารภพวก เปรตเป็นอันมาก สมัยนั้นเปรตได้เฝ้าพระกัสสปะสัมมาสัมพุทธเจ้า ทูลถามว่าพวกข้าพระองค์จะได้ สมบัติเมื่อไหร่ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสว่า บัดนี้ท่านยังไม่ได้ แต่ในอนาคตจะมีพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่าโคตม ในกาลแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้น จักมีพระราชาทรงพระนามว่าพิม พิศารใน ๙๒ กับ นับแต่ภัททกัปนี้ พระองค์ได้ถวายทานแก่พระพุทธเจ้าแล้วจะอุทิศแก่พวกท่านเมื่อ

^{๕๖} ขุ.เปต. (ไทย) ๒๖/๘๐๖-๘๐๘.

^{๕๗} ขุ.ขุ. (ไทย) ๒๕/๑-๕/๑๕.

^{๕๘} พระสูตรนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่พระเจ้าพิมพิสาร ณ กรุงราชคฤห์ ; ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๗/๑๗๗.

^{๕๙} ขุ.เปต.อ. (ไทย) ๒๖/๑๔-๒๕/๑๗๐-๑๗๒.

^{๖๐} เรือนของตน หมายถึงเรือนญาติของตน หรือเรือนที่เคยอยู่ในปางก่อน ; ขุ.ขุ.อ. (ไทย) ๗/๑๘๑.

พระเจ้าพิมพิสารทรงนิมนต์ถวายภัตตาหารแด่พระพุทธเจ้าโคตมเป็นประธาน แต่ไม่ได้อุทิศทานแก่เปรตตั้งใจหวังไว้ ในเวลากลางคืนจึงพากันส่งเสียงร้องอันน่าสะพรึงกลัวอย่างยิ่งใกล้พระราชนิเวศน์

พระเจ้าพิมพิสารเกิดความสะพรึงกลัว นำหวาดเสียวจึงได้กราบทูลแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าว่า จะมีเหตุอะไรเกิดขึ้น พระพุทธองค์ตรัสว่า ญาติเก่าที่เกิดเป็นพวกเปรตรอรับการอุทิศส่วนกุศลจากพระองค์ถวายทานแด่พระพุทธเจ้าแล้วแต่พระองค์ถวายทานแล้ว มิได้อุทิศให้ก็สิ้นหวังจึงพากันส่งเสียงร้องพระราชาราชได้ถวายข้าวยาคุ ถวายผ้า ที่นอนและที่นั่งคู เมื่อทรงหลั่งน้ำทักษิโณทก อธิษฐานให้สำเร็จแก่พวกญาติเกิด ปรากฏมีสระโบกขรณี ของเคี้ยวและอาหารเป็นทิพย์ ได้บังเกิดแก่พวกเปรตความหิวกระหายหมดไป มีผิวพรรณสีดั่งทองคำมีความสุขทั้งกายและใจ ได้เครื่องประดับ มีชนิดต่างๆเช่น ผ้า ปราสาท เครื่องลาด และที่นอน ^{๖๑}

๒.๓.๔ ท่าทีของพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อเรื่องผี จากการศึกษาค้นคว้า ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกท่าทีพระพุทธศาสนาที่มีต่อความเชื่อเรื่องผีก็ได้ปฏิเสธแต่อย่างไร ชาวบ้านเมืองไพศาลีถูกภัย ๓ ประการคือ ทุพภิกขภัย อมนุษย์ภัยและโรคภัยเบียดเบียน พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงตรัสว่า ญาติทั้งหลาย ประชาชนชาวมุขย์นี้ได้ถูกอุปัทวเหตุทั้ง ๓ ชัดขวางแล้ว ขอท่านทั้งหลายจงเข้าไปตั้งเมตตาความเป็นมิตร ความมีอัธยาศัยเพื่อประโยชน์แก่ประชาชนคนมุขย์นั้นเถิด พระผู้มีพระภาคเจ้าจึงตรัสว่า รัตนะ ที่เสมอด้วยตถาคตไม่มีแล้วความสวัสดีก็เกิดแก่ราชสกุล ภัยก็ระงับไปพวกอมนุษย์ ในแสนโกฏิจักรวาล ก็พากันยอมรับพุทธอาญา (อำนาจป้องกัน) ^{๖๒} หรือพระภิกษุไปจำพรรษาในป่าเกิดเทวดาที่แก่งหลอกให้เกิดหวาดกลัว พระพุทธองค์ก็ทรงแนะนำวิธีการโดยให้เรียนเมตตาสูตร ^{๖๓} ว่าด้วยการแผ่เมตตา พระผู้มีพระภาคตรัสพระคาถานี้แก่ภิกษุทั้งหลายผู้อยู่ป่าด้วยอาณิสสส์ของเมตตามี ๑๑ ประการ ย่อมเป็นที่รักของอมนุษย์และเทวดา ในข้อ ๕. เป็นที่รักของอมนุษย์ (ผี) ข้อ ๖. เทวดาทั้งหลาย รวมทั้งมีการกล่าวถึงเรื่องวิมานของเปรตและกรรมของเปรตไว้ในพระไตรปิฎกในเล่มที่ ๒๖ ขุททกนิกาย มิวิมานวัตถุ ๘๔ เรื่อง และเปตวัตถุ ๕๑ เรื่องและที่กล่าวเกี่ยวกับเวทไวมามากมายในพระไตรปิฎกเล่มอื่นๆ

๒.๓.๕ สังคมไทยมีความเชื่อเรื่องผี เรื่องผีเป็นเรื่องที่เชื่อถือกันมาแต่โบราณ นานหนักๆทุกชาติทุกภาษาล้วนแต่มีเรื่องเล่าเกี่ยวกับผี มีการจดบันทึกเรื่องผีก็มีมาก ความเชื่อเรื่องภูตผี วิญญาณ ของสังคมไทยทุกภูมิภาคนั้นได้ผสมผสานกับพระพุทธศาสนาอย่างกลมกลืน แต่เราอาจจะพอแยกให้เห็นว่าส่วนใดเป็นความเชื่อทางพระพุทธศาสนา และส่วนใดเป็นความเชื่อเรื่องภูตผี แต่อย่างไรก็ตามถ้าเป็นพระพุทธศาสนาแบบชาวบ้าน (popular Buddhism) นั้นจะแยกได้ยากมาก เพราะพิธีกรรมต่างๆ นั้นเป็นความเชื่อเรื่องภูตผีปะปนอยู่มาก เช่นคนไทยนิยมนำพระพุทธรูปมาเป็นเครื่องรางของขลัง ซึ่งตามปรัชญาพุทธศาสนาแล้วจะปฏิเสธอาถรรพ์ เวทย์หรือไสยเวทย์ ปฏิเสธอย่างสิ้นเชิง ซึ่งสังคมสมัยในอดีตความเชื่อเรื่องไสยเวทย์ ยังมีอิทธิพลต่อสังคมมากความเชื่อเรื่องภูตผีฝัง

^{๖๑} พุ.พ.อ. (ไทย) ๓๙/๒๗๘-๓๐๑.

^{๖๒} พุ.พ.อ. (ไทย) ๔๗/๒/๒/๗,๒๑,๓๙,๔๐.

^{๖๓} พุ.พ.อ. (ไทย) ๒๕/๑-๒/๒๐.

แน่น อยู่กับคตินิยมของคนไทยอย่างแน่นแฟ้น ตั้งแต่สมัยอดีต แม้แต่ทางบ้านเมืองยังมีราชพิธีเกี่ยวกับความเชื่อเรื่องภูตผีอยู่ไม่น้อยในรอบปีหนึ่ง เช่นการเซ่นสรวงพระเสื้อเมือง พระทรงเมืองและหลักเมือง รวมทั้งพิธีสวดสวนศตวรรษโดยใช้พิธีลุยไฟ ดำน้ำ เพื่อแสดงความบริสุทธิ์ของจำเลย ซึ่งพิธีกรรมดังกล่าวเป็นความเชื่อในเรื่องภูตผีวิญญาณทั้งสิ้น และปรากฏในวรรณกรรมท้องถิ่นอีสานเช่นธรรมดาสอนโลก^{๖๔}

ความเชื่อเรื่องผีแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ ประเภทผีมีตัวตน คือผีที่ไม่แสดงตัวให้เห็น เป็นที่ประจักษ์แต่อาจบันดาลให้เกิดอะไรขึ้นได้ ผู้คนเกรงกลัวกันมากเหมือนกัน เช่นเจ้าตามศาลหรือเทพารักษ์ต่างๆ และในวรรณกรรมของไทยเรื่องขุนช้างขุนแผนผีที่ปรากฏคือกุมารทอง^{๖๕} คนก็ยังเชื่อถือกันจนทุกวันนี้ในสังคมปัจจุบัน กระแสความคิดใหม่ๆ ที่เป็นวิทยาศาสตร์ก็ได้เข้าไปกับการศึกษาระบบโรงเรียนและสื่อสารมวลชน ชาวอีสานโดยทั่วไปก็รับรู้แต่ก็ไม่ได้หมายความว่าได้ละเลยหรือทอดทิ้งความเชื่อระบบเก่าๆ ที่ยึดถืออยู่ในสังคม การที่พบว่าในสังคมอีสานบางท้องถิ่นละเลยพิธีกรรมประจำปีของหมู่บ้านในบางที่ปีนั้นหาได้เป็นเครื่องยืนยันว่าความเชื่อในพิธีกรรมเหล่านั้นหมดไปจากความคิดจิตสำนึกของชาวอีสานไม่ แต่ที่ละเลยเพราะ ไม่มีผู้นำในการกระทำพิธีกรรมประการหนึ่ง หรือสถานะทางเศรษฐกิจไม่อำนวยอีกประการหนึ่งฉะนั้นจึงพบว่า พิธีกรรมที่ได้งดเว้นไปบ้าง ในบางปีต่อมาเมื่อภาวะเศรษฐกิจดีขึ้น หรือเกิดความยุ่งยากในสังคม คือมีผู้คนล้มตายเป็นมากกว่าปกติซึ่งเป็นธรรมดาหรือมีการทะเลาะวิวาท หรือมีผู้ร้ายชุกชุม พิธีกรรมเหล่านั้นก็ได้มีการนำกลับมาประพฤติปฏิบัติอีกครั้งความเชื่อเรื่องภูตผีวิญญาณของปัจเจกบุคคล หาได้เลือนจางลงไปอย่างสิ้นเชิงไม่ นั่นคือกิจกรรมที่ส่วนบุคคลยึดถือปฏิบัติอยู่เช่นออกจากหมู่บ้านไปเรียนหนังสือหรือประกอบอาชีพจะต้องจุดธูปเทียนบอกกล่าวพ่อเชื่อแม่เชื่อ หรือผีปู่ตา รวมทั้งการแต่งงานเสียผี นอกจากนี้ในท่ามกลางวิทยาการสมัยใหม่ในการรักษาโรค เช่นการแพทย์ทันสมัยได้แพร่กระจายไปสู่สังคมชนบทอีสาน แต่ชาวอีสานจำนวนมากก็ยังนิยมหาพอมดหมอผีอยู่ และเชื่อว่าโรคบางชนิดที่การแพทย์สมัยใหม่ไม่อาจรักษาได้แต่การรักษาโรคแบบดั้งเดิมจะช่วยให้ ซึ่งแสดงให้เห็นว่า ชาวอีสานเองนั้นไม่ได้ปฏิเสธวิทยาการสมัยใหม่แต่ก็ไม่ทอดทิ้งกระตือรือร้นความเชื่อดั้งเดิมอย่างสิ้นเชิง^{๖๖} ความเชื่อเกี่ยวกับผีบางเทวดาในสิ่งที่มองไม่เห็นมีฤทธิ์มีอำนาจ ที่จะบันดาลสิ่งที่ดีและร้ายให้แก่มนุษย์ได้ คือความเชื่อเรื่องผีบางเทวดา มีการแยกระหว่างผีไม่ตี ผีตีจึงได้ชื่อว่าเป็นเทวดามีการนับถือผีที่เป็นเทวดาอารักษ์ เช่นลูกเทวดา เจ้าทุ่ง เจ้าป่าเจ้าเขา การนับถือผีปู่ตายายผีเรือนผีบรรพบุรุษการนับถือผีวีรบุรุษและการนับถือผีร้าย^{๖๗}

^{๖๔} ธวัช ปุณโณทก, **วรรณกรรมท้องถิ่น**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔.

^{๖๕} ส.พลายน้อย, **ตำนานผีไทย**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์คำ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๑.

^{๖๖} เพ็ญศรี ตึก, ไพฑูรย์ สิ้นลาร์ตัน, ปิยนถ บุนนาค, วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖๙-๓๗๐, ๓๙๐- ๓๙๒.

^{๖๗} ยุพร แสงทักษิณ, **ไทยศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑), หน้า ๒๐๙.

๒.๓.๖ สังคมชุมชนภาคอีสานให้ความสำคัญกับผี ผีปู่ ตา เป็นที่ยึดมั่นทางจิตใจ สามารถช่วยขจัดทุกข์ร้อนไม่ให้สังคมเกิดยุคเข็ญ ทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล โดยเฉพาะความเชื่ออำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ของผีปู่ตามีส่วนให้ชาวบ้านวางใจต่อเภทภัยที่จะบังเกิดแก่ส่วนรวมและส่วนบุคคล ไม่เพียงแต่เท่านั้นการที่ชาวบ้านได้ร่วมกับทำพิธีกรรมจะได้ร่วมมือร่วมแรงกัน เป็นการเสริมสร้างสามัคคีธรรมระหว่างบุคคลในหมู่บ้าน ผีปู่ตา ทำหน้าที่ควบคุมความประพฤติของชาวบ้านไม่ให้ผู้หนึ่งผู้ใดประพฤตินอกรีตประเพณีของสังคมโดยอาศัยอำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือธรรมชาติซึ่งเป็นผลให้สังคมอยู่กันอย่างถ้อยทีถ้อยอาศัยกันและไม่ประพฤติผิดสืตบ้านคลองเมืองจารีตประเพณี อันจะนำมาซึ่งความสงบสุขของสังคมอย่างแท้จริง ถึงแม้ว่าสังคมชาวอีสานจะนับถือศาสนาพุทธโดยทั่วไป แต่ก็เป็นการผสมผสานเรื่องความเชื่อผีสงฆ์ เข้ากับพระพุทธศาสนาแยกกันไม่ออกเพราะเหตุว่าพระพุทธศาสนาให้ความมั่นคงทางจิตใจแก่ชาวบ้านไม่ได้ โดยเฉพาะอำนาจที่อยู่เหนือธรรมชาติชาวบ้านหรือชาวพุทธหาได้ปฏิเสธไม่ เช่นน้ำท่วม ฝนแล้ง โรคระบาด ชาวบ้านเชื่อว่าเป็นการทำของสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ ฉะนั้นจึงหันเข้ายึดมั่นในอำนาจของผีปู่ตา และความคุ้มครองจากผีปู่ตารวมทั้งพระสงฆ์ที่เป็นชาวอีสานเองก็ไม่ได้ปฏิเสธความเชื่อเรื่อง ภูต ผี วิญญาณ

สรุป ในสังคมมนุษย์และสังคมไทยในอดีตจนถึงปัจจุบันยังมีความเชื่อเรื่องผีต่างๆ โดยเฉพาะสังคมไทยนั้น เชื่อในสิ่งลึกลับสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรืออิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ รวมทั้งไสยศาสตร์ จะเห็นว่าการสร้างหอพระเสื้อเมืองทรงเมือง ศาลหลักเมือง ศาลพระภูมิเจ้าที่ หรือภูเข่า ถ้ำต้นไม้ใหญ่ มีการเอาผ้าสีไปผูกต้นไม้ ของเช่นไหว้ มีอาหาร น้ำสิ่งของอื่นๆ ที่เชื่อว่าผีจะชอบ เพื่อเป็นบูชาตามความเชื่อเช่นขอโชคลาภ ขอหวย ขอให้คุ้มครอง ขอให้มีความปลอดภัยจากการประกอบอาชีพ การสักการบูชาจะมีความหวาดกลัวในสิ่งลึกลับ ที่มองไม่เห็นด้วยสายตา ซึ่งจากประสบการณ์ของมนุษย์ที่อยู่กับสิ่งแวดล้อมสังคม การประกอบอาชีพเกษตรกรรมต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ ในการหาเลี้ยงชีพผ่านมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ได้มีการบอกเล่าสิ่งที่พบเห็นมาจากการจดบันทึก เรียกชื่อผีตามลักษณะสิ่งที่พบ เชื่อว่าไม่ใช่มนุษย์จนกระทั่งเรียกว่าผีชนิดต่างๆ เป็นที่รู้จักของคนทั่วไปและแยกประเภทของผีให้คุณให้โทษแก่มนุษย์ โดยในแต่ละชุมชนก็จะมีเชื่อเรื่องผีแต่ละชนิดที่มีในชุมชนของตนเองจะประกอบพิธีกรรมตามความเชื่อ เพื่อให้ผีดีคุ้มครอง หรือไม่มาทำอันตรายตนเองและครอบครัวเกิดสวัสดิมงคลในชีวิตและทรัพย์สิน และเป็นการแสดงถึงความเคารพความกตัญญูต่อผีบรรพบุรุษ โดยจะทำให้คนในชุมชนประพฤติปฏิบัติตามขนบธรรมเนียมประเพณีสืบกันมา เป็นการควบคุมความประพฤติทำให้คนในชุมชนนั้นไม่กล้าทำความชั่ว เช่นไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม ไม่พูดโกหก และไม่ดื่มสุรา ก็จะเป็นสังคมประพฤติปฏิบัติตามแนวทางพระพุทธศาสนา คือการรักษาศีล ๕ ทำให้สังคมมีความสงบสุขประชาชนประกอบสัมมาอาชีพ มีคุณภาพชีวิตที่ดี แต่ถ้าเชื่อแบบมหายไม่ประกอบด้วยปัญญาพิจารณาแล้วทำให้สูญเสียเวลาของชีวิตไปโดยเปล่าประโยชน์ เพราะไม่ใช่ทางหลุดพ้นจากภัยในวัฏสงสาร หรืออาจถูกหลอกหลวงทำให้เสียทรัพย์สินเดือดร้อนในภายหลัง ผีที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาเถรวาทได้เกิดเหตุการณ์สำคัญเกิดขึ้นที่เมืองไพศาลี ได้ถูกภัย ๓ ประการคุกคาม คือทุฬภิกขภัย อมุนสภัย ผีและโรคภัยเบียดเบียนโดยพระอานนท์ ได้ทำพิธีขับไล่ผี ในครั้งนั้นถือเป็นต้นแบบของการขับไล่ผีโดยได้มีภัยอันตราย ๑๐ ประการของพระภิกษุในนั้นคือ ข้อ ๖. ผีเข้าสิงภิกษุ แต่พระพุทธเจ้าทรงห้ามภิกษุณีเรียนเดรัจฉานวิชา (อวิชชา) และมีการทำบุญที่สำคัญของพระเจ้าพิมพิสารเพื่ออุทิศส่วนกุศลแก่ญาติเปรต มีพระพุทธเจ้าเป็นประธานสงฆ์

เหตุการณ์ดังกล่าวเป็นต้นแบบทักซิณา คือ ญาติพลี บุพเพตพลี ราชพลี เทวดาพลี และได้ให้พระภิกษุ เรียนเมตตาสูตรเป็นอาวุธป้องกันตัว โดยมีอานิสงส์ของเมตตามี ๑๑ ประการ หนึ่งในนั้นข้อ ๕. เป็นที่รักของมนุษย์ (ผี) และได้มีการกล่าวถึงเรื่องเปรตไว้ในธรรมบทมากมาย

ดังนั้นดังนั้นความเชื่อเรื่องผีและท่าทีของพระพุทธศาสนาได้ปฏิเสธเรื่องผีว่าไม่มีแต่สอนให้พระภิกษุทั้งหลายปฏิบัติต่อผีเป็นลักษณะการแก้กกุลสังคมสงเคราะห์ด้วยการทำบุญแล้วอุทิศส่วนกุศลให้ได้รับสิ่งที่ต้องการในภพภูมิที่อาศัยอยู่ขาดแคลนได้ทุกขเวทนาด้วยความหิวโหยเพราะไม่สามารถประกอบอาชีพได้เมื่อล่วงลับไปแล้วสำหรับผีและเทวดามาเบียดเบียนพระภิกษุให้เกิดความหวาดกลัวหรือได้รับความเดือดร้อนพระพุทธองค์ก็มีวิธีให้ปฏิบัติต่อผีและเทวดาเหล่านั้นไม่ให้มาเบียดเบียนพระภิกษุให้หายจากความหวาดกลัวและป้องกันโดยทรงสอนให้สวดรัตนสูตรและเมตตาสูตรแล้วแผ่เมตตาต่อสรรพสัตว์ทั้งหลายให้หันกลับมายินดีและให้ความตักเตือนคุ้มครองเป็นมิตรและอานิสงส์อื่นๆด้วย

พระพุทธศาสนาความสอนให้เชื่อเรื่องกรรม ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว เรามีกรรมเป็นของตน เป็นผู้รับผลของกรรม มีกรรมเป็นกำเนิด มีกรรมเป็นเผ่าพันธุ์ มีกรรมเป็นที่พึ่งอาศัย เราทำกรรมใดไว้จะเป็นกรรมดีหรือกรรมชั่วก็ตามย่อมเป็นผู้รับผลของกรรมนั้น กรรมดีย่อมนำสุข มาให้กรรมชั่วย่อมทุกข์มาให้ขึ้นชื่อว่ากรรมชั่วไม่ทำเลยเสียจะดีกว่าความเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนานั้นต้องประกอบด้วยเหตุผลอันเป็นแนวทางในการปฏิบัติหวังให้เกิดผลได้ตามความปรารถนา

๒.๔ แนวคิดเกี่ยวกับการบูชา

๒.๔.๑ ความหมายของการบูชา

ในพระไตรปิฎก มีการกล่าวถึงการบูชาหลายลักษณะ โดยเฉพาะการบูชาที่มีมาก่อนคำสอนเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา เช่น การบูชาไฟด้วยการทำพิธีเบิกแว่นเวียนเทียน ทำพิธีช้ด แกลบ ช้ดรา เติมน้ำมัน เติมนมเนยเพื่อบูชาไฟ^{๖๘} และการบูชายัญ ซึ่งเป็นการเซ่นสรวงเทพเจ้าด้วยการฆ่าสัตว์ต่าง ๆ^{๖๙} ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการบูชาเป็นพฤติกรรมอย่างหนึ่งที่มีมาตั้งแต่ก่อนพุทธกาล และเป็นกริยาที่แสดงถึงความเคารพ นับถือ ภัคติดต่อสิ่งที่เชื่อถือ โดยเอาวัตถุมาเป็นเครื่องบูชา ส่วนในพระพุทธศาสนานั้น ความหมายที่แท้ของคำว่า “บูชา” อาจพิจารณาได้จากคำที่เป็นไวพจน์กันดังปรากฏในพระไตรปิฎกหลายแห่ง อาทิ ความตอนหนึ่งในมหาปริณิพพานสูตร ว่า

พวกเจ้ามีลละเมืองกุสินารา ทรงถือเอาของหอมมาลัยและเครื่องดนตรีทั้งปวง กับผ้า ๕๐๐ คู่ เสด็จเข้าไปยังศาลวันอันเป็นที่แหวะพักแห่งพวกเจ้ามีลละ และเสด็จเข้าไปถึงพระสรีระพระผู้มีพระภาค ครั้นเข้าไปถึงแล้ว สักการะ เคารพ นับถือ บูชาพระสรีระ พระผู้มีพระ

^{๖๘} ที. ส. (ไทย) ๙/๑๙/๑๑.

^{๖๙} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๒/๑๘๔.

ภาค ด้วยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคม มาลัยและของหอมตาดพาดาน ผ่าตักแต่งโรงมณฑล ยังวันนั้นให้ล่วงไปด้วยประการฉะนี้^{๗๐}

ข้อความตอนนี้อาจกล่าวได้ว่า การบูชาเป็นการแสดงออกถึงความเคารพนับถือด้วยการแสดงออกทางกาย เช่น การถวายสักการะโดยการฟ้อนรำ ขับร้อง ประโคมดนตรี และการถวายสักการะด้วยวัตถุต่าง ๆ อีกตัวอย่างหนึ่ง ดังเช่นที่ปรากฏในพระวินัยปิฎก ความว่า

ครั้งนั้น อุบาสกอุบาสิกาชาวพระนครโกสัมพีได้หารือกันตั้งกันว่า พระคุณเจ้าเหล่าภิกษุชาวพระนครโกสัมพีนี้ ทำความพินาศใหญ่โตให้พวกเรา พระผู้มีพระภาคถูกท่าน เหล่านี้รับภวนจึงเสด็จหลีกไปเสีย เอาละ พวกเราไม่ต้องอภิวาท ไม่ต้องลูกรับ ไม่ต้องทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรม ไม่ต้องทำสักการะ ไม่ต้องเคารพไม่ต้องนับถือไม่ต้องบูชาซึ่งพระคุณเจ้าเหล่าภิกษุชาวพระนครโกสัมพี แม้เข้ามาบิณฑบาตก็ไม่ต้องถวายบิณฑบาต^{๗๑}

ข้อความตอนนี้ แสดงให้เห็นลักษณะของการบูชาที่เป็นเรื่องของการแสดงออกถึงความเคารพนับถือและสักการะ โดยการกราบไหว้ ให้เกียรติ ซึ่งเป็นพฤติกรรมที่แสดงถึงความอ่อนน้อม ถ่อมตนต่อบุคคลผู้ควรเคารพนับถือ นอกจากนี้นี้ยังมีบางตัวอย่างที่แสดงให้เห็นว่า การบูชา เป็นเรื่องของการปฏิบัติธรรมด้วยความเคารพนับถืออย่างจริงจัง เช่น ความตอนหนึ่งเกี่ยวกับการรับครุธรรม ๘ ประการของพระนางปชาบดี ว่า “ภิกษุณีอุปสมบทแล้ว ๑๐๐ ปี ต้องกราบไหว้ ลูกรับ ทำอัญชลีกรรม สามีจิกรรมแก่ภิกษุที่อุปสมบทในวันนั้น ธรรมแม้นี้ ภิกษุณีต้องสักการะ เคารพ นับถือบูชา ไม่ละเมิดตลอดชีวิต”

พระธรรมธีรราชหมานูณี (โชดก ญาณสุทธิ) ได้ประพันธ์เรื่อง มงคล ๓๘ ประการ สรุปรเรื่องข้อควรปฏิบัติในการบูชาพระสฤงและเจดีย์ไว้ว่า บูชา กราบไหว้ตามโอกาสอันสมควร บูชา กราบไหว้ สังเวชนียสถาน ๔ แห่ง คือ ที่ประสูติตรัสรู้แสดงธรรมและปรินิพพานตามโอกาสอันสมควร บูชากราบไหว้เคารพ พระพุทธรูปตามโอกาสอันควรกราบไหว้ บูชาย่าเเกรง เคารพที่ประทับของพระพุทธเจ้าตามโอกาสอันควร ไม่สวมรองเท้าในสถานพระเจดีย์ ไม่กั้นร่มในสถานพระเจดีย์เวลาใกล้พระเจดีย์ ไม่เดินพลางเจรจาพลางเข้าในเขตวัดต้องห่มผ้าลาดไหล่หุบร่ม ถอดรองเท้า ไม่ทำอการวะต่างๆ อย่างเท่าที่ตนเห็นว่าเป็นสมควร กราบไหว้ด้วยเบญจางคประดิษฐ์ เปล่งวาจาว่าคำระลึกถึงพระพุทธคุณ ตามระลึกถึงพระธรรมคุณ ด้วยใจอันบริสุทธิ์ผุดผ่อง ปฏิบัติตามพระโอวาทเป็นนิตย์ด้วยจิตเคารพอย่างจริงจัง^{๗๒}

ปิ่น มุกกันต์ พ.อ. ได้แต่งหนังสือมงคลชีวิตสรุปเรื่องการบูชาไว้ว่า เป็นการบูชาด้วยความดีพิเศษอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้กระทำมีความเจริญก้าวหน้าในชีวิต การบูชาเป็นมงคลข้อหนึ่งในมงคล ๓๘

^{๗๐} ที.ม. (ไทย) ๑๐/๑๕๒/๑๘๔.

^{๗๑} วิ.ม. (ไทย) ๕/๒๕๑/๓๔๓.

^{๗๒} พระธรรมธีรราชหมานูณี (โชดก ญาณสุทธิ), **มงคล ๓๘ ประการ**, พิมพ์ครั้งที่ ๙๘, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๑๗๕-๑๗๗.

ประการ ทางพระศาสนามองเห็นความสำคัญของการบูชาเพราะการบูชาเป็นหลักปฏิบัติที่มีผลถึงขั้น
แปลงชีวิตจิตใจได้ทีเดียว^{๗๓}

สรุปได้ว่า การบูชา หมายถึง พฤติกรรมที่แสดงถึงความเคารพนับถือหรือสักการะบุคคลผู้
ทรงคุณธรรม เช่น พระพุทธเจ้า พระสงฆ์ และพระธรรมวินัย อันเป็นสิ่งที่ทรงคุณค่าต่อชีวิต เป็นการ
บูชาที่แสดงออกถึงความศรัทธาในสิ่งที่ตนเคารพนับถือ ด้วยสิ่งของบ้าง ด้วยการแสดงออกบ้าง เป็น
เรื่องของการปฏิบัติธรรมด้วยความเคารพนับถืออย่างจริงใจ

๒.๔.๒ หลักการสำคัญของการบูชา

การบูชา คือ การยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจเป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในการ
ประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เพราะมนุษย์มีการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่เป็นคณะเริ่ม
ตั้งแต่ครอบครัวหมู่บ้านประเทศตลอดจนถึงเพื่อนร่วมโลกการบูชาเป็นคุณธรรมที่ต้องปฏิบัติต่อกันใน
สังคม การบูชาเป็นลักษณะของบัณฑิตการยอมรับนับถือคนดีคุณความดีของคนอื่นแล้วทำการบูชาบ่ง
บอกถึงความเป็นคนดีทั้งผู้ทำการบูชาและผู้รับการบูชา คุณสมบัติอันยิ่งใหญ่ก็จะเกิดขึ้นการบูชาเป็น
สิ่งที่มีคุณค่ามาก เป็นการแสดงถึงคุณความดีการรู้สึกถึงคุณค่าของคนที่มีคุณความดีสมควรแก่การ
บูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน การบูชา นั้น เมื่อจะว่าไปแล้วทางพระพุทธศาสนาท่านกล่าว
ไว้มี ๕ ลักษณะคือ

๑. การสักการะ
๒. การทำความเคารพ
๓. การแสดงความนับถือ
๔. การบูชา
๕. ความนอบน้อม

พระพุทธองค์จึงทรงสรรเสริญการบูชาว่าเป็นมงคลอย่างสูงสุดเพราะเป็นปัจจัยส่งเสริม
การพัฒนาชีวิตช่วยให้ชีวิตมีความเจริญช่วยยกระดับชีวิตให้สูงขึ้นและช่วยให้มีจิตใจสูงขึ้นด้วย
คุณธรรมประจำใจ”^{๗๔}

พุทธบริษัททั้งหลายต่างพากันส่งเสริมทำนุบำรุงและเผยแผ่พระพุทธศาสนาตั้งแต่อดีต
จนถึงปัจจุบันและพระพุทธานุชาดาราต่างตั้งมั่นมาจนถึงทุกวันนี้เพราะพุทธบริษัทปฏิบัติตามคำสั่งสอนของ
พระพุทธเจ้าบูชาพระพุทธเจ้าด้วยการปฏิบัติตามคำสั่งสอนด้วยการยกย่องเทิดทูนด้วยความบริสุทธิ์ใจ
เป็นการแสดงออกทางกายทางวาจาทางใจเป็นการปฏิบัติบูชาถือว่าเป็นสิ่งที่มีความสำคัญอย่างยิ่ง
ระหว่างพุทธสาวกด้วยกันพระพุทธองค์ก็ทรงสั่งให้มีการบูชาด้วยการกราบไหว้การแสดงความเคารพ
ต่อกันเมื่อเข้ามาบวชในพระพุทธศาสนาแล้วโดยไม่เลือกว่าจะเกิดในตระกูลไหนวรรณะใดจะต้องทำ

^{๗๓} ปิ่น มุฑกันต์, มงคลชีวิต, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๓๗), หน้า ๑๕๗.

^{๗๔} บุญมา จิตจรัส, มงคล ๓๘ ประการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓), หน้า ๒๑๘.

การบูชากราบไหว้กันตามอายุพระชาอย่างที่พระองค์ได้ตรัสไว้ที่ปรากฏในพระไตรปิฎกดังปรากฏกรณีตัวอย่างเช่นเรื่องสัตว์ ๓ สหายที่ทำความเคารพกันตามลำดับอายุซึ่งพระพุทธเจ้าทรงปรารภกับภิกษุทั้งหลายพอสรุปได้ดังนี้

พระผู้มีพระภาครับสั่งกับภิกษุทั้งหลายว่า “ภิกษุทั้งหลายสัตว์ ๓ สหายคือนกกระทาลิงและช้างพลายอาศัยต้นไม้หรือน้อยสัตว์เหล่านั้นอยู่อย่างไม่เคารพไม่ยำเกรงกันและกันมีการดำเนินชีวิตไม่เหมือนกันต่อมาพวกสัตว์ได้ปรึกษากันว่าในระหว่างพวกเรา ๓ สหายผู้ใดสูงวัยกว่าเขาจะได้สักการะเคารพนับถือบูชาและเชื่อฟังผู้นั้นที่นั่นนกกกระทาและลิงถามช้างพลายว่าท่านจำเรื่องราวเก่าๆ อะไรได้บ้างเล่าช้างตอบว่าเมื่อครั้งเรายังเล็กเคยเดินคร่อมต้นไม้หรือน้อยดโทรพอระท้อของเราลำดับนั้นนกกกระทาและช้างพลายถามลิงว่าเพื่อนจำเรื่องราวเก่าๆ อะไรได้บ้างลิงตอบว่าเมื่อเรายังเล็กเคยนั่งบนพื้นดินแล้วเคี้ยวกินยอดโทรต้นนี้ลำดับนั้นลิงและช้างพลายถามนกกกระทาว่าแล้วเพื่อนละจำอะไรได้บ้างนกกกระทาตอบว่าเพื่อนเอยที่โน้นมีต้นโทรใหญ่เรากินผลของมันแล้วถ่ายมูลไว้ที่นี้โทรต้นนี้เกิดจากผลของต้นโทรนั้น ดังนั้น เราจึงเป็นผู้ใหญ่โดยชาติกำเนิดภิกษุทั้งหลายลิงกับช้างพลายจึงได้กล่าวกับนกกกระทาว่าในระหว่างพวกเราท่านคือผู้ใหญ่กว่าโดยชาติกำเนิดพวกเราจะสักการะเคารพนับถือบูชาและเชื่อฟังท่านแล้วนกกกระทาก็ให้เพื่อนๆ สมาทานศีล ๕ ตนเองก็รักษาศีล ๕ สหายทั้ง ๓ นั้นต่างเคารพยำเกรงดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกันหลังจากสิ้นชีวิตได้ไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ภิกษุทั้งหลายข้อปฏิบัตินี้เรียกว่า ติตติริยพรหมจรรย์

พอตรัสเรื่องนี้จบพระองค์ก็ได้ตรัสต่อไปอีกว่า นรชนผู้ฉลาดในธรรมอ่อนน้อมถ่อมตนต่อบุคคลผู้เจริญย่อมได้รับการสรรเสริญในปัจจุบันละโลกนี้ไปแล้วย่อมไปสู่คติภิกษุทั้งหลายสัตว์ดิรัจฉานพวกนั้นยังมีความเคารพยำเกรงดำเนินชีวิตอยู่อย่างเสมอภาคกันแต่การที่พวกเขาเป็นผู้บวชแล้วในธรรมวินัยที่เรากล่าวดีแล้วมีความเคารพมีความยำเกรงกันและกันดำเนินชีวิตอย่างเสมอภาคกันจะพึงงดงามในธรรมวินัยนี้แล้วตรัสกับภิกษุทั้งหลายว่าเราอนุญาตการกราบไหว้การลูกรับอัญชลีกรรมสามมีกรรมอาสาสนะอันเลิศน้ำบิณฑบาตอันเลิศตามลำดับพระราชาถ้าภิกษุใดก็ดกกันเสนาสนะของสงฆ์ต้องอาบัติทุกกฏ^{๗๕}

สิ่งที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นการบูชาความดียอมรับคุณค่าความดีของกันและกันเพราะสังคมสงฆ์จะอยู่ร่วมกันด้วยความเรียบร้อยดีงามก็ต้องปฏิบัติต่อกันตามหลักดังกล่าวมานี้ตั้งนั้นการบูชาจึงเป็นหลักธรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งแต่การบูชาที่ตื้นตื้นต้องประกอบด้วยปัญญาปัญญาเป็นพื้นฐานใช้ปัญญาพิจารณาหาเหตุผลการที่จะบูชาบุคคลใดสิ่งใดก็ควรตระหนักให้มากมิเช่นนั้นแล้วจะเป็นการบูชาคนผิดสิ่งที่ผิดแทนที่จะเป็นคุณกลับเป็นโทษก็เป็นได้การบูชาการกราบไหว้การเคารพนี้พุทธศาสนิกชนควรปฏิบัติให้เป็นนิสัยยึดถือปฏิบัติตามหลักธรรมอย่างจริงจังและควรทำความเข้าใจยึดถือหลักทางศาสนาอย่างแท้จริง

การบูชาเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนสืบไป ตามหลักการนี้แสดงให้เห็นว่าไม่ว่าบุคคลใดหรือสิ่งของที่มีประโยชน์ต่อสังคม พระพุทธองค์ทรงให้ความสำคัญต่อสิ่งเหล่านั้นทรง

^{๗๕} วิ.จ. (ไทย) ๗/๓๑๑/๑๒๔-๑๒๕.

ให้มีการบูชายอมรับยกย่องกันและกันการบูชาจึงเป็นหลักธรรมที่สำคัญควรที่จะเอาใจใส่ให้มากกว่ารวมทั้งเห็นคุณค่าของสิ่งนั้นๆ ให้มากกว่ามีความสำคัญและมีประโยชน์

สรุปได้ว่า ความสำคัญของการบูชา เป็นลักษณะของการยกย่องเชิดชูด้วยความบริสุทธิ์ใจ เป็นหลักธรรมที่สำคัญอีกข้อหนึ่งในการประพฤติปฏิบัติของมนุษย์ในการอยู่ร่วมกันในสังคม เป็นการยอมรับนับถือคนดีคุณความดีของคนอื่นแล้วทำการบูชา การบูชาเป็นสิ่งที่มีความสำคัญมาก เป็นการแสดงถึงคุณความดีการบูชาจึงเป็นสิ่งที่ทุกคนควรปฏิบัติต่อกัน ทำให้เป็นประโยชน์ต่อทั้งบุคคลและสังคมนอกจากนี้การบูชายังเป็นการสืบทอดอายุพระพุทธศาสนาให้ยั่งยืนอีกด้วย

๒.๔.๓ บ่อเกิดของการบูชาของมนุษย์

มนุษย์เกิดขึ้นมาในโลกและมีพัฒนาการมาโดยลำดับ ตั้งแต่เมื่อครั้งที่โลกยังไม่เจริญมนุษย์เกิดความกลัว และมีความต้องการที่จะให้มีชีวิตรอดพ้นจากอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากความร้อน ความหิวกระหาย ความหนาว เป็นต้น สมัยก่อนมนุษย์ยังไม่มีสติปัญญาที่จะเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ได้ดีพอ จึงนับถือแม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้พระจันทร์พระอาทิตย์ดวงดาวต่างๆ และทุกๆ สิ่งในเอกภพว่ามีชีวิต โดยเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ในโลกมีฤทธิ์มีอำนาจมากมาย สามารถที่จะดลบันดาล ให้คุณให้โทษ ให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งทางดีและทางร้ายได้ เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น มีความสะดุ้งกลัวภัยที่จะเกิดขึ้น การเชื่อ การนับถือ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมีขึ้น จึงมีการบูชาบวงสรวง กราบไหว้เคารพ จนกลายมาเป็นความเชื่อที่ฝังลึกอยู่ในจิตใจของมนุษย์ตลอดมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แม้ว่ายุคนี้ความเชื่อทางวิทยาศาสตร์จะเจริญมากมีการรู้ทันเหตุการณ์ต่างๆ เหล่านั้น แต่ยังมี การบูชา กราบไหว้ความเชื่อเรื่องภูตผีรวมทั้งสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ก็ยังฝังแน่นในจิตใจมนุษย์เสมอมา จึงทำให้มนุษย์หาวิธีการที่จะทำให้ตนเองปลอดภัยจากอันตรายเหล่านั้นจึงทำการบูชากราบไหว้เพื่อให้คุ้มครองป้องกันภัยให้

เมื่อกล่าวถึงการบูชาจำเป็นต้องกล่าวถึงเรื่องความเชื่อด้วย เพราะการบูชาเกิดขึ้นเพราะมนุษย์มีความเชื่อทั้งนั้น ความเชื่อเป็นเรื่องทางจิตใจ “เกิดจากการสนองความอยากรู้อยากเห็น (curiosity) จัดว่าเป็นสัญชาตญาณดั้งเดิมเริ่มตั้งแต่มนุษย์เกิดมาเป็นทารกและมีพัฒนาการกลายมาเป็นความใคร่รู้ในวัยเด็ก จนเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่”^{๗๖} เมื่อมีความเชื่อต่อสิ่งที่เข้าใจว่ามีอำนาจสูงสุดในการดลบันดาลจึงมีการบูชา ซึ่งหมายถึงการเคารพนับถือบุคคล หรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่นับถือด้วยเครื่องสักการะ มีดอกไม้ธูปเทียน เป็นต้น เป็นความเชื่อของคนโบราณจนกลายมาเป็นลัทธิศาสนาต่างๆ ดังนี้

๑) การบูชาด้วยการยอมรับอำนาจความศักดิ์สิทธิ์ของธรรมชาติ ตั้งแต่มนุษย์เกิดมาในโลกเห็นธรรมชาติรอบตัว ไม่รู้ ไม่เข้าใจ ว่ามีได้อย่างไรเพราะเหตุใด เมื่อเกิดความร้อน ความหิว ความกระหายเมื่อสัมผัสโลกเห็นความมืด ความสว่าง ดวงอาทิตย์ดวงจันทร์ดวงดาว พายุฝนตก ฟ้าร้อง ไม่ทราบเหตุผลว่าเกิดได้อย่างไร เพราะอะไรเกิดความสงสัย และหวาดกลัวภัย โดยเชื่อว่าสิ่งที่เห็นนั้นเกิดจากพระเจ้าโดยเข้าใจว่าเป็นผู้อยู่เบื้องหลัง ปราบฏกาณ์ต่างๆ ต้องมีผู้มีอำนาจบังคับ คือ

^{๗๖} สุวัฒน์ จันทร์จำนง, ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สุขภาพใจ, ๒๕๔๐), หน้า ๗.

มนุษย์ใส่ความเชื่อ ความรู้สึกให้แก่ธรรมชาติ^{๗๗} ว่ามีความศักดิ์สิทธิ์มีอภินิหารย์มีอำนาจเหนือตน สามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ได้และให้ผลดีผลร้ายแก่ตนเองได้จึงทำการบูชาเคารพ กราบไหว้มอบเครื่องเช่นสังเวทเป็นเครื่องบูชา ความกลัวของมนุษย์ต่อมาได้เปลี่ยนไปเป็นความ กตัญญูรู้คุณ ซึ่งแสดงออกให้เห็นถึงการนับถือ บูชาต้นไม้ ภูเขา โดยเข้าใจว่า ใครเคารพบูชาสิ่งศักดิ์ ตั้งใจขออะไรก็ได้

๒) การบูชาวิญญาณ ผีปีศาจ ซึ่งมีอำนาจลึกลับ การเชื่อเรื่องวิญญาณ ภูต ผี ปีศาจ นั้นมีมาตั้งแต่มนุษย์เกิดมาในโลก และยังมีศาสนาหรือลัทธิต่างๆ ความเชื่อเรื่องอำนาจลึกลับว่ามี อำนาจทำให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ได้ “สามารถถ่ายทอดกันไปจากสิ่งหนึ่งไปยังสิ่งหนึ่งได้และถ่ายทอด จากธรรมชาติสู่มนุษย์ได้มนุษย์จึงทำการอ้อนวอนบูชาเพื่อให้วิญญาณ ภูต ผีปีศาจ ซึ่งมีอำนาจลึกลับ พอใจจะได้ช่วยเหลือตนให้พ้นจากอันตราย หรือประสบความสำเร็จได้”^{๗๘}

๓) การบูชาพระจันทร์พระอาทิตย์ดวงดาวต่างๆ การเชื่อว่าพระจันทร์พระอาทิตย์ และดวงดาวต่างๆ ให้แสงสว่างแก่โลกมากมาย ทั้งมนุษย์และหมู่สัตว์ต่างก็ได้รับประโยชน์จาก พระจันทร์พระอาทิตย์และดวงดาวตลอดจนเชื่อว่าสิ่งเหล่านั้นมีอำนาจพิเศษโดยมีเทพเจ้าเป็นผู้รักษา คือรักษาโลกมนุษย์อยู่เช่นมีพระอักษิประจำโลกพระวายุประจำสัตว์ พระอาทิตย์ประจำท้องฟ้าและมี ปรางค์การณีนีรูพระจันทร์ พระอาทิตย์^{๗๙} เพื่อเป็นการเคารพต่อเทพเจ้าจึงทำการบูชา โดยการ เช่นสรวง บูชากราบไหว้หรือสวดอ้อนวอนขอพรขอสิ่งที่ปรารถนา ให้สำเร็จและเพื่อให้พระจันทร์พระ อาทิตย์ดวงดาวต่างๆ พอใจ โปรดปรานตนเอง

๔) การบูชาสิ่งที่มีอยู่ตามธรรมชาติ มนุษย์เข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกนี้ มีชีวิต จิตใจ เหมือนกับคน เช่นต้นไม้ ภูเขาแม่น้ำ สิ่งของต่างๆที่ใช้ในการประกอบอาชีพ สิ่งเหล่านี้ล้วนมีดวง วิญญาณ หรือมีชีวิตจิตใจ มีความรู้สึกนึกคิด รู้สึกสุข รู้สึกทุกข์มีความปรารถนา มีประเภทใจดีใจร้าย มีอำนาจและไม่มีอำนาจซึ่งอาจช่วยมนุษย์ให้พ้นจากความทุกข์ต่างๆ ได้ หรืออาจจะช่วยไม่ได้ จึงทำให้ มนุษย์มีความผูกพันกับธรรมชาติมาก มีความต้องการอยากให้พอใจจึงทำการบูชา อ้อนวอน ธรรมชาติในรูปแบบต่างๆ เพื่อหวังให้ถูกใจพอใจเพราะกลัวอำนาจที่เหนือตนจะทำร้าย จึงบูชา กราบ ไหว้อ้อนวอน มีการตั้งเครื่องสังเวทบูชา ในที่สุดธรรมชาติที่มีอำนาจก็กลายมาเป็นพระเจ้า เทพเจ้า สามารถดลบันดาล สิ่งที่ต้องการและกำหนดโชคชะตาให้แก่มนุษย์ได้

๕) การบูชาสัตว์ต่างๆ ที่มีคุณลักษณะพิเศษ มนุษย์สมัยโบราณใช้สัตว์ทำงานด้าน ต่างๆ ได้รับประโยชน์จากแรงงานสัตว์เห็นว่าสัตว์มีคุณประโยชน์สำหรับตน นึกถึงบุญคุณของสัตว์เห็น สัตว์ควรแก่การบูชาเช่น โค กระบือ ได้ใช้ในการเกษตร จึงทำการบูชา โค กระบือ แพะแกะ ให้น้ำนม จึงสมควรที่สัตว์เหล่านี้จะได้รับการบูชา

^{๗๗} มณี พยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐), หน้า ๑๔๐.

^{๗๘} พระมหาหวมวด สุกกรมโม, “ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา”, **วิทยานินพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๑๕.

^{๗๙} มณี พยอมยงค์, **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**, หน้า ๑๔๒.

๖) การบูชาธาตุประจำโลก มนุษย์โบราณมีความเชื่อว่า โลกใบนี้ ประกอบกันขึ้นด้วยธาตุทั้งหลาย เช่นธาตุดินธาตุน้ำธาตุไฟ และธาตุลม หรืออากาศธาตุเชื่อว่า ผืนแผ่นดินเป็นมารดาของโลก เพราะพืช สัตว์ได้อาศัยแผ่นดินเกิด แม่น้ำและน้ำบนพื้นโลก ให้ความอุดมสมบูรณ์ความชุ่มชื้น ท้องฟ้า อากาศเป็นที่อยู่อาศัยของดวงจันทร์ดวงอาทิตย์และหมู่ดวงดาวต่างๆ สิ่งเหล่านี้ล้วนว่าเป็นความเชื่อของคนในสมัยก่อน ดังนั้นจึงมีการบูชา ธาตุต่างๆ ประจำโลก

๗) การบูชาวิญญาณของบรรพบุรุษ การบูชาบรรพบุรุษ ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมนุษย์มีความเชื่อเรื่องผีและวิญญาณของผู้ที่รักและเคารพ ซึ่งล่วงลับไปแล้วเช่น พ่อ แม่ปู่ย่า ตา ยาย หรือผู้นำเผ่า พระมหากษัตริย์เพราะในขณะที่บุคคลเหล่านี้ยังมีชีวิตได้ทำประโยชน์ให้มากมาย เมื่อท่านเหล่านี้ตายจากไป จึงเป็นหน้าที่ของคนที่อยู่เบื้องหลังในฐานะที่มีความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันในสายเครือญาติจะต้องมีการบูชาเช่นไหว้กันอยู่เสมอ และทำการบูชาด้วย วัตถุสิ่งของส่งไปให้เพราะการระลึกถึงบุญคุณที่ท่านเหล่านั้นเคยทำกับตนมาก่อน ถ้าใครไม่ปฏิบัติให้ถูกต้องตามความเชื่อก็อาจจะได้รับโทษต่างๆ นานาจึงเป็นเหตุให้มีการกราบไหว้บูชาบรรพบุรุษ ความเชื่อเรื่องผี วิญญาณ ว่ามีอิทธิฤทธิ์ที่จะบันดาลสุขสวัสดิมาให้ และหากทำให้ผีโกรธก็จะนำความทุกข์ยากความลำบากมาให้ด้วย เมื่อมีการพูดถึงและทำการกราบไหว้ เช่นสักการะ บูชา บ่อยเข้าๆ ก็ปลุกความเชื่อลึกลงไปในสำนึกของแต่ละคนจนไม่สามารถถอดถอนได้เมื่อมีความเชื่อเต็มที่แล้ว จะทำสิ่งที่ตนต้องการมากขึ้นกว่าเดิม ความเชื่อว่าเป็นพื้นฐานแห่งความนับถือ บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์^{๘๐}

๘) การเชื่อเรื่องสัญลักษณ์และเครื่องราง ของขลัง ความเชื่อในเรื่องสัญลักษณ์ทางศาสนา หรือสิ่งของ เครื่องใช้ของบุคคลพิเศษที่เราเคารพนับถือ ที่ต่อมาได้กลายมาเป็นเครื่องรางของขลัง ให้คนเคารพบูชา ความเชื่อเหล่านี้เกิดจากความพอใจที่จะนำวัตถุสิ่งของ หรือสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ที่ตนมีความเคารพเชื่อมั่นว่าจะสามารถป้องกันอันตรายได้เช่นรูปเหมือนผู้ที่เราเคารพ รูปสัตว์ต้นไม้เป็นต้นมาเป็นเครื่องหมาย นำไปไว้บูชาสำหรับตน หรือนำไปเป็นสัญลักษณ์ประจำตระกูล ประจำเผ่าของตน สิ่งเหล่านี้เริ่มต้นเป็นเพียงเครื่องหมายธรรมดา ต่อมาได้กลายมาเป็นเครื่องรางของขลัง มีไว้สำหรับป้องกันอันตรายต่างๆ รวมไปถึงให้โชค ลาภ ให้ความสุข ความสำเร็จแก่คนที่บูชาได้ ความเชื่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เป็นความเชื่อถือในสิ่งลึกลับที่มีอำนาจเหนือมนุษย์ธรรมดา อันจัดว่าเป็นส่วนหนึ่งของไสยศาสตร์ คนโบราณไม่ว่าชาติใดต่างก็มีความเชื่อในเรื่องนี้กันทั้งนั้น โดยเชื่อว่าเป็นสิ่งมีอำนาจสามารถดลบันดาลให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ได้อย่างมหัศจรรย์^{๘๑}

๙) ความเชื่อเรื่องภพภูมิใต้ดิน มนุษย์ตั้งแต่โบราณมามีความเชื่อเรื่องภพภูมิที่อยู่ใต้ดิน โดยมีความเชื่อว่า ใต้แผ่นดินนี้ลงไปเป็นที่มืด น่ากลัว เป็นที่อยู่อาศัยของคนที่ทำความชั่วเชื่อว่าเมื่อคนเหล่านั้นตายไปแล้วก็จะไปเกิดตรงนั้น ที่เรียกว่านรก เป็นสถานที่ซึ่งหาความรำเริงไม่ได้ มีแต่การได้รับทุกข์ทรมาน คนที่ทำความชั่วเมื่อตายไปแล้ววิญญาณจะไปเกิดที่นั่น และจะรอคอยวันเวลาที่ จะพ้นจากโลกแห่งความมืดมิดนั้น ไปสู่โลกที่มีแต่ความสว่างไสว^{๘๒}

^{๘๐} มณี พยอมยงค์, **ความเชื่อของคนไทย**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๗๐.

^{๘๑} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๑๑-๑๑๒.

^{๘๒} เสฐียร พันธงชัย, **ศาสนาโบราณ**, หน้า ๑๗-๓๓.

สรุป บ่อเกิดของการบูชา มนุษย์เกิดความกลัว และมีความต้องการที่จะให้มีชีวิตรอดพ้นจากอันตรายต่างๆ ที่เกิดขึ้น จากความร้อน ความหิวกระหาย ความหนาว เป็นต้น สมัยก่อนมนุษย์ยังไม่มีสติปัญญาที่จะเข้าใจเหตุการณ์ต่างๆ ได้ดีพอ จึงนับถือแม่น้ำ ภูเขา ต้นไม้พระจันทร์พระอาทิตย์ดวงดาวต่างๆ และทุกๆ สิ่งในเอกภพว่ามีชีวิต โดยเชื่อว่าสิ่งต่างๆ ในโลกมีฤทธิ์มีอำนาจมากมายสามารถที่จะดลบันดาลให้คุณให้โทษ ให้เกิดเหตุการณ์ต่างๆ ทั้งทางดีและทางร้ายได้ เมื่อเกิดเหตุการณ์ขึ้น มีความสะอึดกลัวภัยที่จะเกิดขึ้น การเชื่อ การนับถือ การบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์จึงมีขึ้น

๒.๕ แนวคิดเรื่องการบูชาปูตาของชาวอีสาน

คติความเชื่อของบรรพบุรุษมีอิทธิพลที่สำคัญต่อจิตใจและสังคมชาวอีสานมาช้านาน การถือผีหรือความเชื่อเรื่องภูตผีผสมผสานกับความเชื่อทางศาสนา ทำให้เกิดเป็นพิธีกรรมการบูชา การเช่นไหว้หรือบวงสรวงสิ่งศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ ขึ้นพิธีกรรมการบูชาปูตาจึงเป็นคติความเชื่อที่ชาวอีสานได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่มาช้านาน

ประมวล พิมพ์เสน จากหนังสือของดีอีสาน ได้กล่าวถึงความเชื่อเรื่องผีปูตาของคนอีสานว่า ผีปูตาเป็นผีรักษาบ้าน รักษาเมือง ดูแลสังคมหมู่บ้าน ไม่ให้มีการข่มเหงรังแกเอาไร้อาเปรียบกัน ปูคือพ่อของพ่อ ตาคือพ่อของแม่ ชาวอีสานถือว่าเป็นญาติผู้ใหญ่จะต้องดูแลคุ้มครองลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข เวลามีกิจกรรมสำคัญๆ จะต้องบอกกล่าวเสมอ เช่นการทำบุญหมู่บ้าน การออกเรือนใหม่ การย้ายบ้านเข้ามาอยู่ใหม่ เป็นต้น จะไปต้องลาจะต้องบอก ปูตาได้วางแผนปฏิบัติไว้ให้สังคมหลายอย่าง พ่อแม่จะด่าลูกอย่างหยาบคายก็ไม่ได้ผิดผีปูตา^{๕๕}

๒.๕.๑ ความเป็นมาของการบูชาปูตา

ผีปูตาบางแห่งจะเรียกกันว่า ผีตาปู ก่อนศึกษาทำความเข้าใจเกี่ยวกับผีชนิดนี้ขอแยกคำว่า ปูและตา มาอธิบายก่อนดังนี้

ปู หมายถึง พ่อของพ่อ ญาติผู้ชายหรือชายที่นับถือชั้นปู

ตา หมายถึง พ่อของแม่ ผัวของยาย ชายที่เป็นญาติชั้นเดียวกับพ่อของแม่ใช้เรียกชายคราวตา ตานัน ตานี่

เมื่อนำคำว่า ผีปูตา มารวมกันเป็นผีปูตาจึงหมายถึงผีหรือดวงวิญญาณของปูหรือตาที่ตายไปแล้วนั่นเอง ผีปูตาที่ชาวอีสานนับถือและเชื่อกันว่ามีอยู่นั้นความจริงแล้วไม่ได้หมายถึงปูตาของตนเองโดยตรงเท่านั้นแต่พวกเขาเชื่อกันว่าเป็นปูตาที่พาสร้างบ้านแปลงเมืองหรือปูตารุ่นเก่าๆ ที่เป็นผู้บุกเบิกหมู่บ้านเป็นคนแรกหรือรุ่นแรกเองซึ่งในประวัติการก่อตั้งหมู่บ้านของชาวอีสานจะบอกความเป็นมาไว้อย่างดีซึ่งจะมีลักษณะคล้ายกันว่าผู้นำหมู่บ้านหรือผู้พามากตั้งหมู่บ้านเมื่อตายไปแล้วจะเป็นผีคอยดูแลลูกหลานต่อไปลูกหลานจะไปทำบ้านหรือศาลเพียงตาให้ปูตาอยู่ป่าไถ่ลี้ๆ หมู่บ้าน

^{๕๕} ประมวล พิมพ์เสน, ของดีอีสาน, หน้า ๕๕.

บางแห่งเชื่อกันว่าเมื่อปูหรือตาตายไปแล้ววิญญาณหรือผีตามความเชื่อก็จะไปรวมกันอยู่ที่บ้านที่ลูกหลานสร้างไว้ให้ซึ่งป่าที่สร้างบ้านให้ปูตานั้นมักจะเป็นป่าละเมาะชาวอีสานเรียกว่าดอนปู่ตา ซึ่งจะมีประจำทุกหมู่บ้านในภาคอีสานแม้แต่หมู่บ้านแถบชานเมืองมีความเจริญทางวัตถุวัฒนธรรม ตะวันตกเข้าครอบงำแต่ดอนปู่ตาก็ยังไม่ถูกทำลายยังมีให้เห็นกันเป็นจำนวนมาก

ชาวอีสานส่วนใหญ่เชื่อกันว่า “ผีปู่ตา”^{๔๔} เป็นผีรักษาบ้านรักษาเมืองดูแลลูกหลานให้อยู่ดี มีสุขช่วยเหลือให้คนในหมู่บ้านอยู่กันอย่างร่มเย็นมีความรักความสามัคคีแต่หากลูกหลานทำผิดไปไม่ทำไปตามจารีตประเพณีหรือที่ชาวอีสานเรียกว่า ฮีตครอง ปู่ตาก็จะดลบันดาลให้มีอันเป็นไปต่างๆ นานาเรียกว่าผีดผีหรือทำให้ผีปู่ตาไม่พอใจเหตุหลายๆ ก็จะเกิดขึ้นเช่นฝนไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาล เกิดไฟไหม้บ้านหรือเกิดเจ็บป่วยเป็นต้นดังนั้นก่อนจะทำกิจการงานใดๆ เช่นก่อนจะลงนา ก่อนจะบุญ ต่างๆ จะต้องมีการบอกกล่าวให้ผีปู่ตาได้รับทราบโดยผ่านพ่อกระจำ

บางคนอาจสงสัยว่าผียายหรือดอนผิยายไม่มีหรือเหตุที่ชาวอีสานนับถือเฉพาะปู่ตาพ่อ ค่านิยมและความเชื่อที่ถือเป็นผู้ชายเป็นผู้นำตนเองเมื่อปู่ตาตายไปแล้วก็ถือว่าดวงวิญญาณนั้นยังเป็นผู้ นำอยู่

ตั้งแต่สมัยโบราณกาลมนุษย์เราเกิดมาในโลกและรวมกันเป็นหมู่คณะเช่นครอบครัว หมู่บ้าน ตำบล อำเภอ และจังหวัดซึ่งเป็นหมู่น้อยไปหาหมู่ที่ใหญ่ย่อมมีสิ่งยึดถือรวมกันด้านจิตใจนั้น เพื่อให้หมู่คณะมีความสุขไม่แตกแยกความสามัคคีกันปราศจากภัยอันตรายทั้งหลายมาบังเบียดก็ต้องมี สิ่งนับถือและศักดิ์สิทธิ์ แล้วยึดถือและปฏิบัติรวมกันทำให้จิตใจเป็นสุข และอยู่กันอย่างผาสุก

สำหรับภาคอีสานก็ปรากฏว่ามีการบวงสรวงเจ้าปู่ ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่ยำเกรงชาวภาค อีสานก็ยังยึดศาสนาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาหมู่บ้านคูเมืองมาในศาสนาที่มีการเชื่อถือเกี่ยวกับภูตผี ปีศาจการที่มีการเจ็บไข้หรือป่วยเป็นโรคอะไรต่างๆ มักบอกกันว่าผีนั้นผีนี้จะต้องทำพิธีขอชีวิต เอาไว้การทำไร่นาจะบุกเบิกป่าสักแห่งก็ต้องบอกกล่าวผีป่าผู้รักษาพงพื้นเสียก่อนเพราะกลัวผีนั้นจะ หักคอเมื่อทำไร่นาก็ยังมีการสร้างศาลเป็นบ้านหลังเล็กๆ ขึ้นตามจอมปลวกหรือใต้ร่มไม้ใหญ่ ใกล้ๆ กับบริเวณนาหรืออยู่ตามทุ่งนาเมื่อถึงฤดูทำนาหรือก่อนจะลงมือทำนาต้องมีการเลี้ยงเจ้าปู่เสียก่อน เช่นเลี้ยงข้าวปลาอาหาร เหล้ายา แล้วจุดธูปเทียน อธิษฐานขอพรจากผีนาเป็นต้นว่าขอให้นาของเรา งามอุดมสมบูรณ์ อำนวยผลให้ข้าวกล้าในนางอกงามและอื่นๆ อีกและยังมีภูตผีที่ดุๆ และทุกคนกลัวกัน มากก็มีผีปู่ตาเป็นผีประจำบ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู่ตาจะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่ในหมู่บ้านและชาวบ้านที่จากไปทำงานนอกบ้านเป็นเวลานานๆ ก็จะมีการบนบานเพื่อให้ผีปู่ตาคู่มครองในกรณีที่จะไปทำงานต่างถิ่นจะต้องนำดอกไม้ ธูป เทียนไปหาเจ้าจ้ำ (ตัวแทนผีปู่ตา) เพื่อให้เจ้าจ้ำเป็นผู้บอกกล่าวกับผีปู่ตาเมื่อกลับมาจากการทำงานก็ต้องไปแก้บน โดยนำเหล้าไก่ต้มสุก ๑ ตัว ดอกไม้ ชันห้าเงินตามกำลังศรัทธา ขวดน้ำ นำไปให้เจ้าจ้ำเพื่อนำไปเลี้ยงผีปู่ตาการบนบานเพื่อให้ผีปู่ตาคู่มครอง เช่นให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บบนบานเพื่อไม่ให้ติดทหาร เป็นต้น

^{๔๔} ลำลี รักสุทธิ, ผีอีสาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๒๖.

ปู่ตา หมายถึง คนสองจำพวกที่เป็นบรรพชนของชาวอีสาน คำว่า ปู่ หมายถึง ปู่และย่าที่เป็นพ่อแม่ของพ่อ ส่วนคำว่า ตา หมายถึง ตาและยายที่เป็นพ่อแม่ของแม่เมื่อบรรพบุรุษสองสายนี้ล่วงลับไปหลายชั่วอายุคน จนไม่สามารถที่จะจำชื่อได้ลูกหลานรุ่นหลังๆ จึงเรียนเป็นกลางๆ ว่าปู่ตาทำไมจึงมีการเลี้ยงปู่ตา

การเลี้ยงปู่ตาเป็นการทำบุญอุทิศส่วนกุศลส่งไปให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปเพราะเมื่อปู่ตามีชีวิตอยู่นั้นได้สร้างคุณงามความดีไว้กับลูกหลาน และสังคมมากมายหลายประการ เช่นให้การเลี้ยงดูอบรมสั่งสอนให้เป็นคนดี สละมสธารณสมบัติไว้เพื่อลูกหลานเพื่อแสดงถึงกตัญญูกตเวทิจึงมีการเลี้ยงปู่ตาสืบต่อไปเป็นประเพณี

ประเพณีการเลี้ยงปู่ตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปู่ต้ามักจะทำระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปู่ตาก่อนที่จะเลี้ยงผีตาแฮก สถานที่เลี้ยงปู่ตาก็คือ ดอนปู่ตาอันเป็นสถานที่ปู่ตาสงสถิตอยู่ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโงงให้ปู่ตาอยู่ภายในหอปู่ตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปู่ตา แทนบุชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้าวัวควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปู่ตาเรียกว่า “กระจ้ำ” คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจํากระจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปู่ตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปู่ตากับชาวบ้าน กระจ้ำจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปู่ตาใครทำอะไรผิดประเพณี ปู่ตาโกรธก็จะบอกผ่านแม่จ้ำไปยังบุคคลที่กระทำผิดปู่ตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไรก็จะบอกผ่านกระจ้ำไปชาวบ้านจะติดต่อกับปู่ตาโดยตรงไม่ได้

ดอนปู่ตานั้นจะเป็นบริเวณป่าสงวนที่ชาวบ้านเคารพเกรงกลัวมาก ใครจะไปตัดโค่นต้นไม้ยิ่งสัตว์ในเขตดอนปู่ตาไม่ได้ ท่านจะโกรธเพราะถือว่าล่วงเกินบริวารท่านปู่ตาจะบันดาลให้ผู้ล่วงเกินมีอันเป็นไป เช่น เจ็บไข้ได้ป่วย ประกอบการงานไร้ผลดังนั้น การที่ชาวบ้านเคารพปู่ตา จึงเป็นการอนุรักษ์ป่า และอนุรักษ์สัตว์ในเขตดอนปู่ตาได้เป็นอย่างดี

พิธีเลี้ยงปู่ตาจัดในระหว่างเดือน ๖-๗ แม่จ้ำจะเป็นผู้กำหนดเอาวันใดวันหนึ่ง ในช่วงนี้เป็นวันเลี้ยงปู่ตาเมื่อกำหนดวันได้แล้ว กระจ้ำก็จะบอกชาวบ้านให้เตรียมอาหารคาวหวานมาเลี้ยงปู่ตาพร้อมทั้งแนะนำให้ชาวบ้านสะอาดสะอาดเคราะห์ร้ายของครอบครัวตนเองไปให้พ้นด้วยพิธีสะอาดเคราะห์นั้นทำได้โดยมีเครื่องส่งเคราะห์ซึ่งก็คืออาหารหวานคาวบรรจุลงในกระทงกาบกล้วยรูปสามเหลี่ยมวิธีทำกระทงกาบกล้วยให้มีรูปร่างตามที่ต้องการ ทำได้โดยใช้ไม้ไผ่เป็นโครงภายในกระทงจะคั่นให้เป็นช่อง ๙ ช่อง แต่ละช่องจะบรรจุ หมาก ๑ คำ บุหรี่ ๑ มวนเมี่ยง ๑ คำ ขนมต้ม ๑ ชิ้น ข้าวดำ ข้าวแดงอย่างละก้อนกระทงรูปสามเหลี่ยมจะเป็นเครื่องส่งเคราะห์ร้ายของครอบครัวไปให้พ้น^{๘๕}

สรุปได้ว่า พิธีกรรมการบูชาปู่ตาเป็นคติความเชื่อที่ชาวอีสานได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่มาช้านาน ประเพณีการเลี้ยงปู่ตาจะกระทำ

^{๘๕} จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้านอีสาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๔๐), หน้า ๒๑.

พร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปูตามักจะทำระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตาก่อนที่จะเลี้ยงผีตาแสด สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ ดอนปูตาอันเป็นสถานที่ปูตาสังสติดอยู่ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้าน จะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหรือโองให้ปูตาอยู่ภายในหอบปูตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตา แทนบูชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้าวัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอบปูตาเรียกว่า “กระจำ”

๒.๕.๒ ความสำคัญการบูชาปูตา

- ๑) เพื่อเป็นที่เคารพบูชาของคนทั่วไปจะได้เป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมือง
- ๒) เป็นขนบธรรมเนียมประเพณีอันดั้งเดิมมาแต่โบราณกาล ซึ่งนับถือกันเป็นทอดๆ มาจนกระทั่งบัดนี้ และเป็นการเชื่อฟังบรรพบุรุษของชาวอีสานซึ่งได้บุกเบิกมาเป็นบ้านเป็นเมืองที่ร่มเย็น
 - ๓) ทำให้จิตใจดีขึ้นหมายความว่าเมื่อทุกคนภายในหมู่บ้านหรือเขตแดนที่ใกล้เคียงกับศาลเจ้าปู่เมื่อได้ทำพิธีบวงสรวงท่านแล้วจะทำให้จิตใจผ่องใสเบิกบานไม่เศร้าหมองอารมณ์ร้ายจะกลายเป็นอารมณ์ดีในที่สุด
 - ๔) ทำให้จิตใจเข้มแข็งสิ่งใดก็ตามถ้าหากว่าเรายึดมั่นแล้วก็เป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่น่าเคารพบูชาผลที่ได้จะมีจิตใจเข้มแข็ง ไม่อ่อนแอทั้งจะทำให้บรรลุผลสำเร็จในกิจการที่ตนทำ
 - ๕) เพื่อการเสี่ยงทายเมื่อได้รับความทุกข์เรามากจะไปเสี่ยงทายโดยให้ผู้ใหญ่ที่นับถือกันทั่วบ้านทั่วเมืองไปกล่าวอธิษฐานเสี่ยงทายหาโชคชะตาราசிต่อหน้าศาลเจ้าปู่ เช่น จะมานิมิตทางการฝันหรือการเอาไปแสวงหาโชค และเมื่อลูกบ้านจะไปไหนมักจะไปบอกกล่าวเจ้าปู่เสียก่อนเพื่อขอพรจากท่าน โดยการอธิษฐานแล้วสำนึกในใจ สงบนิ่งสำรวมกาย ซึ่งใช้เวลาพอสมควรก็เป็นการรับพรจากท่านแล้ว ต่อไปจึงทำอะไรหรือว่าจะไปไหนมาไหนได้สบายใจ
 - ๖) ผลพลอยได้อันหนึ่งคือเกิดความสุขสนานเด็กทั้งหญิงชายตลอดจนหนุ่มสาวและผู้ใหญ่สนุกสนานรื่นเริง ในขณะที่บวงสรวงเจ้าปู่คือมีการพอรำ กินเหล้าเมาสุราเฮฮา โดยเฉพาะผู้แก่วัยชรามักจะดื่มสุรากันแล้วสนุกสนานกันเอง
 - ๗) ทำให้เกิดความสามัคคีเมื่อสิ่งหนึ่งสิ่งใดเกิดขึ้นเป็นสิ่งยึดมั่น เช่น ศาสนาหรือการบวงสรวงเจ้าปู่ที่ต่างก็มีการยึดถือความศักดิ์สิทธิ์ร่วมกันแล้วย่อมจะบังเกิดความสามัคคีขึ้นในหมู่คณะจะทำอะไรก็ตกลงกันง่าย ไม่ขัดแย้งคำสั่งของนายบ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน เป็นต้นถ้าคิดว่าจะทำอะไรสักอย่างหนึ่ง ก็จะร่วมกันทำอย่างไม่ทอดทิ้งเมื่องานทุกสิ่งทุกอย่างเสร็จได้โดยการร่วมมือกันก็จะทำให้มีความสุขตลอดไป
 - ๘) เพื่อเกิดความสามัคคีกันเองการปรับปรุงบำรุงบ้านเมืองให้เจริญจะทำให้ได้ง่ายมากและก็สำเร็จลงด้วยดี^{๕๖}

^{๕๖} พระวิศิษฐ์ สุมโน (แทบทาม), “การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปูตา ของชาวบ้านหนองแวงโสภน และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภน อำเภอบล จังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๐.

สรุปได้ว่า ความสำคัญการบูชาปูตา จะได้เป็นมิ่งขวัญคู่บ้านคู่เมือง เป็นการเชื่อฟังบรรพบุรุษของชาวอีสานซึ่งได้บุกเบิกมาเป็นบ้านเป็นเมืองที่ร่มเย็น จะทำให้จิตใจผ่องใสเบิกบานไม่เศร้าหมองอารมณ์ร้ายจะกลายเป็นอารมณ์ดีที่สุดในที่สุด ขอพรจากท่าน โดยการอธิษฐานแล้วสำนึกในใจ มีการพอรำ กินหล้าเมาสุราเฮฮา โดยเฉพาะผู้แก่วัยชรา มักจะดื่มสุรารักแล้วสนุกสนาน ผ่อนคลาย ทำให้เกิดความสามัคคี มีความสุขตลอดไป

๒.๕.๓ ขั้นตอนการบูชาปูตา

ทุกๆ ปีชาวบ้านมักจะไปบวงสรวงเจ้าปู่ โดยเจ้าบ้านคือผู้ที่อาวุโสซึ่งในหมู่บ้านตั้งขึ้นเอง ท่านก็มีหน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่าในวันนั้นๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่ชาวบ้านก็จะเตรียมสิ่งของไปทำพิธีการกำหนดวัน เวลาและฤกษ์ยามมักจะเป็นข้างแรมและมักทำกันในตอนเช้า สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวงก็คือ

- ๑) มีไก่ต้มหนึ่งตัว หรือบางแห่งก็เอาไก่เป็นๆ ไปต้มในพิธี
- ๒) น้ำหอมใส่ขัน น้ำหอมนั้นทำด้วยขมิ้นโดยนำขมิ้นมาชูดอกเป็นฝอย ผสมกับน้ำนิดหน่อยแล้วคั้นเอาน้ำ จะได้เป็นน้ำสีเหลืองเอาน้ำผสมพอแก่ความต้องการ แล้วบรรจุใส่ขวดหรือใส่ขัน
- ๓) เหล้าหรือกลบใส่กะลามะพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหล้ายานำไปบวงสรวงเจ้าปู่
- ๔) ใช้ใบมะพร้าวมาขมวดมัดเป็นปม ใช้แทนคนในครอบครัวมีจำนวนเท่าไรใช้ใบมะพร้าวแทนจำนวนเช่นกันนอกนั้นเป็นพวกวัวควาย หมู สุนัข เป็ด ไก่ ว่ามีจำนวนกี่ตัว ใช้แทนเท่ากันด้วยคือแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวให้เจ้าปู่ได้รับรู้ทุกคนสักการะท่านแล้ว
- ๕) นำรูปเทียนและดอกไม้ ไปคนละ ๑ คู่

สรุปได้ว่า ขั้นตอนการบูชาปูตา เจ้าบ้านคือผู้ที่อาวุโสซึ่งในหมู่บ้านตั้งขึ้นเอง ท่านก็มีหน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่าในวันนั้นๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่ชาวบ้านก็จะเตรียมสิ่งของไปทำพิธีการกำหนดวัน เวลาและฤกษ์ยามมักจะเป็นข้างแรมและมักทำกันในตอนเช้า สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวงก็คือ มีไก่ต้มหนึ่งตัว น้ำหอมใส่ขันเหล้าหรือกลบใส่กะลามะพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหล้ายานำไปบวงสรวงเจ้าปู่ ใช้ใบมะพร้าวมาขมวดมัดเป็นปม ใช้แทนคนในครอบครัวมีจำนวนเท่าไรใช้ใบมะพร้าวแทนจำนวนเช่นกันนอกนั้นเป็นพวกวัวควาย หมู สุนัข เป็ด ไก่ ว่ามีจำนวนกี่ตัว ใช้แทนเท่ากันด้วยคือแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวให้เจ้าปู่ได้รับรู้ทุกคนสักการะท่านแล้ว นำรูปเทียนและดอกไม้ ไปคนละ ๑ คู่

๒.๕.๔ พิธีกรรมการบูชาปูตา

กิ่งแก้ว อรรถการ กล่าวถึงพิธีกรรมว่า เป็นวัฒนธรรมที่คนในสังคมได้สร้างขึ้นเพื่อเป็นหลักประกันความมั่นคงทางจิตใจ แล้วทำให้ผู้ทำมีความสุข มีความหวัง และเชื่อว่าพิธีกรรมต้องนำไปสู่ผลที่คาดหวัง ทำให้เกิดความเป็นสวัสดิ์มงคล อยู่เห็นเป็นสุข ลักษณะของพิธีกรรมมีอยู่ ๒ ประการ คือ เน้นเรื่องของจิตใจ และเน้นเรื่องสัญลักษณ์ ในสังคมไทยมักมีการประกอบพิธีกรรมในโอกาสต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย^{๘๗}

^{๘๗} กิ่งแก้ว อรรถการ, *คติชนวิทยา*, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐), หน้า ๙๖.

จารุวรรณ ธรรมวัตร กล่าวถึงพิธีกรรมว่า มีความสัมพันธ์กับความเชื่อเพราะพิธีกรรมเป็นพื้นฐานของการกระทำ ไม่ว่าจะเป็ความเชื่อต่อสิ่งใด พิธีกรรมในสังคมไทยมีอยู่ ๒ ประเภทคือ พิธีกรรมส่วนรวม มีแบบแผนการกระทำ คล้ายคลึงกันทั้งประเทศ กับพิธีกรรมเฉพาะถิ่น มีแบบแผนการกระทำเป็นเอกลักษณ์เฉพาะถิ่นใดถิ่นหนึ่ง แต่องค์ประกอบของพิธีกรรมของสองประเภทจะเหมือนกัน คือ มีความเชื่อเป็นรากฐานการกระทำ ผู้ประกอบพิธี อุปกรณ์ในพิธี วิธีดำเนินการ และผู้ร่วมพิธี^{๘๘}

दनัย ไชยโยธา กล่าวว่า ข้อแตกต่างระหว่างศาสนากับไสยศาสตร์อยู่ที่พิธีกรรมพิธีกรรมทางศาสนามีขั้นตอนที่ชัดเจนมีพระเป็นผู้ประกอบพิธีบุคคลผู้ทำพิธีสามารถทำพิธีได้จะเป็นใครก็ได้ทำแทนกันได้และมีวัตถุประสงค์เพื่อจรรโลงสืบทอดศาสนา นำความเจริญรุ่งเรืองหรือความสุขสบายมาให้ผู้ที่เกี่ยวข้องส่วนไสยศาสตร์ผู้ประกอบพิธีจะต้องเป็นบุคคลเฉพาะทำแทนกันไม่ได้มีวัตถุประสงค์กำหนดไว้ชัดเจนเพื่อบุคคลใดบุคคลหนึ่งโดยเฉพาะไม่ได้เป็นการประกอบพิธีเพื่อความเจริญรุ่งเรืองของสังคมโดยส่วนรวมการประกอบพิธีกรรมในสังคมไทยนั้นเป็นเรื่องที่ผสมผสานกันระหว่างความเชื่อที่เป็นศาสนากับไสยศาสตร์อย่างแยกกันไม่ออกตามปกติพิธีกรรมทางศาสนาเน้นความเชื่อทางศาสนาเป็นหลักแต่ก็มีพิธีเป็นความเชื่อทางไสยศาสตร์ปะปนอยู่ด้วยเป็นส่วนน้อยเสมอ^{๘๙}

การดำเนินพิธีกรรมการบูชาปู่ตา เจ้าน้ำก็จะเอาน้ำหอมเต็มขันใหญ่ๆ แล้วท่านก็เดินนำหน้าลูกบ้านด้วยไปยังตบปูตา เมื่อไปถึงแล้วท่านก็บอกให้ทุกคนนำเหล้าหรือกะลาแกลบและทุกอย่างที่นำมาไปวางบนลานที่ทำไว้ในตบเจ้าปู่แล้วบอกให้ทุกคนนั่งคุกเข่า ประนมมือโดยสำรวมใจสงบนิ่งพอบ้านจะนำรูปเทียนไปวางแล้วจุด กล่าวทำพิธีบวงสรวงเป็นคำถวายสิ่งสักการบูชาว่าที่นำมานี้ขอให้ท่านได้รับรู้ไว้ ทุกคนมีจิตใจพร้อมเพรียงกันมาบวงสรวงเจ้าปู่เจ้าบ้านผู้ดำเนินงานจะตักเอาน้ำหอมไปบวงสรวงเจ้าปู่จนหมดขันต่อไปก็เป็นหน้าที่ของลูกบ้านสรงท่านเจ้าบ้านด้วยน้ำหอมที่เตรียมมาเสร็จจากขั้นนี้แล้วก็ต้มไก่ ใช้พินก่อเป็นกองไฟ ต้มไก่ในหม้อดิน ขณะต้มทุกคนจะตีวงล้อมนั่งดูการต้มไก่เป็นการเสี่ยงทายฝนฟ้าในปีนี้เป็นอย่างไรจะแห้งแล้งหรือไม่โดยให้เจ้าบ้านกล่าวคำอธิษฐานในขณะต้มไก่ว่าถ้าหากว่าปีนี้มีฝนตกฟ้าอำนวยให้ข้าวกล้าเจริญงอกงามแล้วด้วยบุญญาธิการของเจ้าปู่จงมาแสดงให้ดูว่า ขอให้ น้ำต้มไก่ในหม้อนั้นเดือดแล้วเป็นฟองล้นถ้า น้ำในหม้อล้นก็แสดงว่าฝนในปีนี้ดี แต่ถ้าหากว่าไม่ล้นมันอยู่เฉย ๆ ก็แสดงว่าฝนในปีนี้แห้งแล้งข้าวกล้าในนาไม่ได้ผล จะรับทราบจากการเสี่ยงทายนี้เมื่อไก่สุกจะนำไปบวงสรวงเจ้าปู่ส่วนหนึ่ง ที่เหลือลูกบ้านจะรับประทานกันตอนนี้แหละเด็กทั้งหญิงชายกินกันอย่างสนุก ร้องรำทำเพลงด้วยจิตใจอันชื่นบานส่วนผู้ใหญ่ก็ดื่มสุราแล้วเมาสนุกเฮฮาพลัดเพลินตามไปด้วย เป็นอันว่าเสร็จพิธีจากนั้นทุกคนกลับบ้านเพื่อทำกิจการงานหน้าที่ของตนต่อไป

^{๘๘} จารุวรรณ ธรรมวัตร, คติชาวบ้าน, ๑๙๐-๑๙๒.

^{๘๙} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๗๕.

๒.๕.๕ เครื่องเซ่นไหว้

เครื่องเซ่นบูชาได้แก่ พานพุ่มดอกไม้ ธูปเทียน น้ำหอม เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้มเมื่อถึงวันเลี้ยงบูชา ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะดอนบูชาให้เป็นระเบียบ เช่นช่วยกันถางหญ้า จัดแท่นบูชา เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มหรืออาจจะซ่อมแซมหอบบูชาให้ดีกว่าเดิม โดยการเปลี่ยนเสามุงสังกะสีใหม่ เป็นต้นเมื่อจะเริ่มพิธีเลี้ยงบูชาเฒ่าจ๋าก็จะนำเครื่องเซ่นและกระทงสงเคราะห์วางบนแท่นบูชาเสร็จแล้วเฒ่าจ๋าก็จะแบ่งอาหารที่ชาวบ้านนำไปเช่นออกเป็นสองส่วนส่วนหนึ่งให้ลูกหลานเอากลับไปบ้านอีกส่วนหนึ่งมอบให้บูชาหลังจากเซ่นบูชาเสร็จแล้ว ชาวบ้านก็จะนำน้ำหอมที่บูชาบูชามาสาธกกันเพื่อเป็นสัญลักษณ์ว่า บูชาประทานความร่มเย็นมาให้แล้ว เมื่อถึงเวลาบ่ายเฒ่าจ๋าก็จะไปในหมู่บ้าน เพื่อเยี่ยมเยียนชาวบ้านแต่ละครัวเรือนเจ้าของบ้านที่เฒ่าจ๋าก็จะไปเยี่ยมก็จะสงน้ำแก่เฒ่าจ๋าก็

สรุปได้ว่า การดำเนินพิธี เจ้าบ้านหรือกระเจ้า ก็จะเอาน้ำหอมเต็มขันใหญ่ๆ แล้วท่านก็เดินนำหน้าลูกบ้านด้วยไปยังตูปบูชา เมื่อไปถึงแล้วท่านก็บอกให้ทุกคนนำเหล้าหรือกะลาเคลบและทุกอย่างที่นำมาไปวางบนลานที่ทำไว้ในตูปเจ้าปู่แล้วบอกให้ทุกคนนั่งคุกเข่า ประนมมือโดยสำรวมใจสงบนิ่งพอบ้านจะนำธูปเทียนไปวางแล้วจุด กล่าวทำพิธีบวงสรวงเป็นคำถวายสิ่งสักการบูชาว่าที่นำมาขี้ขอให้ท่านได้รับรู้ไว้ ทุกคนมีจิตใจพร้อมเพรียงกันมาบวงสรวงเจ้าปู่เจ้าบ้านผู้ดำเนินงานจะตัดเอาน้ำหอมไปบวงสรวงเจ้าปู่จนหมดขันต่อไปก็เป็นหน้าที่ของลูกบ้านสงท่านเจ้าบ้านด้วยน้ำหอมที่เตรียมมาเสร็จจากขั้นนี้แล้วก็ต้มไก่ ไข่พินก้อเป็นกองไฟ ต้มไก่ในหม้อดิน เครื่องเซ่นไหว้ เครื่องเซ่นบูชาได้แก่ พานพุ่มดอกไม้ ธูปเทียน น้ำหอม เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้มเมื่อถึงวันเลี้ยงบูชา ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะดอนบูชาให้เป็นระเบียบ เช่นช่วยกันถางหญ้า จัดแท่นบูชา เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มหรืออาจจะซ่อมแซมหอบบูชาให้ดีกว่าเดิม โดยการเปลี่ยนเสามุงสังกะสีใหม่ เป็นต้นเมื่อจะเริ่มพิธีเลี้ยงบูชาเฒ่าจ๋าก็จะนำเครื่องเซ่นและกระทงสงเคราะห์วางบนแท่นบูชาเสร็จแล้วเฒ่าจ๋าก็จะแบ่งอาหารที่ชาวบ้านนำไปเช่นออกเป็นสองส่วนส่วนหนึ่งให้ลูกหลานเอากลับไปบ้าน

๒.๕.๖ ประโยชน์ของการบูชาบูชา

๑) เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นนี้และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น

๒) การเซ่นเจ้าปู่เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ได้แก่ การขอขมาต่อผีเจ้าปู่ผีฟ้าหลวงซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่มีอิทธิฤทธิ์ พิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อชานาไม่ว่าหนุ่มสาวพอบ้าน แม่เรือนได้ร่วมพิธี การผิดประเพณี การผิดจากขนบธรรมเนียมนิยมเขาถือว่าเป็นการผิดเจ้าปู่ ถ้าไม่ทำพิธีเลี้ยงผีแล้วจะประสบเหตุภัยอันตรายนานาประการ

(๓) เวลาเจ็บป่วยเชื่อเชื้เหตุหมอผีมาเสีงทาย ตรวจดูว่า เพราะเซ่นไม่ดีพิธีไม่ถูกอย่างไรบนบานต่อเครื่องเซ่นนี้ ให้หมอผีกล่าวบูชาต่อแท่นเจ้าปู่หรือที่เข้าใจกันว่าผีเจ้าปู่ผู้นั้นอยู่ ณ ที่นั้นทำให้เจ็บป่วย แล้วบนบานว่าพวกข้าได้มารบกวทน่าน ขอท่านจงดลบันดาลให้พวกข้าหายจากการเจ็บป่วยนี้เกิดโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา

๔) เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัยและทำไร่นานาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป^{๙๐}

สรุปได้ว่า ประโยชน์ของการบูชาปู่ตา เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหารเครื่องเซ่นนี้และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไป ขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น การเซ่นเจ้าปู่เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ขอบ้านปู่ตาจงดลบันดาลให้หายจากการเจ็บป่วยโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัยและทำไร่นานาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป

๒.๖ แนวคิดเกี่ยวกับหลักพุทธธรรม

๒.๖.๑ ความหมายของหลักพุทธธรรม

ความหมายของคำว่า “พุทธธรรม” หรือ “พระธรรม” คือ ธรรมะของพระพุทธเจ้า^{๙๑} นั้น มีมากมายถึง ๘๔,๐๐๐ พระธรรมชั้นดี เกี่ยวกับความจริงตามธรรมชาติของมนุษย์ที่มีทั้งความทุกข์ และวิธีการดับทุกข์

คำว่า “หลักพุทธธรรม” ในที่นี้หมายถึง หลักธรรม คำสอน ที่เชื่อกันว่า เป็นผลแห่งการค้นคว้า เป็นภูมิรู้ ภูมิปัญญา ของพระพุทธองค์ ที่ถูกถ่ายทอดสืบต่อมาเป็นเวลาไม่น้อยกว่า ๒๕๕๐ ปีแล้ว และได้ชื่อว่า เป็นภูมิปัญญาโลก เป็นภูมิปัญญาของมนุษยชาติ เป็นมรดกโลก ที่หาค่ามิได้

ธรรม ที่พระพุทธเจ้าทรงค้นพบนั้น คำว่า “ค้นพบ” ย่อมหมายถึง “ธรรม” เป็นสิ่งที่มีอยู่เดิม มีมาก่อน ไม่ได้เกิดขึ้นพร้อมพระพุทธองค์ แต่เป็นธรรมชาติที่เกิดขึ้นก่อนที่พระพุทธองค์จะตรัสรู้^{๙๒} อาจพอกกล่าวได้ว่า การเรียนรู้ ธรรม ก็คือการรับรู้ธรรมดาโลก เรียนรู้สิ่งที่เป็นปกติที่มีบ่อเกิดที่มาจากอย่างไร และไปอย่างไร เพราะหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ได้ตรัสสอนไว้กว่าสองพันปีที่ผ่านมา^{๙๓} นั้น เป็น “สัจธรรม” เพราะ “คนเราจะล่วงพ้นความทุกข์ได้ เพราะความเพียรในการทำความดี” ผู้ใส่ใจในธรรมเท่านั้น ถึงจะรู้ต้องแท้ ดังนี้

๒.๖.๒ หลักการของพุทธธรรม

พุทธธรรม มีหลักการว่า ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตามความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้สาระของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม) ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ

^{๙๐} พระวิศิษฐ์ สุมน (แทบทาม), “การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านหนองแวงโสภน และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสภน อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น”, *วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖), หน้า ๓๒.

^{๙๑} ธนภณ สมหวัง, “พุทธธรรม: คู่มือมนุษย์ศตวรรษที่ ๒๑”, *หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน*, ๑๑ มกราคม ๒๕๔๓.

ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมด มีทัศนะเปิดกว้าง หลุดพ้นเป็นอิสระอย่างแท้จริง โดยหลุดพ้นทั้งทางจิต คือ จิตหลุดพ้นจากสิ่งบีบคั้นครอบงำที่เรียกว่ากิเลสและความทุกข์ กลายเป็นจิตที่ปลอดโปร่ง เบิกบาน เป็นสุข และด้านปัญญา คือ หลุดพ้นด้วยรู้เท่าทันธรรมดา แล้วมองเห็นตัวความจริงที่ล้วนๆบริสุทธิ์ ไม่มีกิเลสเคลือบแคลงหรือทำให้เอนเอียงและรู้ชัดแจ้งที่ความจริงโดยตรง ไม่ต้องรู้ผ่านใครๆหรือรู้ตามที่ใครบอกอีกต่อไป ^{๙๒}

กล่าวโดยสรุป หลักพุทธธรรม คือ คำสอนที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ และนำมาเผยแพร่สั่งสอน บุคคลทั่วไป พุทธธรรมในพระพุทธศาสนามีเป็นจำนวนมากครอบคลุมตั้งแต่เรื่องพื้นฐานในการดำเนิน ชีวิตจนกระทั่งถึงเรื่องสูงสุดที่เป็นจุดหมายของพุทธศาสนา คือ นิพพาน พุทธธรรมทุกเรื่องล้วนแต่มี คุณค่าต่อชีวิตและสังคมทั้งสิ้น พุทธธรรม ทำให้เกิดความสุข ความเจริญ แก่ผู้ประพฤติปฏิบัติเพื่อให้เกิดความเรียบร้อยดีงามต่อชุมชนและสังคม

๒.๖.๓ ลักษณะสำคัญของหลักพุทธธรรม

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต) ^{๙๓} ได้กล่าวถึงลักษณะของพุทธธรรม กล่าวได้ดังนี้ คำสอนเป็นกลาง ปฏิบัติสายกลาง หรือลักษณะที่เป็นสายกลาง ไม่สุดโต่งในทางความคิดหรือสุดโต่ง ในทางปฏิบัติ เห็นความสำคัญทางด้านจิตใจ และทางด้านร่างกายซึ่งสัมพันธ์กันอย่างแยกไม่ได้ จึง วางข้อปฏิบัติที่เรียกว่า มัชฌิมาปฏิปทา แปลว่า ทางสายกลางหรือ ข้อปฏิบัติที่เป็นสายกลาง (มรรคมี องค์ ๘) คือความพอดีและทัศนะเกี่ยวกับ สัจธรรม ก็เป็นกลาง ความจริงที่เป็นกลาง ตามเหตุปัจจัยไม่ ขึ้นกับใคร (เรียกว่า ปฏิจจสมุปบาท)

พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากล หรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มิได้อยู่ ตามธรรมชาติ คือธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอน ให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือก พวกเขาพวกใคร

พุทธธรรมให้ความสำคัญของสาระ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัยจึงเป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติของมัน และเป็น สิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือข้อบัญญัติที่กำหนด ขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล เช่นศีล ๕ เป็นต้น

พุทธธรรมสอนหลักกรรม พระพุทธศาสนายึดเอาการกระทำหรือความประพฤติเป็นเครื่อง จำแนกคน ไม่แบ่งแยกด้วยชาติกำเนิด ผิวพรรณ เน้นการรับผิดชอบต่อการกระทำของตน ไม่ซัดทอด สิ่งภายนอก มีการสำรวจตนเองเป็นเบื้องต้นก่อน นอกจากนี้สอนหลักกรรมให้รู้จักพึ่งตนเอง ไม่ฝากไว้

^{๙๒} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), พุทธธรรม, หน้า ๙๒๓.

^{๙๓} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงาน คณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗), หน้า ๗-๗๖.

กับโชคชะตา กรรมสอนคู่กับความเพียร ความสำเร็จเกิดขึ้นได้ จากความเพียร และจากการกระทำตามทางของเหตุและผล

สอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่องการพูดว่าสิ่งใดควรพูดสิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วาจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วาจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส และ วาจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าทีของการสนองตอบหรือปฏิกริยา ต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธ ต้องมองอย่างวิเคราะห์แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

หลักการสำคัญของพุทธศาสนาคือ มุ่งอิสรภาพ ดังพุทธพจน์ว่า “มหาสมุทรแม้จะกว้างใหญ่เพียงใดก็ตาม แต่น้ำในมหาสมุทรที่มากมายนั้น มีรสเดียวคือรสเค็มฉ่ำฉืด ธรรมวินัยของพระองค์ที่สอนไว้มากมาย ทั้งหมดก็มีรสเดียว คือวิมุติรส ได้แก่ ความหลุดพ้นจากทุกข์และปวงกิเลส ฉะนั้น”

เป็นศาสนาแห่งปัญญา ดังพุทธพจน์ว่า “ธรรมทั้งหลายทั้งปวงมีปัญญาเป็นยอดยิ่ง”^{๙๔} หลักปัญญาสำคัญ เพราะปัญญาเป็นตัวตัดสินในการเข้าถึงจุดหมายของพระพุทธศาสนา โดยให้ความสำคัญแก่ศรัทธา ศีล สมาธิ ว่าเป็นปัจจัยที่ขาดไม่ได้เพื่อเข้าถึงจุดหมาย โดยมีปัญญาเป็นตัวตัดสินสูงสุด นั่นคือ ศรัทธา ก็ขาดปัญญาไม่ได้ ศีล ก็เพื่อประดับประดาจนเกิดปัญญา สมาธิ ก็ต้องนำไปสู่ปัญญา มิฉะนั้นจะหลงผิด หลงทาง ปัญญา จึงเป็นคุณธรรมสำคัญ เป็นเอก ปัญญาในขั้นสูงสุดคือปัญญาในขั้นที่รู้เท่าทันสังขารธรรม เรียกว่า วิปัสสนาปัญญา

สอนหลักอนัตตา พระพุทธศาสนาประกาศหลักสำคัญเกี่ยวกับความจริงของสิ่งทั้งหลายหรือของสภาวะธรรมต่างๆ คือ หลักอนัตตา เป็นหลักใหม่ที่โลกไม่เคยค้นพบมาก่อน ความยึดติดในอัตตาหรือตัวตนเป็นสิ่งฝังลึกแนบแน่นในจิตใจมนุษย์ แต่แท้จริงผู้มีปัญญาเห็นว่าสิ่งทั้งหลายที่ดำรงอยู่เป็นไปตามธรรมดาของมันไม่มีใครเป็นเจ้าของ ไม่สามารถบังคับให้เป็นไปตามใจปรารถนาได้เลย

การมีทัศนคติที่มองสิ่งทั้งหลายตามความสัมพันธ์แห่งเหตุและปัจจัย เชื่อมโยงกัน อิงอาศัยกันเป็นไปตามธรรมดาแห่งเหตุปัจจัยนั่นเอง

ยืนยันในศักยภาพสูงสุดของมนุษย์ เชื่อว่ามนุษย์ประเสริฐด้วยการฝึกฝนพัฒนา เมื่อพัฒนา แล้วก็เป็นผู้ประเสริฐสุด ดังพุทธพจน์ว่า ผู้ที่ฝึกแล้วเป็นผู้ประเสริฐสุดในหมู่มนุษย์ (ทนต์ เสน่ห์ มนุสเสสุ) และเมื่อฝึกดีแล้วมนุษย์ก็จะประเสริฐกว่าเทพทั้งหลาย พระพุทธองค์ฝึกพระองค์ดีแล้ว แม้เทพทั้งหลายก็น้อมนมัสการ

เป็นศาสนาแห่งการศึกษา นำเอาการศึกษาเข้ามาเป็นสาระสำคัญ เป็นเนื้อแท้ของการดำเนินชีวิต หลักปฏิบัติทั้งหมดในพระพุทธศาสนาเรียกว่า มรรค หมายถึงทางดำเนินชีวิต ดังนั้นวิถี

^{๙๔} อัง.เอกาทสก. (ไทย) ๒๔/๕๘/๑๒๖.

ชีวิตของชาวพุทธ คือ การดำเนินชีวิตตามมรรคมีองค์ ๘ เรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา หรือ ไตรสิกขา ในที่สุดจะบรรลุจุดหมายแห่งชีวิตที่ติงาม เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

ให้ความสำคัญทั้งแก่ปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอก ปัจจัยภายในได้แก่ โยนิโสมนสิการ คือ การคิดใคร่ครวญในธรรมโดยแยกคาย ลึกซึ้ง อย่างผู้มีปัญญา คือ รู้จักคิด คิดเป็น ปัจจัยภายนอกได้แก่ กัลยาณมิตรที่ดี มีครูอาจารย์ที่ดี มีพ่อแม่ที่ดี ให้ความรู้ที่ถูกต้อง เป็นตัวอย่างที่ดี มีแหล่งความรู้ มีสื่อมวลชนที่ให้สติปัญญา

สอนให้ตื่นตัวด้วยความไม่ประมาท พระพุทธเจ้าทรงเน้นย้ำ อัปมาทธรรม หรือ ความไม่ประมาท ถึงกับตรัสเป็นปัจฉิมวาจา คือ พระดำรัสสุดท้ายก่อนจะปรินิพพาน ว่า “สังขารทั้งหลายมีความเสื่อมสลายไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงยังความไม่ประมาทให้ถึงพร้อมเถิด”

สอนให้เห็นทุกข์ แต่เป็นสุข นั่นคือพระพุทธศาสนาสอนให้มองเห็นความทุกข์ แต่ให้ปฏิบัติด้วยความสุข (ทุกข์ สอนไว้ในหลักไตรสิกขา คือ อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา และ ทุกข์ ในหลักอริยสัจ ๔) เมื่อความทุกข์มีอยู่จริง พระพุทธศาสนาก็สอนให้เผชิญหน้าความทุกข์นั้นไม่เลียงหนี แต่ให้มองดูทุกข์นั้นด้วยความรู้เท่าทัน จึงทำให้มีจิตใจปลอดโปร่ง เป็นอิสระ มีปัญญา ไม่ถูกทุกข์บีบคั้น

มุ่งประโยชน์สุขเพื่อมวลชน พระพุทธเจ้าทรงตรัสหลักนี้เสมอ เมื่อเริ่มประกาศพระศาสนา ทรงตรัสแก่ภิกษุว่า “ภิกษุทั้งหลาย เธอทั้งหลายจงจาริกไป เพื่อประโยชน์เกื้อกูลแก่ชนทั้งหลาย เพื่อความสุขแก่ชนทั้งหลาย เพื่ออนุเคราะห์ชาวโลก”^{๙๕} ดังนั้นการดำเนินชีวิตของชาวพุทธทั้งหลายจึงควรดำเนินตามพระดำรัสนี้คือ การทำประโยชน์แก่ผู้อื่นและแก่สังคม เมื่อทำความเข้าใจหลักพุทธธรรมที่สำคัญดังกล่าวแล้ว จะทำให้สามารถเข้าใจแนวทางการดำเนินชีวิตตามแบบวิถีพุทธได้กระจ่างชัดเจนยิ่งขึ้น

๒.๖.๔ หลักธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาทั่วไป

หลักธรรมคำสอนที่สอดแทรกในพิธีกรรมการบูชาปูตา มีดังต่อไปนี้

๑) หลักศรัทธา

ตามหลักพระพุทธศาสนา หมายถึง ความเชื่อ ความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผล โดยทั่วไปชาวพุทธเชื่อในเรื่องของกรรม ก็จะทำให้เกิดความศรัทธาในพระพุทธศาสนา คือ เป็นความเชื่อที่ประกอบด้วยเหตุผลคือศรัทธา ๔ ดังนี้

(๑) กัมมสัทธา เชื่อกรรม เชื่อกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือ เชื่อว่าเมื่อทำอะไรมีเจตนา คือตั้งใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่างเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วย การกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจอนันตหรืออนาคตโยคชะตาเป็นต้น

(๒) วิปากสัทธา เชื่อวิบากเชื่อผลของกรรม เชื่อว่าผลของกรรมมีจริงคือเชื่อว่าการกระทำแล้วต้องมีผลและผลต้องมีเหตุผลที่เกิดจากกรรมดีคนชั่วเกิดจากกรรมชั่ว

^{๙๕} วิ.มหา. (ไทย) ๔/๓๒/๔๐.

(๓) กัมมัฏฐกตาสัทธา เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของของตน เชื่อว่าแต่ละคนเป็นเจ้าของจะต้องรับผิดชอบเสวยวิบากเป็นไปตามกรรมของตน

(๔) ตถาคตโพธิสัตธา เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า มั่นใจในพระตถาคตว่า ทรงเป็นพระสัมมาสัมพุทธะ ตรัสธรรม บัญญัติวินัย ทรงเป็นผู้นำทางที่แสดงให้เห็นว่า มนุษย์คือเราทุกคนนี้หากฝึกตนด้วยดีก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุด พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นเป็นพระอรหันต์ ตรัสรู้ด้วยพระองค์เองโดยชอบเพียงพร้อมด้วยวิชาและจรณะ เสด็จไปตรัสแจ้งโลกเป็นสารถิฝึกผู้ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นศาสดาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลายเป็นพระพุทธเจ้า^{๕๖}

๒) หลักกฎแห่งกรรม

กรรมยังมีหลายประเภทแบ่งออกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ ประเภทของกรรมตามนัยพระไตรปิฎก และประเภทของกรรมตามนัยแห่งอรรถกถา ดังนี้ประเภทของกรรมตามนัยพระไตรปิฎกสามารถแบ่งตามออกเป็นประเภทต่างๆได้ ๒ ประเภท ๓ ประเภทและ ๔ ประเภทดังนี้

กรรม ๒ ประเภท จำแนกตามธรรมที่เป็นมูล ได้แก่

(๑) อกุศลกรรม กรรมที่เป็นอกุศล การกระทำที่ไม่ดี หรือกรรมชั่ว หมายถึง การกระทำที่เกิดจากอกุศลมูล คือ โลภะ โทสะ และโมหะ ๘๗

(๒) กุศลกรรม กรรมที่เป็นกุศล การกระทำที่ดี หรือกรรมดี หมายถึง การกระทำที่เกิดจากกุศลมูล คือ อโลภะ อโทสะ และอโมหะ ๘๘

กรรม ๓ ประเภท คือ กรรมทำ หรือการแสดงออกของกรรม ได้แก่

(๑) กายกรรม หมายถึง การกระทำทางกาย คือทำกรรมด้วยกาย ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี กายกรรมทางชั่ว มี ๓ อย่าง คือ ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายทุจริต แปลว่า ประพฤติชั่วทางกาย กายกรรมทางดี มี ๓ อย่างคือ ไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่ประพฤติผิดในกาม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า กายสุจริต แปลว่า ประพฤติชอบทางกาย

(๒) วจีกรรม หมายถึง การกระทำทางวาจา

(๓) มโนกรรม หมายถึง การกระทำทางใจ คือ ทำกรรมด้วยการคิด ไม่ว่าจะทำกรรมชั่วหรือกรรมดี มโนกรรมทางชั่ว มี ๓ อย่าง คือ โลก อยากได้ของเขา พยาบาทปองร้ายเขา เห็นผิดจากคลองธรรม เรียกอีกอย่างว่า มโนทุจริต (แปลว่า ประพฤติชั่วด้วยใจ) มโนกรรมทางดี มี ๓ อย่าง คือ ไม่โลภอยากได้ของเขา ไม่พยาบาทปองร้ายเขา เห็นชอบตามคลองธรรม เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า มโนสุจริต (แปลว่า ประพฤติชอบด้วยใจ) ๘๙

กรรม ๔ ประเภท จำแนกตามสภาพที่สัมพันธ์กับวิบากหรือการให้ผล ได้แก่

^{๕๖} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), พจนานุกรมศาสตร์ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๑๘๑.

^{๕๗} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๕.

^{๕๘} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๗๐/๒๗๗.

^{๕๙} อจ.ทุก. (ไทย) ๒๐/๑๔๗/๓๔๕.

(๑) กรรมดำมีวิบากดำ ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียน เป็นทุกข์โดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้ฆ่ามารดา ฆ่าบิดา ฆ่าพระอรหันต์ มีจิตประทุษร้ายต่อพระตถาคต ยังพระโลหิตให้หือขึ้น ทำลายสงฆ์ให้แตกกัน ฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ ประพฤติผิดในกาม พุดเท็จ ดื่มน้ำเมา

(๒) กรรมขาวมีวิบากขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกาย วาจา ใจ อันมีไม่ความเบียดเบียนบุคคลอื่น ย่อมได้เสวยเวทนาที่ไม่มีความเบียดเบียน เป็นสุขโดยส่วนเดียว เช่น เป็นผู้งดเว้นจากการฆ่าสัตว์ จากการลักทรัพย์ จากการประพฤติผิดในกาม จากการพุดเท็จ จากการพุดส่อเสียด จากการพุดคำหยาบ จากการพุดเพ้อเจ้อ ไม่มากไปด้วยความเพ่งเล็งอยากได้ มีจิตไม่พยายาบาท มีความเห็นชอบ

(๓) กรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว ได้แก่ บุคคลบางคนในโลกนี้ ย่อมปรุ้งแต่งกาย วาจา ใจ อันมีความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ไม่ความเบียดเบียนบุคคลอื่นบ้าง ย่อมได้เสวยเวทนาที่มีความเบียดเบียนบ้าง ไม่ความเบียดเบียนบ้าง มีทั้งสุขและทั้งทุกข์ระคนกัน

(๔) กรรมไม่ดำไม่ขาวมีวิบากไม่ดำไม่ขาว ได้แก่ เจตนาใดเพื่อละกรรมดำอันมีวิบากดำ เจตนาใดเพื่อละกรรมขาวอันมีวิบากขาว และเจตนาใดเพื่อละกรรมทั้งดำทั้งขาวมีวิบากทั้งดำทั้งขาว ย่อมเป็นไปเพื่อความสิ้นกรรม เช่น ผู้ปฏิบัติตามมรรคมืองค์แปด โพชฌงค์เจ็ด๑๐๐

หลักกรรม ๑๒ จำแนกตามสภาพของกรรม คือ การกระทำที่ประกอบด้วยเจตนา ดีก็ตามชั่วก็ตาม ในที่นี้หมายถึง กรรมประเภทต่างๆ พร้อมทั้งหลักเกณฑ์เกี่ยวกับให้ผลของกรรม โดยแบ่งเป็น ๒ หมวดดังนี้

หมวดที่ ๑ จำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม การกระทำทางกาย วาจา ใจ ทั้งที่เป็นฝ่ายดีหรือไม่ดีก็ตาม ย่อมตอบสนองแก่ผู้กระทำ ไม่เร็วก็ช้า เวลาใดเวลาหนึ่ง กรรมจำแนกตามเวลาการให้ผลของกรรม (ปากกาลงจุดกะ) แสดงกำหนดเวลา แห่งการให้ผลของกรรม มี ๔ อย่าง คือ

- (๑) ทัฏฐธรรมเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในปัจจุบัน คือในภพนี้
- (๒) อุปปีชเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพที่จะไปเกิด คือในภพหน้า
- (๓) อปราปริเวทนียกรรม หมายถึง กรรมที่ให้ผลในภพต่อ ๆ ไป
- (๔) อโหสิกรรม หมายถึง กรรมเล็กให้ผล ไม่มีผลอีก^{๑๐๑}

หมวดที่ ๒ กรรมจำแนกตามหน้าที่การงานของกรรม (กิจจุดกะ) กรรมมีหน้าที่ ที่จะต้องกระทำ ๔ อย่าง คือ

- (๕) ชนกกรรม หมายถึง กรรมที่เป็นตัวนำไปเกิด กรรมแต่งให้เกิด
- (๖) อุปัตถัมภกกรรม หมายถึง กรรมสนับสนุน กรรมที่ช่วยสนับสนุนหรือซ้ำเติมต่อจากชนกกรรม
- (๗) อุปปีฬกรรม หมายถึง กรรมบีบคั้น กรรมที่มาให้ผล บีบคั้นผลแห่งชนกกรรม และอุปัตถัมภกกรรมนั้น ให้แปรเปลี่ยนทุเลาลงไป บั่นทอนวิบากมิให้เป็นไปได้นาน

^{๑๐๐} ม.ม (ไทย) ๑๓/๘๑/๗๔, อง จตุกก. (ไทย) ๒๑/๒๓๔/๓๔๙.

^{๑๐๑} พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), พจนานุกรมศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม, หน้า ๒๔๙-๒๕๐.

(๘) อุปฆาตกรรม หมายถึง กรรมที่ตรงข้ามกับชนกกรรม และอุปถัมภ์กรรม เข้าตรวนการให้ผลของกรรมทั้งสองอย่างนั้น ให้ขาดไปเสียทีเดียว^{๑๐๖}

หมวดที่ ๓ จำแนกลำดับการให้ผลของกรรม กรรมจำแนกตามลำดับการให้ผลของกรรม (ปากทานปริยายจตุกะ) จำแนกตามความยกย่อง หรือ ลำดับความแรงในการให้ผล ๔ อย่าง

(๙) ครุกรรม หรือ ครุกรรม (หนังสือพุทธธรรมสะกดครุกรรม หนังสือกรรมที่ปีสะกดครุกรรม) หมายถึง กรรมหนัก ให้ผลก่อน เช่น ฆาตกรรม ๘ หรือ อนันตริยกรรม จัดเป็นกรรมที่หนักที่สุด ให้ผลเร็วและแรง มีทั้งฝ่ายที่เป็นกุศลคือฝ่ายดีและฝ่ายที่เป็นอกุศลคือฝ่ายไม่ดี ครุกรรมที่เป็นกุศลได้แก่ฆาตกรรม ๘ ผู้ได้ฆาตกรรมชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายกุศลที่ดีที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมได้เกิดในพรหมโลกทันที ส่วนครุกรรมที่เป็นอกุศลได้แก่อนันตริยกรรม ๕ มี ฆ่าบิดา ฆ่ามารดา เป็น ผู้ทำอนันตริยกรรมชื่อว่าได้ทำกรรมฝ่ายอกุศลที่ร้ายแรงที่สุด เมื่อสิ้นชีวิตแล้วย่อมเกิดในนรกทันที ครุกรรมย่อมให้ผลก่อนกรรมอื่นเสมอ อุปมาเหมือนวัวแกมีกำลังน้อย แต่ยืนอยู่ตรงปากประตูคอกพอดี ย่อมจะออกจากคอกได้ก่อนวัวหมู่อื่นๆ ทั้งหลาย ฉะนั้น

(๑๐) พหุกรรม หรือ อาจิณกรรม หมายถึง กรรมที่ทำมาก หรือ ทำจนเคยชิน ให้ผลรองจากครุกรรม

(๑๑) อาสันนกรรม หมายถึง กรรมจวนเจียน หรือ กรรมใกล้ตาย คือกรรมที่ทำเมื่อจวนจะตาย จับใจอยู่ใหม่ ๆ ถ้าไม่มีสองข้อก่อน ก็จะทำให้ผลก่อนอื่น

(๑๒) กตัตตากรรม หรือ กตัตตาวาปนกรรม (กตัตตา-สิ่งที่เคยทำไว้, วา ปน-ก็หรือว่า, กมม-กรรม) หมายถึง กรรมอื่นที่เคยทำไว้แล้ว นอกจากกรรม ๓ อย่างข้างต้น, ฎีกากล่าวว่ากรรมนี้ให้ผลในชาติที่ ๓ เป็นต้นไป กรรมนี้จึงจะให้ผล เป็นกรรมทั้งฝ่ายดีและไม่ดีที่ทำไปโดยไม่ได้ตั้งใจ ไม่มีเจตนาจะให้เป็นอย่างนั้น กรรมที่ทำไว้ด้วยเจตนาอันอ่อน หรือมิใช่เจตนาอย่างนั้นโดยตรง ภาววินัยว่าเป็นอดีตกะ ทำไปก็สักแต่ว่าทำ แม้มีโทษก็ไม่รุนแรง ถือว่าเป็นกรรมที่มีโทษเบาที่สุดในบรรดากรรมทั้งหลาย ถ้าไม่มีกรรมที่หนักกว่าเช่นพหุกรรม หรือต่อเมื่อไม่มีกรรมอันอื่นให้ผลแล้ว กรรมนี้จึงจะให้ผล กรรมข้อนี้ ท่านเปรียบเหมือนคนบ้ายิงลูกศร เพราะคนปกติที่ไม่มีฤทธิ์จะไม่รู้เลยว่า เป็นกรรมอะไรที่จะมาให้ผลนำเกิด เนื่องจากทำไว้ในอดีตชาตินั่นเอง^{๑๐๗}

สรุปได้ว่า ความเชื่อตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากบุคคลทำกรรมดี ก็จะไปสู่สุคติภพ คือ มนุษย์ และสวรรค์ในระดับโลกียวิสัย ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมไปสู่ทุคติภพ หรือ อบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย

^{๑๐๖} พระอุตรคณาธิการ (ชวินทร์ สระคำ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔), หน้า ๑๕๑.

^{๑๐๗} พระราชธรรมนิเทศ (ระแบบ วิฑูญาโณ), ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๐.

๓) หลักความกตัญญู

ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นและสัมพันธ์กับชีวิตผู้อื่น ชีวิตทางกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดา มารดา ครูบา อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้นยังต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่นอีกเช่นอาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่นมีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติค่านิยมคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรืองซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกัน พึ่งปฏิบัติเท่านั้น แต่ให้มีต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย

ความกตัญญู คือการรู้คุณ และตอบแทนท่านผู้มีพระคุณนั้น บุญคุณที่ว่ามีมิใช่ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกัน แต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพยำเกรง ท่านว่าสิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้นมีดังนี้

(๑) กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญูก็คือ ใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึงและตอบแทนพระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น

(๒) กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดี เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น

(๓) กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่าง ๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

สรุป ความกตัญญู คือการรู้คุณ และตอบแทนท่านผู้มีพระคุณนั้น บุญคุณที่ว่ามีมิใช่ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกัน แต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วย

๔) หลักทิศหก

บุคคลประเภทต่างๆ ที่เราต้องเกี่ยวข้องสัมพันธ์ ดุจทิศที่อยู่รอบตัวจัดเป็น ๖ ทิศ ดังนี้

๑. ปุรัตถิมทิศ ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ บิดา มารดา
๒. ทักขิมทิศทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครูอาจารย์
๓. ปัจฉิมทิศ ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ สามเณรภรรยา
๔. อุตตรทิศ ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตรสหาย
๕. อุปริมทิศ ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณพราหมณ์
๖. เหมฐิมทิศ ทิศเบื้องล่าง ได้แก่ ลูกจ้างกับนายจ้าง^{๑๐๔}

สรุป ทั้งนี้ในการอยู่ร่วมกันเป็นสังคม ทุกคนย่อมมีหน้าที่และความรับผิดชอบแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับสถานภาพและบทบาทที่ตนดำรงอยู่ คนเป็นพ่อแม่มีหน้าที่เลี้ยงดูลูกให้เจริญเติบโต เป็นพลเมืองดีของประเทศชาติ คนเป็นครูอาจารย์มีหน้าที่สอนและอบรมศีลธรรมจรรยา

^{๑๐๔} ที่.ปา. (ไทย) ๑๑/๑๙๘-๒๐๔/๒๐๒-๒๐๖.

ให้ศิษย์มีความรู้และประพฤติตนเป็นคนดี คนเป็นนักเรียนมีหน้าที่เรียนหนังสือ เชื่อฟังพ่อแม่และครู อาจารย์ สรุปลือเรามีหน้าที่และความรับผิดชอบอะไรในสังคมก็พยายามปฏิบัติหน้าที่นั้น ๆ ให้ดีที่สุด

๕) คติธรรม ศีล ๕

ศีล (บาลี: สีล) คือข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ๕ ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม

ประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถที่จะทำให้จิตสงบได้ง่ายในการทำสมาธิ ในระดับของบรรพชิต ศีลจะมีจำนวนมากเพื่อกำกับให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรสามารถครองตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และเอื้อต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้

ความหมายของศีลนั้นแปลได้หลายความหมาย โดยศัพท์แปลว่า ความปกติกาย วาจา กล่าวคือความปกติตามระเบียบวินัย, ปกติมารยาทที่สะอาดปราศจากโทษ, ข้อปฏิบัติในการเว้นจากความชั่ว, ข้อปฏิบัติในการฝึกหัดกายวาจาให้ดียิ่งขึ้น, ความสุจริตทางกายวาจาและอาชีพ และยังมักใช้เป็นคำเรียกออย่างง่ายสำหรับคำว่า "อธิศีลสิกขา" อันได้แก่ข้อปฏิบัติขั้นต้นเพื่อการฝึกตนในทางพระพุทธศาสนาด้วย ศีล ๕ มีดังนี้

ศีลข้อที่ ๑ ปาณาติปาตาเวรมณี หมายถึง การละเว้นจากการฆ่าชีวิตสัตว์ทุกชนิด^{๑๐๕}

ศีลข้อที่ ๒ อทินนาทานาเวรมณี หมายถึง การเว้นจากการลักทรัพย์ หรือทรัพย์ที่เจ้าของเขาไม่ได้ให้

ศีลข้อที่ ๓ กามเมสุมิสชาจาราเวรมณี หมายถึง การละเว้นจากการประพฤติดีกาม การประพฤติดีกุณิดีกเมียคนอื่น (มีก็ก มีชู้ก็ไม่ควร ยกเว้นแต่ จะมีการแต่งงาน และหรือมีการรับรู้รับเห็นด้วยจากผู้ปกครองของทั้งสองฝ่าย)

ศีลข้อที่ ๔ มุสาวาทาเวรมณี หมายถึง การละเว้นจากการพูดปดเท็จ พูดจาโกหก พูดไม่อยู่กับร่องกับรอย

ศีลข้อที่ ๕ สุราเมรยมัชชปะมาทัตถานาเวรมณี หมายถึง การละเว้นจากการดื่มสุรา เมรัยและเครื่องดองของมึนเมาทุกชนิด

สรุปการรักษาศีล ๕ ตามข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม ประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถ

^{๑๐๕} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขเพิ่มเติม, (กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘).

ที่จะทำให้จิตสงบได้ง่ายในการทำสมาธิ และอยู่ในครรลองคลองธรรม ตามจารีตประเพณีที่ชาวบ้านได้ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตามคำสอนของศาสนา

พุทธธรรมมีหลักการว่า ไม่ว่าพระพุทธเจ้าจะอุบัติขึ้นหรือไม่ก็ตามความจริงก็ดำรงอยู่ตามธรรมดาของมันอย่างเป็นกลางๆ พระพุทธเจ้าทรงตรัสรู้คือ ค้นพบความจริงนั้นแล้วนำมาเปิดเผยไว้สาระของความจริงนี้ก็คือ (ความเป็นไปตาม) ธรรมดาแห่งเหตุปัจจัย หรือกระบวนการแห่งเหตุปัจจัย ผู้ที่มองสิ่งทั้งหลายตามที่มันเป็น ไม่ใช่มองตามที่ตนอยากหรือไม่อยากให้มันเป็น จึงจะเข้าใจความจริงที่เป็นกลางนี้ได้ เมื่อเข้าใจธรรมที่เป็นกลางนี้แล้ว ก็ย่อมมองเห็นความจริงอย่างกว้างๆ ครอบคลุมทั่วไปทั้งหมดและทรงสอนให้มองความจริงโดยแยกแยะจำแนกครบทุกด้านทุกมุม ตัวอย่างเช่น มีผู้ถามเรื่อง การพูดว่าสิ่งใดควรพูดสิ่งใดไม่ควรพูด พระพุทธองค์ตรัสแยกแยะให้ฟังว่า “วจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ไม่ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส วจาใดไม่จริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส วจาใดเป็นคำจริง ไม่เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์ไม่ตรัส และ วจาใดเป็นคำจริง เป็นประโยชน์ ถูกใจผู้ฟัง พระองค์เลือกกาลที่จะตรัส” ลักษณะท่าทีของการสนองตอบหรือปฏิกริยา ต่อสิ่งทั้งหลายแบบชาวพุทธ ต้องมองอย่างวิเคราะห์แยกแยะ จำแนก แจกแจง ครบทุกด้าน

คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตา มีคติธรรมคำสอนมากมายซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกออกมาจากคำสอนการประกอบพิธีบูชาปูตา อาทิเช่น คติธรรมเรื่องกฎแห่งกรรม มี ความศรัทธาต่อความเชื่อ ๑) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ่อนวอนโชคชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดี เพราะถ้าทำไม่ดีก็ต้องเสวยวิบากกรรมของตน ๔) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง และมีคติความเชื่อตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากบุคคลทำกรรมดี ก็จะไปสู่สุคติภพ คือ มนุษย์และสวรรค์ในระดับโลกียวิสัย ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมไปสู่ทุคติภพ หรือ อบายภูมิ ๕ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย มีความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงดูบุพการีตามหลักทศ ๖ และมีการรักษาศีล ๕ อย่างสม่ำเสมอ

สรุปได้ว่า คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาของ หลักศรัทธา หลักกฎแห่งกรรม หลักความกตัญญู หลักทศทศ และหลักศีล ๕

๒.๗ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาที (รัตนยงค์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา” ผลจากการศึกษาได้ข้อสรุปว่า การบูชาเป็นหลักธรรมสำคัญประการหนึ่ง ที่พุทธเจ้าตรัสว่า เป็นมงคลอันสูงสุด พื้นฐานของการบูชาเกิดจากมนุษย์เห็นปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ เชื่อว่าเป็นอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น จึงเกิดกลัวภัยหวังความปลอดภัยใน

ชีวิตจึงทำการอ้อนวอนบูชา แต่คำว่าศรัทธาคือความเชื่อ ความเลื่อมใส เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ทำการบูชา แต่ความเชื่อและความเลื่อมใส นั้น ต้องอาศัยปัญญาเป็นเครื่องกำกับ^{๑๐๖}

พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ วิจัยเกี่ยวกับ “เปรตในพระไตรปิฎก” สรุปความได้ว่า ความเชื่อเรื่องเปรตมีส่วนเกี่ยวข้องกับพิธีกรรม ประเพณี คตินิยมต่างๆ ของชาวพุทธนั้น เป็นสิ่งสะท้อนให้เห็นถึงหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนา เช่น คุณธรรมข้อ “กตัญญู” คือเรื่องการตอบแทนบุญคุณ เป็นการสะท้อนให้เห็นถึง “ความเกรงกลัวบาป” เพราะมีความเชื่อเรื่องโลกหน้าแฝงอยู่และกลัวว่า จะต้องตายไปเกิดเป็นเปรตชดใช้ผลกรรมชั่ว สะท้อนให้เห็นถึง “ผลแห่งการบูชา” จะเห็นว่ามีภิกษุชาวไทยธรรมมาถวายเป็นพระสงฆ์ เพื่ออุทิศผลบุญไปให้แก่เปรต ตลอดจนสะท้อนให้เห็นถึง “สายสัมพันธ์” ระหว่างวงศาคณาญาติและวัดกับบ้าน จะเห็นว่าพิธีกรรมประเพณี คตินิยมต่างๆ ที่เกิดขึ้นนั้นมีผลทำให้ “ความสัมพันธ์” แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น^{๑๐๗}

พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ” พอที่จะสรุปความได้ว่า ความเชื่อแบ่งเป็น ๒ ประเภทคือ ๑) ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา เช่น กรรม นรก สวรรค์ ความฝัน ๒) ความเชื่อที่แฝงด้วยความกลัว หรือความเชื่อทางไสยศาสตร์ ผลของความเชื่อ ความเชื่อนี้เป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประโยชน์ของความเชื่อ ทำให้มีลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ ความเชื่อทำให้เกิดพลัง ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์ ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม (สัญลักษณ์) ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาเป็นไปอย่างมั่นคง ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ ในทางตรงกันข้าม หากความเชื่อ นั้นเป็นความงมงาย ไม่ใช่วิจารณ์ญาณ กล่าวคือ เชื่อตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ โดยมิได้พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล ทำให้เกิดผลเสียแก่ชุมชน^{๑๐๘}

พระมหาอรุณ อรุณธมโม ได้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน” พบว่า ความกตัญญูมีอิทธิพลต่อการปฏิบัติพิธีกรรมแลประเพณี เช่น ประเพณีบุญเข้ากรรมหรือปรีวาสกรรมคือประเพณีทำบุญกับพระสงฆ์ผู้อยู่ปรีวาสเรียกตามภาษาอีสานว่า “เข้ากรรม” เกิดจากอาบัติสังฆาทิเสส ๑๓ แปลว่า ความละเมิดมีสงฆ์ในเบื้องต้นและกรรมที่เหลือเป็นวัตรของพระสงฆ์โดยเฉพาะ ชาวอีสานเชื่อว่าการอยู่กรรมเป็นการทดแทนคุณแม่ผู้ให้กำเนิด เพราะธรรมเนียมของชาวอีสานนั้น แม่ลูกอ่อนที่คลอดลูกใหม่ ๆ จะต้องนอนฝังไฟอบและตีมนาน

^{๑๐๖} พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์) “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาในพระพุทธศาสนา” , วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), บทคัดย่อ.

^{๑๐๗} พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ, “เปรตในพระไตรปิฎก”, วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖), หน้า ๓๖-๓๗.

^{๑๐๘} พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์), “ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการบายศรีสู่ขวัญของชาวมอญ”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ๔๒.

และเว้นการกินของแสลงเรียกว่าอยู่ไฟ หรืออยู่กรรมเพื่อให้หมดลูกเข้าอู่มากขึ้นตามความเหมาะสมของแต่ละคนต้องทุกข์ทรมานอย่างหนัก ดังนั้น ลูกชายที่จะบวชแล้วต้องเข้ากรรมเพื่อทดแทนคุณแม่ที่เคยอยู่กรรมก่อน^{๑๐๘}

สถาพร อรุณวิลาส ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย พบว่า คติความเชื่อที่ได้รับอิทธิพลมาจากศรีลังกายังคงถือว่า พระบรมสารีริกธาตุถือเป็นสัญลักษณ์การดำรงอยู่ของพระพุทธรูปเป็นเครื่องหมายแห่งการตั้งมั่นของพระพุทธรูปการสร้างเจดีย์จึงเป็นอันสงฆ์แก่ผู้สร้างและบูชา คติพื้นฐานในการบูชาพระบรมสารีริกธาตุด้วย ถือว่าเป็นส่วนหนึ่งแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าจึงมีการเสาะแสวงหาพระบรมสารีริกธาตุ ถึงดินแดนศรีลังกา เพื่อนำมาสักการบูชาเป็นศูนย์รวมศรัทธาของประชาชน ซึ่งมีหลักฐานปรากฏอยู่ในศิลาจารึกที่วัดเขากบ กล่าวถึงพระมหาเถรศรีศรัทธาเดินทางไปไหว้พระธาตุในเมืองต่างๆ ภายในประเทศแล้วออกเดินทางไปสร้างถาวรวัตถุที่อินเดียข้ามเรือไปศรีลังกา^{๑๐๙}

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ อธิบายถึงพิธีกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในกลุ่มพุทธศาสนิกชนบางพิธีก็รับความเชื่อมาจากศาสนาพราหมณ์เข้ามาเสริมบางพิธีก็รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์โดยตรงที่เป็นเช่นนี้ก็เพราะพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์สนองความต้องการของประชาชนได้มากกว่าพิธีกรรมในศาสนาพุทธกล่าวคือพิธีกรรมและคำสอนในศาสนาพุทธมุ่งด้านจริยธรรมและการใช้เหตุผลโดยเน้นการพึ่งตนเองหรือสติปัญญาของมนุษย์การทำพิธีจึงมีลักษณะเป็น “บุญ” คือมุ่งความสุขใจที่ได้กำจัดกิเลสของตนเองมากกว่าอย่างอื่นเช่นพิธีทอดกฐินพิธีทอดผ้าป่าเป็นต้นส่วนพิธีกรรมทางศาสนาพราหมณ์แสดงถึงการยอมรับความมีอยู่ของอำนาจภายนอกในรูปแบบต่างๆ ลักษณะของพิธีมุ่งสร้างอำนาจภายนอกที่เหนือกว่าเช่นอำนาจของเทพเจ้าเพื่อกำจัดปกป้องอำนาจภายนอกที่ร้ายแรงอย่างอื่นและให้อำนาจที่เหนือกว่านี้ช่วยอำนวยความสะดวกแก่ผู้ประกอบพิธีด้วยลักษณะพิธีจึงแสดงให้เห็นความสูงต่ำระหว่างสิ่ง ๒ สิ่งเช่นผีกับเทวดาสวรรค์กับนรกข้างขึ้นกับข้างแรมเป็นต้นสิ่งที่สูงกว่าได้รับการมองว่าเป็นสิ่งที่เปี่ยมมงคลและบริสุทธิ์^{๑๑๐}

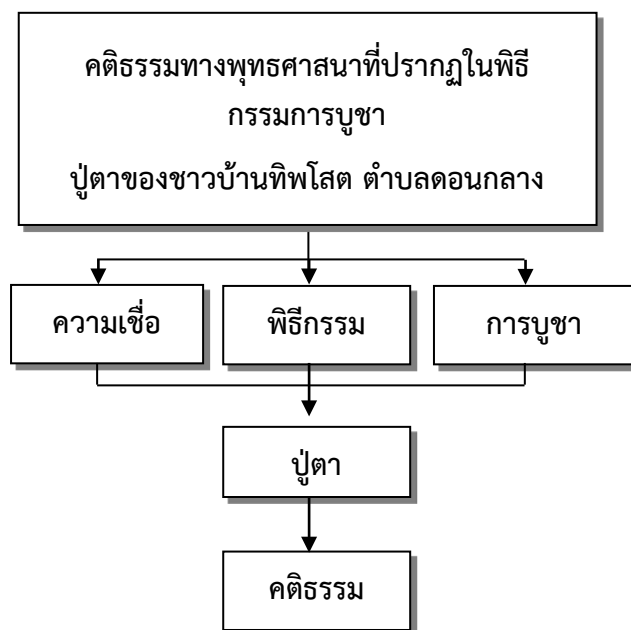
^{๑๐๘} พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุภะโกศล), “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน”, **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), บทคัดย่อ.

^{๑๐๙} สถาพร อรุณวิลาส, “คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙), หน้า ๘๓.

^{๑๑๐} สุวิทย์ ทองศรีเกตุ, “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”, **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓), หน้า ๓๙-๔๙.

๒.๘ กรอบแนวคิดการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาคตินิยมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้าน
ทิพโส ตําบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม โดยมีกรอบแนวคิดการ
วิจัยดังนี้

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

ในการศึกษาวิจัยนี้ มุ่งที่จะศึกษา “คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชา ปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” ซึ่งได้สืบทอดมาจากบรรพบุรุษจนกลายเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินชีวิตของคนในชุมชน และจะได้กล่าวถึงสาระสำคัญที่เกี่ยวกับวิธีการดำเนินการศึกษาค้นคว้า ได้แก่ รูปแบบการวิจัย พื้นที่วิจัยและประชากรผู้ให้ข้อมูล เครื่องมือในการวิจัย การเก็บรวบรวมข้อมูล การวิเคราะห์ข้อมูล และสรุปกระบวนการวิจัย วิธีการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนาม สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์เขียนสรุป และนำเสนอข้อมูลเชิงพรรณนาในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ ตามลำดับดังนี้

- ๓.๑ รูปแบบการวิจัย
- ๓.๒ พื้นที่การวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ
- ๓.๓ เครื่องมือการวิจัย
- ๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล
- ๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล
- ๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การศึกษาวิจัย “การศึกษาคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชา ปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” ในครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการศึกษา ผู้ศึกษา วิจัยใช้รูปแบบการวิจัยในแต่ละประเด็นตามวัตถุประสงค์ในการวิจัยที่ตั้งไว้ ดังนี้

๓.๑.๑ การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยใช้ในการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น ความเป็นมาความสำคัญ ความเชื่อ และคติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏจากพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๓.๒ พื้นที่การวิจัย ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ ได้กำหนดพื้นที่การวิจัยและประชากรสำหรับให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

๓.๒.๑ พื้นที่วิจัย ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดพื้นที่ ที่จะใช้เป็นกรณีศึกษาคือ หมู่บ้าน ทิพโสต ตำบลตอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๓.๒.๒ ประชากรผู้ให้ข้อมูล สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูลผู้วิจัยได้ทำการกำหนดโดยการ สรรหากลุ่มตัวอย่างเพื่อใช้ในการวิจัย ซึ่งใช้วิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๒๓ รูป/คนประกอบด้วย กลุ่มประชากรแบ่งออกเป็น ๕ กลุ่ม ดังนี้

๑) พระสงฆ์	จำนวน ๕	รูป
๒) กระจ่า	จำนวน ๓	คน
๓) ปราชญ์ชาวบ้าน	จำนวน ๕	คน
๔) ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน	จำนวน ๕	คน
๕) ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ	จำนวน ๕	คน
รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น	จำนวน ๒๓	รูป/คน

๓.๒.๓ ระยะเวลาการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ใช้เวลาในการศึกษาและเก็บรวบรวมข้อมูลตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึง เดือนมกราคม พ.ศ.๒๕๖๒

๓.๓ เครื่องมือการวิจัย

การศึกษาวิจัยในครั้งนี้ เพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลที่สมบูรณ์ และได้ข้อเท็จจริงจากชุมชนที่ ศึกษาวิจัย ครอบคลุมประเด็นอย่างครบถ้วน ตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่มุ่งศึกษา จึงได้กำหนด เครื่องมือในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยได้กำหนดวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล จากผู้ให้ข้อมูล โดยวิธีการถาม การจดบันทึก การบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ ตลอดถึงการใช้แบบสัมภาษณ์ ใน การเก็บรวบรวมข้อมูลเพื่อให้ได้มาซึ่งข้อมูลตามวัตถุประสงค์

๓.๓.๑ การสร้างเครื่องมือในการวิจัย

การทำวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยได้สร้างแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์ เพื่อให้ได้มาซึ่งคำตอบที่ เป็นจริง และข้อมูลครอบคลุมตามประเด็นครบถ้วนสมบูรณ์ สำหรับนำข้อมูลมาวิเคราะห์ เขียนสรุป และนำเสนอข้อมูลในแต่ละประเด็น โดยมีขั้นตอน ดังนี้

- ๑) ทำแบบสัมภาษณ์ตามวัตถุประสงค์การวิจัย
- ๒) นำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องของ เนื้อหา
- ๓) นำแบบสัมภาษณ์กลับมาแก้ไขตามคำแนะนำของอาจารย์ที่ปรึกษา

๔) นำเสนอแบบสัมภาษณ์ต่อผู้ทรงคุณจำนวน ๓ ท่าน เพื่อตรวจสอบความถูกต้องได้ รายละเอียดตรงตามเนื้อหา คือ

- พระครูสุธีคัมภีร์ญาณ, ผศ.ดร.
- ผศ.ดร.ประยูร แสงใส
- ผศ.ชอบ ดีสวนโคก

๕) นำแบบสัมภาษณ์มาแก้ไขตามคำแนะนำของผู้ทรงคุณวุฒิ

๖) นำแบบสัมภาษณ์ลงใช้กับกลุ่มเป้าหมาย

เพื่อให้ได้ข้อเท็จจริง รวมทั้งเป็นการลดช่องว่างระหว่างผู้วิจัยกับกลุ่มเป้าหมายให้ได้มีโอกาสคุ้นเคยกันมากขึ้นเสมือนผู้วิจัยเป็นคนในชุมชนและเนื่องจากในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้รูปแบบการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) เป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

การวิจัยครั้งนี้ ได้กำหนดวิธีการที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบด้วย ๒ ประเด็นหลัก คือ การรวบรวมข้อมูลด้านเอกสาร และการรวบรวมข้อมูลจากการสอบถาม ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการ ศึกษาโดยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้จากการศึกษาและสัมภาษณ์นำมาวิเคราะห์ สังเคราะห์และเขียนงานวิจัย พร้อมความเห็นของผู้วิจัย ทั้งนี้ มุ่งตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ โดยมีรายละเอียดดังนี้

๓.๔.๑ การรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) ข้อมูลแนวคิด ทฤษฎีต่าง ๆ บท ความ วารสารวิชาการ การสืบค้นข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์(Internet) ที่เกี่ยวข้องกับคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่มีผู้ศึกษาไว้ในแง่มุมต่าง ๆ

๓.๔.๒ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview) โดยการทำเรื่องขอหนังสือรับรองและแนะนำตัวจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความร่วมมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลไปยังผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยจะทำการเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์ทั้งหมดที่ได้จึงนำมาดำเนินการตามขั้นตอนการวิจัยต่อไป

๑. ผู้วิจัยกำหนดวันเวลาและสถานที่ในการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants)

๒. ผู้วิจัยดำเนินการสัมภาษณ์ โดยใช้วิธีการจดบันทึกการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และการบันทึกเสียง

๓. ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) แล้วนำมาวิเคราะห์ พร้อมทั้งแยกแยะจับประเด็นที่เกี่ยวข้อง กับการวิจัยเพื่อให้ข้อมูลนั้น เป็นไปตามระเบียบวิธีวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research)

๓.๔.๓ ชั้นลงภาคสนามเพื่อการสัมภาษณ์ข้อมูล

๑. ดำเนินการประสานงาน และสำรวจบ้านทิพย์โสด ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม รวมถึงเตรียมกำหนดช่วงระยะเวลาที่เหมาะสม
๒. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามกลุ่มบุคคลที่กำหนด ตามวันเวลาที่ประสานงาน
๓. เก็บรวบรวมข้อมูล และจัดเรียบเรียงเป็นหมวดหมู่

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ใช้การวิเคราะห์ข้อมูลวิธีการเชิงคุณภาพโดยเป็นการวิเคราะห์ข้อมูลแบบบรรยายและพรรณนา (Descriptive Research) การนำเสนอข้อมูลการวิจัย จะอยู่ในลักษณะการพรรณนาความ (Descriptive presentation) ประกอบภาพถ่ายและการพรรณนาความ ประกอบการบรรยายเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเครื่องมือเก็บข้อมูลใช้แนวคำถามซึ่งผู้วิจัยกำหนดดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลเมื่อผู้วิจัยเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารและภาคสนามได้เพียงพอต่อการศึกษิตตามวัตถุประสงค์บ้างแล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลขั้นต้น โดยนำมาจัดหมวดหมู่ให้เป็นระเบียบตามเค้าโครงเรื่องแล้วสรุปออกมา เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์และหาข้อมูลเพิ่มเติมต่อไป หลังจากนั้นอาจมีการเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมในส่วนที่ยังไม่สมบูรณ์ โดยการสัมภาษณ์เข้าไปในบางประเด็นที่เป็นประโยชน์ต่อการวิเคราะห์ข้อมูลมากขึ้น และทำการวิเคราะห์ข้อมูลอีกครั้งหนึ่งซึ่งให้ได้ข้อมูลที่ถูกต้องและเป็นจริงมากที่สุด

๓.๖ สรุปกระบวนการวิจัย

ในการสรุปกระบวนการวิจัยนี้ ผู้วิจัยจะนำข้อมูลที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างสมบูรณ์แล้วมาทำการเขียนพรรณนาความ ดังต่อไปนี้

- ๑) บทสรุปที่เป็นการวิเคราะห์ในลักษณะรวบยอด หรือเป็นประเด็นสำคัญ
- ๒) อภิปรายความเห็นของผู้วิจัย
- ๓) ข้อเสนอแนะ ซึ่งแบ่งออกเป็นข้อเสนอแนะในการแก้ไขปัญหาในเรื่องของวิจัย และข้อเสนอแนะของผู้ที่สนใจในการดำเนินการคนต่อไป

บทที่ ๔

ผลการศึกษาวิจัย

การเสนอผลการวิจัยเชิงคุณภาพครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ใช้การสนทนาและแบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัยสำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยศึกษาความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาและคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม เพื่อให้เกิดความเข้าใจในประเด็นของเนื้อหาที่ทำการศึกษาอย่างครบถ้วนสมบูรณ์ ซึ่งจะช่วยให้ทราบรายละเอียดต่างๆ ดังต่อไปนี้

- ๔.๑ ประวัติความเป็นมาและบริบทชุมชนของบ้านทิพโส
- ๔.๒ ความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส
- ๔.๓ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส
- ๔.๔ องค์กรความรู้จากการวิจัย

๔.๑ บริบทของชุมชนและประวัติความเป็นมา

การศึกษาบริบทของชุมชนที่เป็นพื้นที่เป้าหมายในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยทำการศึกษาภายใต้ข้อมูลที่สำคัญ ๆ ทั้งหมด ๒ ประเด็น คือ ๑) รายละเอียดพื้นที่ศึกษา ได้แก่ ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ พื้นที่และประชากร ระบบนิเวศวิทยา สถาบันศึกษาและองค์กรศาสนา วัฒนธรรมและประเพณีท้องถิ่น ลักษณะการประกอบอาชีพ เป็นต้น ซึ่งผู้วิจัยจึงได้หาข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้นำหมู่บ้านเป็นหลัก ๒) ข้อมูลประวัติความเป็นมาของชุมชนและความเชื่อเรื่องปู่ตา ซึ่งได้จากการสัมภาษณ์ประชากรผู้ให้ข้อมูล มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

๔.๑.๑ พื้นที่ศึกษา

๑) ที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ พื้นที่ และประชากร การเดินทางเข้าสู่หมู่บ้านจากตัวจังหวัดมหาสารคาม สามารถใช้เส้นทางได้ ๒ เส้นทาง คือ ถนน สารคาม-บ้านไผ่ และสารคาม-ท่าพระ ซึ่งหมู่บ้านทิพโสอยู่ทางด้านทิศตะวันตกของตัวจังหวัดซึ่งมีระยะทางห่างจากตัวจังหวัดประมาณ ๕๔ กิโลเมตร ตั้งอยู่ในพื้นที่อำเภอกอสุ่มพิสัย ห่างจากตัวอำเภอสระประมาณ ๓๖ กิโลเมตร ตั้งอยู่หมู่ที่ ๑๐ ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีอาณาเขตติดต่อกับพื้นที่ใกล้เคียงคือ

ทิศเหนือ	ติดต่อกับ บ้านโนนสูง ตำบลดอนกลาง
ทิศใต้	ติดต่อกับ บ้านนาโพธิ์ อำเภอกุดรัง
ทิศตะวันออก	ติดต่อกับ บ้านวังขอนจิก ตำบลหนองเหล็ก
ทิศตะวันตก	ติดต่อกับ บ้านขอนแก่น อำเภอบ้านแฮด

๒) ระบบนิเวศวิทยา บ้านทิพโส เป็นหมู่บ้านตั้งอยู่ที่ลุ่มที่ดอนและป่าไม้ เบญจพรรณ พื้นดินไม่อุ้มน้ำ แต่มีฝนตกตามฤดูกาล ส่วนมากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ที่นำฝนมาตกทั่วบริเวณในปริมาณไม่น้อยกว่าที่อื่น ๆ เนื่องจากพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นดินร่วนปนทรายจึงไม่สามารถที่จะอุ้มน้ำและพื้นที่ไม่ชุ่มฉ่ำเหมือนในฤดูฝน ในฤดูร้อนจะแห้งแล้งและจะหนาวเย็นเป็นเวลาหนึ่งในสามของปี ดังนั้น พื้นดินหลายแห่งที่ห่างไกลแหล่งน้ำจะแห้งแล้งและแตกละแฉง พืชพันธุ์ต่าง ๆ จะเติบโตได้ยาก แต่ก็ยังมีป่าไม้เบญจพรรณที่เป็นระบบนิเวศในการดึงดูดฝนมาตกตามฤดูกาลจากป่าไม้ จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่า บ้านทิพโสเป็นหมู่บ้านทำนาสลับไร่ อาศัยเพียงน้ำฝนเท่านั้น ไม่มีแหล่งน้ำตามธรรมชาติในการเพาะปลูก ส่วนมากเป็นพืชที่ปลูก คือ อ้อย มันสำปะหลัง และข้าว โดยอาศัยน้ำในฤดูฝน สามารถปลูกได้ในท้องถื่นและทำนาได้ปีละครั้งโดยอาศัยปริมาณน้ำฝนตามธรรมชาติ

๓) สถาบันการศึกษาและองค์กรศาสนา สถาบันการศึกษา มีโรงเรียนบ้านทิพโส อยู่ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต ๓ เป็นโรงเรียนระดับประถมศึกษา ซึ่งมีนักเรียนจากบ้านทิพโสศึกษาจำนวน ๑๒๓ คน

องค์กรศาสนา ชาวบ้านทิพโสทั้งหมดนับถือศาสนาพุทธ โดยมีวัดประจำหมู่บ้าน คือ วัดทิพโส สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย ได้รับพระราชทานวิสุงคามสีมาเมื่อปี ๒๕๕๒ ซึ่งเป็นสถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของชาวบ้านทิพโส

๔) วัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่น ประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนของบ้านทิพโส ได้ยึดถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่อดีตชาวบ้านเรียกว่า “ฮีต” คือสิ่งที่ต้องปฏิบัติทุก ๆ เดือนในรอบ ๑ ปี เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” ซึ่งประเพณีดั้งเดิมของบรรพบุรุษที่เคยกระทำมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันนี้ที่ยังเห็นได้ชัดเจน นั่นก็คือพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ที่ชาวบ้านทิพโสได้ถือปฏิบัติเป็นประเพณีที่สำคัญอย่างหนึ่งในแต่ละปี ชาวบ้านทิพโสจึงให้ความสำคัญกับพิธีกรรมดังกล่าวด้วยความเคารพและศรัทธา ทุกหลังคาเรือน และยังเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชนบ้านทิพโสอีกอย่างหนึ่ง

๔.๑.๒ ประวัติความเป็นมา บ้านทิพโส

เมื่อปีประมาณ พ.ศ.๒๔๗๒ พ่อใหญ่ไค้ง ได้นำพ่ายายมาจากบริเวณหนองหญ้ามา^๑ ซึ่งอยู่ในทางด้านทิศตะวันออกของหมู่บ้านในปัจจุบัน ย้ายมาจากที่ตั้งเดิม 3 ครอบครัวย้ายมาพร้อมกันมา บุกร้างถางพงซึ่ง เป็นบริเวณที่สูง มีสระน้ำเรียงราย จำนวน ๔ สระ ห่างจากที่ตั้งเดิม ประมาณ 1 กิโลเมตร สาเหตุที่ย้ายมาตั้งบ้านใหม่เนื่องจากมีผู้คนล้มตายเป็นจำนวนมาก โดยไม่ทราบสาเหตุ ตามความเชื่อของคนโบราณว่าเป็นเพราะสถานที่ จึงมีการอพยพดังกล่าว หลังจากการอพยพย้ายหมู่บ้าน โดยใช้ชื่อหมู่บ้านว่า บ้านทิพโสตร (ไม่มีหลักฐานปรากฏที่มาของชื่อ) ต่อมาบ้านทิพโสตร ก็ได้มีการเขียนผิดเพี้ยนไป จนเหลือแค่ ทิพโสตร (ซึ่งตามคำสันนิษฐานของนักปราชญ์รุ่นหลังกล่าวว่า ผู้ที่ตั้งชื่อหมู่บ้านคงจะมีความรู้เกี่ยวกับเรื่องของภาษาบาลีพอสมควร) เพราะชื่อบ้านมีคำแปลที่ดีมาก คือหมู่บ้านหุทิพย์

^๑ สัมภาษณ์ นายทองมา ศรีคำบ่อ, ปราชญ์ชาวบ้านทิพโส, ๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔.๑.๓ ผู้นำชุมชน/ผู้ใหญ่บ้าน

๑. นายคำสิงห์ ศรีคำบ่อ ระยะดำรงตำแหน่ง ๖๐ ปี
๒. นายทองสา นามวรรณ ระยะดำรงตำแหน่ง ๖๐ ปี
๓. นายเยื่อน กวดนอก ระยะดำรงตำแหน่ง ๖๐ ปี
๔. นายทองคำ ตามะหาด ระยะดำรงตำแหน่ง ๖๐ ปี
๕. นายสำราญ พันธุ์ทอง ระยะดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๕๕ – ปัจจุบัน
๖. นายศิริพันธ์ นนทะแสง ระยะดำรงตำแหน่ง พ.ศ. ๒๕๕๕ – ปัจจุบัน

๔.๑.๔ ข้อมูลประชากร

ช่วงอายุ	จำนวนประชากร			หมายเหตุ
	ชาย	หญิง	รวม	
น้อยกว่า ๑ ปีเต็ม	๘	๙	๑๗	วัยเด็ก
๑ ปีเต็ม-๒ ปี	๑๕	๑๓	๒๘	วัยเด็ก
๓ ปีเต็ม-๕ ปี	๒๒	๓๒	๕๔	วัยเด็ก
๖ ปีเต็ม-๑๑ ปี	๑๕	๑๑	๒๖	วัยศึกษา
๑๒ ปีเต็ม-๑๔ ปี	๑๗	๑๖	๓๓	วัยศึกษา
๑๕ ปีเต็ม-๑๗ ปี	๑๕	๑๓	๒๘	วัยศึกษา
๑๘ ปีเต็ม-๔๙ ปี	๑๕๘	๑๖๒	๓๒๐	วัยแรงงาน
๕๐ ปีเต็ม-๕๙ ปี	๑๒๓	๑๑๖	๒๓๙	วัยแรงงาน
๖๐ ปีขึ้นไป	๑๑๐	๑๕๐	๒๖๐	วัยชรา
รวมทั้งหมด	๔๘๓	๕๒๒	๑,๐๐๕	

*ที่มา : ทะเบียนประชากรตำบลดอนกลาง พ.ศ.๒๕๖๒

๔.๑.๓ ประวัติปูต่าบ้านทิพโส

แต่เดิมนั้นหมู่บ้านทิพโสยังไม่มีวัด คือ สถานที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีเพียงแต่การบูชาอันอ่อนวอนบิตามารดาผู้มีพระคุณให้ช่วยคุ้มครองช่วยเหลือจากสิ่งอันตราย เพื่อความสบายใจของคนในชุมชน เพื่อให้ตนเองและครอบครัวมีความสุข ปราศจากภัยพิบัติต่างๆ และเพื่อเป็นการรำลึกถึงพระคุณของบรรพบุรุษ ผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ชาวบ้านทิพโสจึงได้สร้างศาลปูต่าขึ้น บริเวณป่า ซึ่งเป็นที่ดอน ริมฝั่งน้ำ ปัจจุบันนั้นอยู่บริเวณท้ายวัดทิพโส ศาลนี้ได้ก่อตั้งขึ้นเพื่อรำลึกนึกถึงพระคุณของผู้สร้างบ้านทิพโส คือคุณพ่อไค้ง พาราซ ซึ่งเป็นปู่ของ พ่อสม พาราซ ผู้นำพาก่อสร้างในครั้งนั้น และได้ทำพิธีบูชาปาดามาตั้งแต่บัดนั้นเป็นต้นมาจนถึงปัจจุบัน โดยมีคุณพ่อสม พาราซ เป็นกระเจ้าคนแรก มีหน้าที่ดูแลรักษาดอนปูต่า และเป็นผู้นำในการทำพิธีบูชาปูต่า แต่เดิมการบูชาปูต่าไม่มีพระเข้าร่วมพิธี จะมีเพียงแต่คนในหมู่บ้านจัดกระทำเอง เมื่อเวลาผ่านไป จึงมีวัดมีพระสงฆ์อันเป็นที่พึ่งอีกอย่างหนึ่งของชาวบ้าน เมื่อจะมีการทำพิธีต่างๆ ต้องมีพระเข้าร่วมถือเป็นการทำบุญด้วย พิธีการบูชาปูต่าก็

เช่นเดียวกัน จึงมีพระสงฆ์เข้าร่วม มีการทำบุญตักบาตร เพื่ออุทิศให้แก่บรรพบุรุษด้วย เวลาผ่านไป ประชากรในหมู่บ้านเพิ่มมากขึ้น แต่ความเคารพศรัทธาความเชื่อที่มีต่อปู่ตานั้น ยังคงเหมือนเดิมจนถึง ปัจจุบันอย่างเห็นได้ชัดจากจำนวนผู้เข้าร่วมพิธีการบูชาในแต่ละปี ชาวบ้านทิพโสทุกครัวเรือน มีความเคารพนับถือต่อปู่ตาเป็นอย่างมาก เพราะเชื่อว่าปู่ตานั้นช่วยประทานพรให้มีความสุข ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บและอยู่เย็นเป็นสุข จนถึงทุกวันนี้^๒

๔.๒ ความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ชาวบ้านทิพโสเชื่อกันว่า ปู่ตา เป็นผีรักษาบ้านรักษาเมืองดูแลลูกหลานให้อยู่ดีมีสุข ช่วยเหลือให้คนในหมู่บ้านอยู่กันอย่างร่มเย็นมีความรักความสามัคคีแต่หากลูกหลานทำผิดไปไม่ทำไปตามจารีตประเพณีหรือที่ชาวอีสานเรียกว่า ฮีตครอง ปู่ตาก็จะดลบันดาลให้มีอันเป็นไปต่าง ๆ นานา เรียกว่าผีดผีหรือทำให้ผีปู่ตาไม่พอใจเหตุหลาย ๆ อย่าง ก็จะเกิดขึ้นเช่นฝนไม่ตกถูกต้องตามฤดูกาลเกิดไฟไหม้บ้านหรือเกิดเจ็บป่วยเป็นต้นดังนั้นก่อนจะทำกิจการงานใดๆ เช่นก่อนจะลงนา ก่อนจะบุญต่างๆ จะต้องมีการบอกกล่าวให้ผีปู่ตาได้รับทราบโดยผ่านพ่อกระเจ้า

สำหรับชาวบ้านทิพโส มีการบูชาบวงสรวงปู่ตา ซึ่งชาวบ้านถือว่าเป็นที่ยำเกรงชาวบ้านทิพโส ก็ยังยึดศานาพราหมณ์ ซึ่งเป็นศาสนาหมู่บ้านคูเมืองมาในศาสนาที่มีการเชื่อถือเกี่ยวกับภูตผีปีศาจการที่มีการเจ็บไข้หรือป่วยเป็นโรคอะไรต่างๆ มักบอกกันว่าผีนั้นผีนี้ทำอะไรจะต้องทำพิธีขอชีวิตเอาไว้การทำไร่จะบุกเบิกป่าสักแห่งก็ต้องบอกกล่าวผีป่าผู้รักษาพินันเสียก่อนเพราะกลัวผีนั้นจะหักคอเมื่อทำไร่ทำนาก็ยังมีการสร้างศาลเป็นบ้านหลังเล็กๆ ขึ้นตามจอมปลวกหรือใต้ร่มไม้ใหญ่ ใกล้ๆ กับบริเวณนาหรืออยู่ตามทุ่งนาเมื่อถึงฤดูทำนาหรือก่อนจะลงมือทำนาต้องมีการเลี้ยงเจ้าปู่เสียก่อน เช่นเลี้ยงข้าวปลาอาหาร เหล้ายา แล้วจุดธูปเทียน อธิษฐานขอพรจากผีนาเป็นต้นว่าขอให้นาของเราจงอุดมสมบูรณ์ อำนวยผลให้ข้าวกล้าในนาออกงามและอื่นๆ อีกและยังมีภูตผีที่ดุๆ และทุกคนกลัวกันมากก็มีผีปู่ตาเป็นผีประจำบ้าน ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าผีปู่ตาจะเป็นผีที่ให้ความคุ้มครองชาวบ้านให้อยู่เย็นเป็นสุข ทั้งชาวบ้านที่อยู่หมู่บ้านและชาวบ้านที่จากไปทำงานนอกบ้านเป็นเวลานานๆ ก็จะมีการบนบานเพื่อให้ผีปู่ตาคู่มครองในกรณีที่จะไปทำงานต่างถิ่นจะต้องนำดอกไม้ ธูป เทียนไปหาเจ้าจ้ำ (ตัวแทนผีปู่ตา) เพื่อให้เจ้าจ้ำเป็นผู้บอกกล่าวกับผีปู่ตาเมื่อกลับมาจากการทำงานก็ต้องไปแก้บน โดยนำเหล้าไก่ต้มสุก ๑ ตัว ดอกไม้ ชันห้าเงินตามกำลังศรัทธา ขวดน้ำ นำไปให้เจ้าจ้ำเพื่อนำไปเลี้ยงผีปู่ตาการบนบานเพื่อให้ผีปู่ตาคู่มครอง เช่นให้พ้นจากโรคภัยไข้เจ็บบนบานเพื่อไม่ให้ติดทหาร เป็นต้น

^๒ สัมภาษณ์ นายทองมา ศรีคำบ่อ, ผู้อาวุโสในหมู่บ้านทิพโส, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ประเพณีการเลี้ยงปูตางจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปูตางมักจะทำระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตางก่อนที่จะเลี้ยงผีตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูตางก็คือ ดอนปูตางอันเป็นสถานที่ปูตาส่งสถิตอยู่ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโงงให้ปูตางอยู่ภายในหอปูตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตาง แทนบูชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้าวัวควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปูตางเรียกว่า “กระจ้ำ” คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า ประจํากระจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปูตางให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปูตากับชาวบ้าน กระจ้ำจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปูตางใครทำอะไรผิดประเพณี ปูตางไรก็จะบอกผ่านแม่จ้ำไปยังบุคคลที่กระทำผิดปูตางต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไรก็จะบอกผ่านกระจ้ำไปชาวบ้านจะติดต่อกับปูตางโดยตรงไม่ได้ จากบทสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย ในเรื่องของความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปูตางของชาวบ้านทิพโส ตําบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑) ความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาปูตาง

ความเชื่อของชาวบ้านทิพโสที่มีต่อพิธีกรรมการบูชาปูตานั้นมีมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ที่ได้ทำสืบเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน ซึ่งชาวบ้านจะให้ความเคารพนับถือต่อพิธีกรรมการบูชาปูตาง เพราะชาวบ้านเชื่อว่าผีปูตานั้นจะช่วยปกปักรักษาให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข ไม่เดือดร้อนและมีเหตุเภทภัยอันตราย ชาวบ้านเชื่ออย่างนั้น^๓ ความเชื่อที่เกิดจากการนับถือปูตางของชาวบ้านทิพโส ที่เกิดจากความเชื่อ คิดเป็น ๙๐ เปอร์เซ็นต์ ของจำนวนประชากรทั้งหมดในหมู่บ้านเพราะชาวบ้านมีวัดและมีดอนปูตางซึ่งเป็นที่ยึดเหนี่ยวหรือ ที่พึ่งทางด้านจิตใจ จึงเป็นเอกลักษณ์อย่างหนึ่งของชาวบ้านที่มีต่อพิธีกรรมการบูชาปูตาง เพื่อให้เกิดความสงบสุขในสังคมชุมชนต่อไป^๔

พิธีกรรมการบูชาปูตางเป็นคติความเชื่อที่ชาวบ้านทิพโส ตําบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่มาช้านาน ประเพณีการเลี้ยงปูตางจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปูตางมักจะทำระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตางเพื่อความผาสุกแก่คนในสังคมชุมชน^๕

ชาวบ้านทิพโส นับถือศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านทิพโสให้ความนับถือสักการะบูชานั้นคือ ผีปูตาง ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปูตางอย่างมาก^๖ จะเห็นได้ในช่วงเดือน ๖-๗ ชาวบ้านทิพโสทุกหลังคาเรือนจะเข้าร่วมพิธีการบูชาเช่น

^๓ สัมภาษณ์ พระบัว ปริบุญโณ, พระลูกวัดทิพโส, บ้านทิพโส ตําบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^๔ สัมภาษณ์ พระบุญเถิง คุณวีโร, พระลูกวัดทิพโส, บ้านทิพโส ตําบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^๕ สัมภาษณ์ นายบัวลุน ศรีพรหมใต้, กระจ้ำหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ตําบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^๖ สัมภาษณ์ นายเฉลิม คำทิพย์, ปราชญ์ชาวบ้าน, บ้านทิพโส ตําบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ไหว้อย่างหนาแน่น เพราะความศรัทธาที่เกิดขึ้นมาช้านานคู่กับหมู่บ้าน ที่ควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา อย่างชัดเจน นับตั้งแต่จำความได้ว่า ได้กราบไหว้บูชาปู่ตามาตั้งแต่ยังเด็กจนอายุปานนี้ เพราะว่ามี ความศรัทธา และเชื่อว่าผีปู่ตามีอยู่จริง^๗ และยังคงช่วยเหลือในคราวที่ประสบเหตุเภทภัยต่างๆ ให้ รอดพ้นและหมู่บ้านทิพโสตก็นิคมได้รับความเดือดร้อนเลย เพราะเหตุนี้ชาวบ้านทิพโสตก็นิคมจึงให้ความ เคารพ ศรัทธา เชื่อ ในอำนาจของผีปู่ตามีอยู่จริง^๘ ซึ่งแต่เดิมบ้านทิพโสตก็นิคมยังไม่มีวัดอันเป็นที่ยึด เหนี่ยวจิตใจของชาวบ้าน ด้วยความกลัวชาวบ้านจึงจำเป็นต้องหาที่พึ่งทางใจ นั่นก็คือ ปู่ตา ที่ชาวบ้าน ให้ความเคารพนับถือและถือว่าเป็นบุพการีชน ผู้บุกเบิกในการก่อสร้างหมู่บ้าน จนเจริญรุ่งเรือง การ บูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโสตก็นิคม เริ่มมีมาตั้งแต่การก่อสร้างหมู่บ้านครั้งแรก ก่อนจะมีวัดอันเป็นที่พึ่งทาง ใจในปัจจุบัน^๙

ชาวบ้านทิพโสตก็นิคมเชื่อว่า ผีปู่ตาเป็นผีของบรรพชนหรือวิญญาณของบรรพบุรุษที่ล่วงลับไป แล้ว^{๑๐} แต่ยังมีความรักความผูกพันเป็นห่วงบุตรหลานอยู่ จึงยังอยู่คอยเฝ้าดูแล รักษาคุ้มครองป้องกัน ภัยร้ายทั้งปวงที่จะเกิดขึ้นแก่บุตรหลานในชุมชนของตนเอง หมู่บ้านแต่ละแห่งจึงสร้างศาลเจ้าหรือศาล ปู่ตาไว้ที่ป่าหัวบ้าน หรือท้ายบ้านไว้สำหรับให้ผีปู่ตาอาศัย โดยเมื่อครบกำหนด ๑ ปี ชาวบ้านหรือ ชุมชนจะจัดพิธีกรรมเลี้ยงผีปู่ตา ๑-๒ ครั้ง เป็นการตอบแทนผีปู่ตาที่คอยปกป้องคุ้มครองตลอดมา^{๑๑}

สรุปว่า ชาวบ้านทิพโสตก็นิคม นับถือศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ ชาวบ้านทิพโสตก็นิคมให้ความนับถือสักการะบูชา นั่นคือ ผีปู่ตา ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรมที่ เกี่ยวข้องกับผีปู่ตาอย่างมาก จะเห็นได้ในช่วงเดือน ๖-๗ ชาวบ้านทิพโสตก็นิคมทุกหลังคาเรือนจะเข้าร่วมพิธี การบูชาเช่นไหว้อย่างหนาแน่น เพราะความศรัทธาที่เกิดขึ้นมาช้านานคู่กับหมู่บ้าน ที่ควบคู่ไปกับ พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

๒) กระบวนการหรือขั้นตอนในการบูชาปู่ตา

เป็นการบูชาหรือการเลี้ยงปู่ตาเพื่อให้ชาวบ้านในหมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข พิธีจะจัดขึ้นใน เดือน ๖-๗^{๑๒} โดยเจ้าจ้ำจะเป็นประธานในการจัดเลี้ยงในครั้งนี้ พอใกล้ถึง เจ้าจ้ำจะแต่งตั้ง

^๗ สัมภาษณ์ นางดวงจันทร์ ศรีคำบ่อ, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโสตก็นิคม ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่ม พิชัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^๘ สัมภาษณ์ นายทองมา ศรีคำบ่อ, ประชาชนชาวบ้าน, บ้านทิพโสตก็นิคม ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^๙ สัมภาษณ์ นายสังกรณ นามวัน, ประชาชนชาวบ้าน, บ้านทิพโสตก็นิคม ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๐} สัมภาษณ์ นางทองสาย แถวนาดี, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโสตก็นิคม ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๑} สัมภาษณ์ นางลำไผ่ นามวัน, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโสตก็นิคม ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๒} สัมภาษณ์ นายบัวลุน ศรีพรหมใต้, กระจ่างหมู่บ้าน, บ้านทิพโสตก็นิคม ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

คณะกรรมการในหมู่บ้านให้ไปขอบริจาคข้าวปลาอาหารหรือเงินจากชาวบ้านทุกครัวเรือน เพื่อนำมาจัดเตรียมข้าวปลาอาหารและเครื่องเช่นไห้ต่าง ๆ อันได้แก่ เหล้า ไก่ เทียน ดอกไม้ ธูป ชันท์ห้ามหรสพต่าง ๆ พอถึงวันที่กำหนดชาวบ้านจะมาพร้อมกันในบริเวณหน้าหอผีปู้ตา ซึ่งบริเวณนั้นจะจัดเตรียมให้สะอาดเรียบร้อย^{๑๓} เจ้าจ้ำก็จะนำข้าวปลาอาหารที่ใช้ในการเซ่นไหว้ แต่งใส่ถาดยกมาถวายให้กับผีปู้ตา พร้อมกับบนบานให้ผีปู้ตาคุ้มครองคนในหมู่บ้าน ให้อยู่เย็นเป็นสุข ไม่มีอุปสรรคในการดำเนินชีวิตประจำวัน โรคภัยไข้เจ็บก็ไม่คุกคาม^{๑๔} ขั้นตอนในการบูชาปู้ตานี้ โดยจะมีพ่อกระจ้ำเป็นผู้กำหนดวันและให้แจ้งประชาสัมพันธให้ชาวบ้านได้ทราบ จากนั้นชาวบ้านทุกครัวเรือนก็จะเตรียมสิ่งของ มีไก่ต้ม เหล้า ไบมะพร้าว หรือใบตะไคร้ก็ได้เท่ากับจำนวนของคนในครอบครัวไปบอกกล่าวแก่ปู้ตา ตามวันเวลาที่พ่อกระจ้ำได้กำหนด^{๑๕} ทุกครัวเรือนต้องนำสิ่งของให้ครบ ไปรวมตัวกันที่บริเวณศาลปู้ตา มีการถวายภัตตาหารเพลแด่พระสงฆ์ก่อน^{๑๖} มีการไหว้พระสมათานศีล ถวายเครื่องไทยทาน กรวดน้ำ อุทิศแด่บรรพบุรุษ จากนั้นก็จะเริ่มทำพิธีบูชาปู้ตา ซึ่งการดำเนินพิธีต่างๆแต่ละขั้นตอน จะมีพ่อกระจ้ำเป็นผู้นำพา ในการกล่าวคำบูชาต่างๆ จนเสร็จสิ้น^{๑๗}

ชาวบ้านมักจะไปบวงสรวงปู้ตา เพื่อให้ปู้ตานี้ได้ปกปักษ์รักษา โดยจะมีพ่อกระจ้ำ คือผู้ที่อาวุโสซึ่งในหมู่บ้านตั้งขึ้นเอง ท่านก็มีหน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่าในวันนั้นๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู้ตาชาวบ้านก็มักจะเตรียมสิ่งของไปทำพิธีการกำหนดวัน เวลาและฤกษ์ยามมักจะเป็นข้างแรมและมักทำกันในตอนเช้า สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวงก็คือ^{๑๘}

๑) มีไก่ต้มหนึ่งตัว หรือบางแห่งก็เอาไก่เป็นๆ ไปต้มในพิธี^{๑๙}

๒) น้ำหอมใส่ขัน น้ำหอมนั้นทำด้วยขมิ้นโดยนำขมิ้นมาขูดออกเป็นฝอย ผสมกับน้ำนิดหน่อยแล้วคั้นเอาน้ำ จะได้เป็นน้ำสีเหลืองเอาน้ำผสมพอแก่ความต้องการ แล้วบรรจุใส่ขวดหรือใส่ขัน^{๒๐}

^{๑๓} สัมภาษณ์ นายทวี จันทร์เทศ, กระจ้ำหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๔} สัมภาษณ์ นายบุญเฮียง โยเหลา, กระจ้ำหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๕} สัมภาษณ์ นางสาว มณีแฮด, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระบัว ปริบุญโณ, พระลูกวัดทิพโส, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๗} สัมภาษณ์ นางเพ็ญศรี ศรีคำบ่อ, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๘} สัมภาษณ์ นางทองใส ศรีพรมใต้, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๑๙} สัมภาษณ์ นางเพียร คำเจริญ, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๐} สัมภาษณ์นางลำไพ นามวัน, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๓) เหล้าหรือแอลกอฮอล์มะพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหล้ายานำไปบวงสรวงเจ้าปู่
๔) ใช้ใบมะพร้าวหรือใบตะไคร้มาขมวดมัดเป็นปม ใช้แทนคนในครอบครัวมีจำนวนเท่าไร
ใช้ใบมะพร้าวแทนจำนวนเช่นกันนอกนั้นเป็นพวกวัวควาย หมู สุนัข เป็ด ไก่ ว่ามีจำนวนกี่ตัว ใช้แทน
เท่ากันด้วยคือแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวให้เจ้าปู่ได้รับรู้ทุกคนสักการะท่านแล้ว^{๒๑}

๕) นำรูป ไปคนละ ๑ ดอก แสดงออกถึงความสามัคคี (หลายคนหลายได้หลายไม้เฮ็ด
เฮียนงาม) ความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน การจุดธูปบูชาปู่ตา ๑ ดอก เป็นปริศนาธรรมสั่งสอนคนใน
หมู่บ้าน ว่าทุกสรรพสิ่งในโลกนี้เกิดขึ้นแล้วตั้งอยู่ดับไป เป็นธรรมดา ให้รีบเร่งขวนขวายทำคุณงาม
ความดี ประพฤติตนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา ที่ว่าหลักชัยแห่งชีวิตคือศีล ๕ เป็นต้น^{๒๒}

ส่วนขั้นตอนการบูชาปู่ตา เจ้าบ้านคือผู้ที่อาวุโสซึ่งในหมู่บ้านตั้งขึ้นเอง (กระเจ้า) ท่านก็มี
หน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่าในวันนั้นๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่ชาวบ้านก็มักจะ
เตรียมสิ่งของไปทำพิธีกำหนดวัน เวลาและฤกษ์ยามมักจะเป็นข้างแรมและมักทำกันในตอนเช้า
สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวงก็คือ มีไก่ต้มหนึ่งตัว น้ำหอมใส่ขันเหล้าหรือแอลกอฮอล์
มะพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหล้ายานำไปบวงสรวงเจ้าปู่ ใช้ใบมะพร้าวมาขมวดมัดเป็นปม
ใช้แทนคนในครอบครัวมีจำนวนเท่าไรใช้ใบมะพร้าวแทนจำนวนเช่นกันนอกนั้นเป็นพวกวัวควาย หมู
สุนัข เป็ด ไก่ ว่ามีจำนวนกี่ตัว ใช้แทนเท่ากันด้วยคือแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวให้เจ้าปู่ได้รับรู้
ทุกคนสักการะท่านแล้ว นำรูปเทียนและดอกไม้^{๒๓} เจ้าบ้าน (กระเจ้า) ก็จะเอาน้ำหอมเต็มขันใหญ่ๆ
แล้วท่านก็เดินนำหน้าลูกบ้านด้วยไปยังตูปู่ตา เมื่อไปถึงแล้วท่านก็บอกให้ทุกคนนำเหล้าหรือกะลา
แอลกอฮอล์ทุกอย่างที่นำมาไปวางบนลานที่ทำไว้ในตูปู่ตาแล้วบอกให้ทุกคนนั่งคุกเข่า ประนมมือโดย
สำรวมใจสงบนิ่งพอบ้านจะนำรูปเทียนไปวางแล้วจุด กล่าวทำพิธีบูชา เป็นคำถวายเครื่องสักการบูชา
ว่าที่นำมาขอมให้ท่านได้รับรู้ไว้ ทุกคนมีจิตใจพร้อมเพรียงกันมาบูชาเจ้าปู่เจ้าบ้านผู้ดำเนินงานจะตัก
เอาน้ำหอมไปบวงสรวงเจ้าปู่จนหมดขันต่อไปก็เป็นหน้าที่ของลูกบ้านสรงท่านเจ้าบ้านด้วยน้ำหอมที่
เตรียมมาเสร็จจากขั้นนี้แล้วก็ต้มไก่ ใช้ฟืนก่อเป็นกองไฟ ต้มไก่ในหม้อดิน เครื่องเช่นไห้ว เครื่องเช่นปู่
ตาได้แก่ พานพุ่มดอกไม้ รูปเทียน น้ำหอม เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้มเมื่อถึงวันเลี้ยงปู่ตา ในตอนเช้า
ชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะตูปู่ตาให้เป็นระเบียบ เช่นช่วยกันถางหญ้า จัดแท่นบูชา เปลี่ยน
เครื่องนุ่งห่มหรืออาจจะซ่อมแซมห่อปู่ตาให้ดีกว่าเดิม โดยการเปลี่ยนเสามุงสังกะสีใหม่ เป็นต้นเมื่อจะ
เริ่มพิธีเลี้ยงปู่ตาเฒ่าจ๋าก็จะนำเครื่องเช่นและกระทงสงเคราะห์วางบนแท่นบูชาเสร็จแล้วเฒ่าจ๋าก็จะแบ่ง
อาหารที่ชาวบ้านนำไปเช่นออกเป็นสองส่วนส่วนหนึ่งให้ลูกหลานเอากลับไปบ้าน^{๒๔}

^{๒๑} สัมภาษณ์ นายเฉลิม คำทิพย์, ประชาญ์ชาวบ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระบุญเถิง คุณวีโร, พระลูกวัด, วัดทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัด
มหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๓} สัมภาษณ์ นางดวงจันทร์ ศรีคำบ่อ, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสม
พิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๔} สัมภาษณ์ นางหนูค่าย โยเหลา, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สรุปว่า ประเพณีการเลี้ยงปูตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปูตามักจะ ทำระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตาก่อนที่จะเลี้ยงผีตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ ดอนปูตา อันเป็นสถานที่ปูตาสิงสถิตอยู่ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหอหรือโอง ให้ปูตาอยู่ภายในหอปูตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตา แทนบูชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้าวัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอปูตาเรียกว่า “กระจ้ำ” คำว่า จ้ำ มาจากคำว่า กระจ้ำ นอกจากจะมีหน้าที่ดูแลศาลปูตาให้เรียบร้อยเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีหน้าที่เป็นคนกลางในการติดต่อระหว่างปูตากับชาวบ้าน กระจ้ำจึงคล้ายกับทหารคนสนิทของปูตาใครทำอะไรผิดประเพณีปูตาใครก็จะบอกผ่านเผ่าจ้ำไปยังบุคคลที่กระทำผิดปูตาต้องการให้ชาวบ้านปฏิบัติอย่างไร ก็จะบอกผ่านกระจ้ำไปชาวบ้านจะติดต่อกับปูตาโดยตรงไม่ได้

๓) พัฒนาการของความเชื่อในการบูชาปูตา

ความเชื่อในการบูชาปูตาได้พัฒนาการมาโดยลำดับ โดยคำนึงถึงสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ สิ่งใดที่เป็นโทษ โดยยึดตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา ให้พิธีกรรมการบูชาปูตานั้นได้สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา^{๒๕} มุ่งสอนให้คนในชุมชนทำคุณงามความดี ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน โดยมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งควบคู่ไปกับพิธีกรรมการบูชาปูตา อันเป็นที่เคารพกราบไหว้บูชาของคนในชุมชน^{๒๖} จากสภาพปัญหาที่เกิดขึ้นจากการตัดไม้ทำลายป่า ที่เพิ่มขึ้นทุกวัน จะเห็นได้ว่าป่าในสวนที่เป็นสถานที่ตั้งของปูตา ส่วนมากแล้วจะอุดมสมบูรณ์ เพราะไม่มีใครกล้าทำลาย ด้วยความเกรงกลัว จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าการบูชาปูตา หรือ ผีปูตานี้มีส่วนช่วยในการอนุรักษ์พืชพันธุ์ป่าไม้ได้ดี ถ้าสมมติว่าผืนป่า มีปูตาเฝ้ารักษาเพื่อให้คนได้เกรงกลัวในอำนาจของปูตา คงจะเป็นผลดีต่อทรัพยากรธรรมชาติอย่างยิ่ง^{๒๗}

ยุคปัจจุบันนี้ประเพณีการเลี้ยงผีปูตาและประเพณีบุญข้าฮะ กำลังเผชิญกับการคุกคามจากความเปลี่ยนแปลงของโลก ยุคโลกาภิวัตน์^{๒๘} ความเป็นอีสานและวัฒนธรรมท้องถิ่น กำลังเผชิญกับความท้าทายและความเปลี่ยนแปลงในโลกสมัยใหม่ อันเป็นผลมาจากการเข้ามาของระบบทุนนิยมในภาคอีสานผ่านแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติที่ได้ดำเนินการมาตั้งแต่ยุค พ.ศ.๒๕๐๐ อันมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม ซึ่งส่งผลให้ชนบทธรรมนิยมประเพณีบางอย่างได้เริ่มทยอยสูญหายไปอย่างช้าๆ ในอดีตนั้นชาวอีสานส่วนใหญ่อยู่กันแบบสังคมชนบท บางที่เรียกว่า สังคมแบบชาวบ้าน ที่ประชากรมีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกัน อยู่

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระบุญเถิง คุณวีโร, พระลูกวัด, วัดทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นายทวี จันทร์เทศ, กระจ้ำหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายบุญเฮียง โยเหลา, กระจ้ำหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นายบัวลุน ศรีพรมใต้, กระจ้ำหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

กับธรรมชาติ ไม่หนาแน่นมีการแข่งขันกันน้อยสภาพการครองชีพต่ำ^{๒๔} ส่วนใหญ่ยังประกอบอาชีพทางการเกษตร ทำให้ต้องพึ่งพาอาศัยแรงงานแลกเปลี่ยนกัน มีความใกล้ชิดกัน และยึดมั่นอยู่กับขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี ไม่ค่อยเปลี่ยนแปลงง่าย ๆ มีชีวิตความเป็นอยู่ที่เรียบง่าย แต่ภายหลังการเข้ามาของพัฒนาเริ่มทำให้วิถีชีวิตแบบดั้งเดิมนั้นหายไป^{๒๕} มีการย้ายถิ่นฐานเพื่อไปประกอบอาชีพตามภูมิภาคต่างๆ สังคมแบบดั้งเดิมของชาวอีสานเริ่มแปรสภาพเป็นสังคมเมือง ดังจะเห็นได้จากในปัจจุบัน ที่ความเป็นชุมชนหรือหมู่บ้านแบบเก่านั้นเริ่มหายไปจากไปสังคมอีสาน มีการเข้ามาของชุมชนสมัยใหม่ เช่น หมู่บ้านจัดสรร ตึกแถว คอนโดมิเนียม หอพัก ห้องเช่า ชุมชนรูปแบบใหม่นี้เกิดขึ้นจากกลุ่มคนที่มาจากหลากหลายพื้นที่และมีวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งแน่นอนชุมชนเหล่านี้ไม่มีพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่จะรองรับประเพณีความเชื่อแบบดั้งเดิมของท้องถิ่น หลักบื้อบ้าน/ดอนปู่ตา ถูกแทนที่ด้วย “ศาลพระภูมิ” ที่ไม่ใช่วัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวอีสาน^{๒๖}

การศึกษาและเทคโนโลยีสมัยใหม่สมัยใหม่ก็ส่งผลเช่นกัน เห็นได้จาก กลุ่มคนรุ่นใหม่หรือเยาวชนมักไม่ค่อยสนใจกับประเพณีวัฒนธรรมดั้งเดิมของท้องถิ่นอันเป็นผลจากการต้องประกอบอาชีพสมัยใหม่ ที่ไม่ใช้การทำเกษตรกรรม ส่งผลให้ “สังคมแบบประเพณี” คือ การดำรงชีวิตร่วมกันในกรอบจารีตประเพณีที่รับรู้หรือถ่ายทอดกันลงมาจากคนรุ่นปู่ตายาย สูญหายไป จึงจะเห็นได้ว่าในบางชุมชนนั้นประเพณีบางอย่างเริ่มสูญหายไป หลักบื้อบ้านและดอนปู่ตา เริ่มเสื่อมความสำคัญลง บางท้องถิ่นก็หายไป^{๒๗}

ประเพณีการเลี้ยงผีปู่ตาและประเพณีบุญซำฮะ เป็นประเพณีความเชื่อของคนอีสานที่สืบทอดกันมาจากรุ่นสู่รุ่น หรือเรียกว่า “สังคมแบบประเพณี” ที่แสดงให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างคนกับสิ่งเหนือธรรมชาติ ซึ่งเกิดจากความเชื่อในเรื่องจิตวิญญาณที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติ เป็นสิ่งที่มองไม่เห็นและจับต้องไม่ได้ แต่อย่างไรก็ตามประเพณีทั้งสองนี้ก็เริ่มจางหายไปอันเป็นจากการพัฒนาและการเข้าสู่ยุคโลกาภิวัตน์ จึงทำให้ ประเพณี ความเชื่อ และ ความศักดิ์สิทธิ์ ต้องเผชิญกับความท้าทายและความเปลี่ยนแปลงในโลกสมัยใหม่^{๒๘}

สรุปว่า พัฒนาการของความเชื่อในการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโสตนัน ได้พัฒนาการมาโดยลำดับ โดยคำนึงถึงสิ่งใดที่เป็นประโยชน์ สิ่งใดที่เป็นโทษ โดยยึดตามหลักคำสอนของพุทธศาสนา

^{๒๔} สัมภาษณ์ นายเฉลิม คำทิพย์, กระจ่างหมู่บ้าน, บ้านทิพโสตนัน ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๕} สัมภาษณ์ นายทองมา ศรีคำบ่อ, กระจ่างหมู่บ้าน, บ้านทิพโสตนัน ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๖} สัมภาษณ์ นางสาว มณีแฮด, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโสตนัน ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นางหนูค่าย โยเหลา, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโสตนัน ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางเพ็ญศรี ศรีคำบ่อ, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโสตนัน ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ให้พิธีกรรมการบูชาปูตานั้นได้สอดคล้องกับหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา มุ่งสอนให้คนในชุมชนทำคุณงามความดี ไม่เบียดเบียนซึ่งกันละกัน โดยมีพระรัตนตรัยเป็นที่พึ่งควบคู่ไปกับพิธีกรรมการบูชาปูตา อันเป็นที่เคารพกราบไหว้บูชาของคนในชุมชน

๔) ผลดีและผลเสียของการบูชาปูตา

ผลดีที่ได้จากการบูชาปูตานั้น คือ ให้ความสบายใจ หลังจากที่ได้บูชาแล้วมีความมั่นใจว่าตนเองและครอบครัวจะอยู่เย็นเป็นสุข ผลเสียคือ เครื่องเช่นไหว้ หรือ เครื่องสักการบูชาปูตานั้นเป็นไถ่ต้ม ต้องฆ่าไก่ทุกปีเพื่อบูชาทำให้เกิดความไม่สบายใจ^{๓๔} การบูชาปูตานั้นเป็นพิธีกรรมที่ช่วยให้คนในชุมชนเกิดความสามัคคีพร้อมเพรียงกัน เพราะต้องทำในวันเดียวกัน ผลเสียคือ ขยะที่ใส่จำพวกสิ่งของไปเช่นสรวงบูชาจะเป็นถุงพลาสติก หลังจากการบูชาแล้วไม่มีการเก็บกวาด^{๓๕} จากการบูชาปูตานี้คือทำให้คนในชุมชนเกิดความรักใคร่ปรองดองสามัคคี โยมิแนวปฏิบัติไปในทิศทางเดียวกันโดยมีข้อห้าม ที่ทำแล้วต้องผิดผีปูตา จึงทำให้ชาวบ้านอยู่ในกรอบของศีลธรรมไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกันอยู่ด้วยกันอย่างมีความสุข^{๓๖} โดยยึดตามหลักธรรมคำสอนของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจควบคู่ไปกับการบูชาปูตา^{๓๗}

สรุปว่า ผลดีที่ได้จากการบูชาปูตานี้ คือ ให้ความสบายใจ หลังจากที่ได้บูชาแล้วมีความมั่นใจว่าตนเองและครอบครัวจะอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากความอยู่ร้อนนอนทุกข์ โรคภัยไข้เจ็บไม่เบียดเบียน อยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข

๕) ประโยชน์ที่ได้จากการบูชาปูตา

ประโยชน์ที่ได้รับนั้นเป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเช่นนี้และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสี่ตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น^{๓๘} การเช่นเจ้าปู่เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ได้แก่ การขอขมาต่อผีเจ้าปู่ผีฟ้าหลวงซึ่งถือว่าเป็นผู้ยิ่งใหญ่มีอิทธิฤทธิ์ พิธีนี้จะเกิดขึ้นเมื่อชวามาไม่ว่าหนุ่มสาวพ่อบ้าน แม่เรือนได้ร่วมพิธี การผิดประเพณี การผิดจากขนบธรรมเนียมนิยมเขาถือว่าเป็นการผิดเจ้าปู่ ถ้าไม่ทำพิธี

^{๓๔} สัมภาษณ์ นายปัญญา สุจริต, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๕} สัมภาษณ์ นายปรีดา จันโท, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๖} สัมภาษณ์ นายสีลา สุจริต, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๗} สัมภาษณ์ นางสาว มณีแฮด, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๓๘} สัมภาษณ์ นางเพ็ญ ค่าเจริญ, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

เสียงผีแล้วจะประสบเหตุภัยอันตรายนานาประการ^{๓๙} เวลาเจ็บป่วยเชื้อเชิญหมอผีมาเสี่ยงทาย ตรวจดูว่า เพราะเช่นไม่ดีผีไม่ถูกอย่างไรบนบานต่อเครื่องเช่นนี้ ให้หมอผีกล่าวบูชาต่อแทนเจ้าปู่หรือที่เข้าใจกันว่าผีเจ้านั้นอยู่ ณ ที่นั้นทำให้เจ็บป่วย แล้วบนบานว่าพวกข้าได้มารบกวนท่าน ขอท่านจงดลบันดาลให้พวกข้าหายจากการเจ็บป่วยนี้เกิดโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา^{๔๐} เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคร้ายและทำไร่นานาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป^{๔๑}

สรุปว่า ประโยชน์ของการบูชาปู่ตา เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหารเครื่องเช่นนี้และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไป ขอให้ทุกคนประสบความสุขสบายและเจริญยิ่งขึ้น การเช่นเจ้าปู่เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ขอท่านปู่ตาจงดลบันดาลให้หายจากการเจ็บป่วยโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคร้ายและทำไร่นานาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป

๔.๓ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

ชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความรู้เกี่ยวกับ คติธรรมทางพระพุทธศาสนา คติธรรมทางพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา มีคติธรรมคำสอนมากมายซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกออกมาจากคำสอนจากการประกอบพิธีบูชาปู่ตา อาทิเช่น คติธรรมเรื่องกฎแห่งกรรม มีความศรัทธาต่อความเชื่อ ๑) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ่อนวอนโชคชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดีเพราะถ้าทำไม่ดีก็ต้องเสวยวิบากกรรมของตน ๔) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ผิดคนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง และมีคติความเชื่อตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากบุคคลทำกรรมดี ก็จะไปสู่สุคติภพ คือ มนุษย์ และสวรรค์ในระดับโลกียวิสัย ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมไปสู่ทุคติภพ หรือ อบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย มีความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงดูบุพการีตามหลักทศ ๖ และมีการรักษาศีล ๕ อย่างสม่ำเสมอ ซึ่งได้สัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมาย เกี่ยวกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

^{๓๙} สัมภาษณ์ นางเจียมจิต ศรีคำบ่อ, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๐} สัมภาษณ์ นางคำปลิว สาโสภ, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๑} สัมภาษณ์ นางเบญ ศรีพรมใต้, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๑) ความศรัทธาเกี่ยวกับปูตา

ศรัทธา คือความเชื่อ เชื่อในเรื่องปูตา ถึงแม้จะเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นเป็นเรื่องที่พิสูจน์ไม่ได้ก็ตามแต่หากว่าถ้าการถือปฏิบัติตามคติความเชื่อที่สืบต่อกันมาจากบรรพบุรุษนี้ได้นำพาชุมชนให้อยู่เย็นเป็นสุขเกิดความสามัคคีในหมู่คณะ ปลูกฝังความกตัญญูกตเวทีให้ลูกหลานได้ระลึกถึงบุญคุณของบรรพชนที่ได้บุกเบิกก่อสร้างหมู่บ้านขึ้นมาให้เราอาศัยอยู่ทุกวันนี้ก็ถือว่าคติความเชื่อของชาวบ้านมีความสอดคล้องไปในทิศทางเดียวกันกับพุทธศาสนา ถือได้ว่าคุณค่าที่ได้รับนั้นเป็นคุณค่าทางด้านจิตใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นไหว้และขอร้องให้ปูตาช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวงให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น^{๔๒} เกิดความสบายใจเมื่อได้เข้าร่วมพิธีบูชาปูตา เพราะจะเห็นได้จากการบูชาแต่ละปี จะทำให้ครอบครัวมีความสุข ไม่มีเรื่องเดือดเนื้อร้อนใจ โรคภัยไข้เจ็บไม่เบียดเบียน เมื่อสุขภาพจิตใจดีแล้ว สุขภาพกายและสิ่งต่างในชีวิตก็ดีตามไปด้วย^{๔๓}

การบูชาปูตานี้ถือได้ว่าเป็นคุณค่าทางใจ มีความเชื่อว่าเมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเซ่นไหว้และขอร้องให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น การเซ่นเจ้าปู่เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ขอท่านปูตาจงดลบันดาลให้หายจากการเจ็บป่วยโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัยและทำไร่นานาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป^{๔๔} ถ้าหากว่าปีไหนไม่ได้เข้าร่วมพิธีกรรมการบูชาปูตา ปีนั้นๆก็จะมีผลไม่สบายใจ มีเรื่องเดือดร้อนใจ ครอบครัวไม่เป็นสุข ฉะนั้นชาวบ้านทิพโสตั้งเข้าร่วมพิธีเป็นประจำจำนวนมาก เพราะเชื่อว่าเป็นอาหารทางใจ อิ่มอกอิ่มใจ เมื่อได้บูชาแล้ว ถ้าหากมีเรื่องขัดข้อง มีเรื่องขึ้นโรง ขึ้นศาล ปูตาก็ถือเป็นที่ยึดเหนี่ยวในการช่วยเหลือให้สบายใจขึ้น จึงถือได้ว่า การบูชาปูตานี้มีคุณค่าทางด้านจิตใจ ของคนในหมู่บ้านทิพโส^{๔๕} ก่อนจะเดินทางไกลไกล จะต้องมีการกราบไหว้ขอพร เพื่อความสบายใจเพราะเชื่อว่าปูตานี้จะช่วยตามปกปักรักษาคุ้มครองให้ปลอดภัย ลูกหลานจะไปทำงานต่างประเทศหรือในประเทศ ก็จะต้องนำพาไปกราบไปบอกกล่าวปูตาเพื่อให้ได้คุ้มครอง เพราะชาวบ้านจะถือมาก เพราะเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ เป็นคุณค่าที่เกิดขึ้นในจิตใจของชาวบ้าน^{๔๖}

^{๔๒} สัมภาษณ์ นางสาว มณีแฮด, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต.ตำบลตอนกลาง อ.เภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๓} สัมภาษณ์ นางเพ็ญศรี ศรีคำบ่อ, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต.ตำบลตอนกลาง อ.เภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๔} สัมภาษณ์ นางทองใส ศรีพรมไต้, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต.ตำบลตอนกลาง อ.เภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๕} สัมภาษณ์ นางดวงจันทร์ ศรีคำบ่อ, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต.ตำบลตอนกลาง อ.เภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๔๖} สัมภาษณ์ นางหนูค่าย โยเหลา, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต.ตำบลตอนกลาง อ.เภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สรุปได้ว่า ความศรัทธาชาวบ้านทิพโสที่มิต่อปูตามาตั้งแต่บรรพบุรุษจากรุ่นสู่รุ่น เป็นเวลายาวนานแต่ชาวบ้านก็ยังให้ความเคารพศรัทธา เพราะมีความเชื่อว่าเมื่อเจ้าปู่มารับอาหารเครื่องเซ่นไหว้และขอร้องปูตาให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น การเซ่นไหว้ปูตาเพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ขอท่านปูตาจงดลบันดาลให้หายจากการเจ็บป่วยโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัยและทำไร่นาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป

๒) ความเชื่อเรื่องกรรม

ชาวบ้านทิพโสที่นั่น เชื่อในเรื่องกรรม เชื่อในกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีอยู่จริง คือเชื่อว่าเมื่อทำอะไรโดยมีเจตนา คือจงใจทำทั้งที่รู้ ย่อมเป็นกรรม คือ เป็นความดีความชั่วมีขึ้นในตน เป็นเหตุปัจจัยก่อให้เกิดผลดีร้ายสืบเนื่องต่อไป การกระทำไม่ว่าเปล่า และเชื่อว่าผลที่ต้องการจะสำเร็จได้ด้วยการกระทำ มิใช่ด้วยอำนาจหรืออนาคตโชคชะตาเป็นต้น^{๘๗} ชาวบ้านทิพโสจึงมีความเกรงกลัวต่อบาป เพราะเชื่อในหลักธรรมคำสอนของพระพุทธศาสนา ว่าบาปบุญนั้นมีจริงจากการบูชาปูตานั่น ทำให้ชาวบ้านทิพโส สำนวณทางกาย เพื่อให้ให้เกิดกรรมจากการกระทำทางกายมีความเคารพต่อบรรพบุรุษ คือผีปูตา สำนวณทางวาจา เพื่อไม่ให้เกิดกรรมทางวาจา จะสังเกตได้จากชาวบ้านทิพโสจะไม่มีเรื่องทะเลาะวิวาท และสำรวมทางใจ ไม่คิดอิจฉาริษยา พยาบาทซึ่งกันและกัน เพราะจะเป็นบาปเป็นกรรม หลักของกรรมที่ปรากฏเด่นชัดในพิธีกรรมการบูชาปูตา ชาวบ้านทิพโส^{๘๘}

สรุปได้ว่า ชาวบ้านทิพโส ได้ยึดถือเอาหลักธรรมคำสอนทางพระพุทธศาสนาเป็นหลักในการดำเนินชีวิต อาทิ เช่นเชื่อในหลักกฎแห่งกรรม เชื่อว่ากรรมมีจริง ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว

๓) การบูชาปูตาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา

ทุกๆ ปี ที่มีการเลี้ยงปูตา หรือการบูชาปูตา ชาวบ้านจะนิมนต์พระสงฆ์ในวัดไปร่วมพิธี มีการไหว้พระสมณาทานศีล และถวายภัตตาหารเป็นประจำทุกปี มีการอุทิศส่วนบุญถึงบุพการีชนผู้มีคุณต่อหมู่บ้าน การบูชาปูตาจึงมีส่วนเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ก่อนจะประกอบพิธีไหว้ปูตา ก็จะมีการไหว้พระ ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความเป็นชาวพุทธที่นับถือพุทธศาสนา ถึงแม้ว่าจะมีการบูชาปูตา แต่ชาวบ้านทิพโสก็ยังให้ความสำคัญกับพระพุทธศาสนาเป็นอันดับหนึ่ง^{๘๙}

ชาวบ้านทิพโส นับถือศาสนาพุทธเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และยังมีอีกสิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านทิพโสให้ความสำคัญสักการบูชาปูตานั่นคือ ผีปูตา ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับผีปู

^{๘๗} สัมภาษณ์ นายทวี จันทร์เทศ, กระจ่างหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๘๘} สัมภาษณ์ นายบุญเฮียง โยเหลา, กระจ่างหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๘๙} สัมภาษณ์ พระบุญถึง คุณวีโร, พระลูกวัดทิพโส, บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ตาอย่างมาก จะเห็นได้ในช่วงเดือน ๖-๗ ชาวบ้านทิพโสตกหลังคาเรือนจะเข้าร่วมพิธีการบูชาเช่น ใหว้อย่างหนาแน่น เพราะความศรัทธาที่เกิดขึ้นมาช้านานคู่กับหมู่บ้าน ที่ควบคู่ไปกับพระพุทธศาสนา อย่างชัดเจน^{๕๐} พิธีกรรมการบูชาปูตายเป็นคติความเชื่อที่ชาวบ้านทิพโสตก ตำบลตอนกลาง อำเภอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการ ดำรงอยู่มาช้านาน แต่สิ่งหนึ่งที่ชาวบ้านยังคงให้ความสำคัญคือพระพุทธศาสนา ซึ่งมีการทำบุญตาม ฮีตประเพณีต่างๆ ทุกครั้งที่มีการบูชาปูตาดำจะต้องมีการนิมนต์พระสงฆ์ เข้าร่วมพิธีด้วยทุกครั้ง^{๕๑} ตั้งแต่ เกิดมาจนอายุ ๘๐ ปี ก็จำความได้ว่า ได้กราบไหว้บูชาปูตาดำตั้งแต่ยังเด็กจนอายุปานนี้ ก็มีความ ศรัทธา และเชื่อว่าผีปูตาดำมีอยู่จริง และยังคงช่วยเหลือในคราวที่ประสบเหตุเภทภัยต่างๆ ใหวอดพัน และหมู่บ้านทิพโสตกก็ไม่เคยได้รับความเดือดร้อนเลย เพราะเหตุนี้ชาวบ้านทิพโสตกจึงให้ความเคารพ ศรัทธา เชื่อ ในอำนาจของผีปูตาดำว่ามีอยู่จริง^{๕๒}

วัดเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจของคนในชุมชน และควบคู่กันคือที่พึ่งทางใจ นั่นก็คือ ปูตาดำ ที่ ชาวบ้านให้ความเคารพนับถือและถือว่าเป็นบุพการีชน ผู้บุกเบิกในการก่อสร้างหมู่บ้าน จนเจริญรุ่ง เรื่อง การบูชาปูตาดำของชาวบ้านทิพโสตก พิธีกรรมการบูชาปูตาดำของชาวบ้านจึงควบคู่ไปกับหลักคำสอน ของพระพุทธศาสนา^{๕๓}

สรุปว่าชาวบ้านทิพโสตก นับถือศาสนาพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ และยังมีอีกสิ่ง หนึ่งที่ชาวบ้านทิพโสตกให้ความนับถือสักการะบูชานั้นคือ ผีปูตาดำ ชาวบ้านจะให้ความสำคัญกับพิธีกรรม ที่เกี่ยวข้องกันผีปูตาดำอย่างมาก จะเห็นได้ในช่วงเดือน ๖-๗ ชาวบ้านทิพโสตกทุกหลังคาเรือนจะเข้าร่วม พิธีการบูชาเช่นใหว้อย่างหนาแน่น เพราะความศรัทธาที่เกิดขึ้นมาช้านานคู่กับหมู่บ้าน ที่ควบคู่ไปกับ พระพุทธศาสนาอย่างชัดเจน

๔) การบูชาปูตาดำทำให้เกิดความกตัญญูต่อคนในครอบครัว

ชาวบ้านทิพโสตก มีความกตัญญูรู้คุณอันเป็นหลักพื้นฐานของมนุษย์ที่บุตรพึงกระทำต่อ บิดามารดา ชาวบ้านได้แสดงออกถึงความกตัญญูด้วยการบูชาปูตาดำเพื่อระลึกถึงบุญคุณของผู้บุกเบิก ก่อสร้างหมู่บ้าน จากการบูชาบ่งบอกให้ลูกหลานได้สำนึกถึงบุญคุณของบิดามารดา ที่ได้ก่อสร้าง ตัวให้เป็นคนที่สมบูรณ์ มีสติปัญญา ภูมิดีชอบชีวิต ที่ได้มาจากพิธีกรรมการบูชาปูตาดำ^{๕๔} พุดถึงหลัก

^{๕๐} สัมภาษณ์ นายบัวลุน ศรีพรหมใต้, กระจ่างหมู่บ้าน, บ้านทิพโสตก ตำบลตอนกลาง อำเภอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๑} สัมภาษณ์ นายเฉลิม คำทิพย์, ประชาชนบ้าน, บ้านทิพโสตก ตำบลตอนกลาง อำเภอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๒} สัมภาษณ์ นายทองมา ศรีคำบ่อ, ประชาชนบ้าน, บ้านทิพโสตก ตำบลตอนกลาง อำเภอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๓} สัมภาษณ์ นายสังกรณ นามวัน, ประชาชนบ้าน, บ้านทิพโสตก ตำบลตอนกลาง อำเภอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๔} สัมภาษณ์ นายปัญญา สุจริต, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโสตก ตำบลตอนกลาง อำเภอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ความกตัญญู พิธีกรรมการบูชาปูตานั้น มีอิทธิพลอย่างมากในการส่งเสริมเกิดความกตัญญูต่อคนในครอบครัว สถาบันครอบครัวถือว่าเป็นสถาบันหลักในชุมชนสังคม ปูตาจึงมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างความกตัญญู อาทิเช่น การบูชาผู้มีพระคุณของหมู่บ้านก็คือผีปูตา เพราะเป็นผู้ก่อนสร้างหมู่บ้าน ส่วนการบูชาผู้มีพระคุณในบ้านก็คือ บิดามารดา ซึ่งจะสอดคล้องกัน^{๕๕}

ชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความกตัญญูคือการรู้คุณ และตอบแทนท่านผู้มีพระคุณนั้น บุญคุณที่ว่านี้มิใช่ว่าตอบแทนกันแล้วก็หายกัน แต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพยิ่ง ท่านว่าสิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้นมีดังนี้^{๕๖}

(๑) กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ควรกตัญญูก็คือ ใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึงและตอบแทนพระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น

(๒) กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดี เช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น

(๓) กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเรา เช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่าง ๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

สรุป ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ในสังคมมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับสิ่งอื่นและสัมพันธ์กับชีวิตผู้อื่น ชีวิตทางกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการอุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่างๆ มีบิดา มารดา ครูบา อาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น นอกจากนั้นยังต้องพึ่งพาอาศัยสิ่งอื่นอีกเช่นอาศัยปัจจัย ๔ เป็นเครื่องเลี้ยงชีวิตจึงจะมีชีวิตอยู่รอดได้ ในส่วนจิตใจมนุษย์ก็ได้รับการปลูกฝังอบรมลักษณะคุณค่าทางจิตใจจากบุคคลอื่นมีบิดามารดา เป็นต้น ให้มีทัศนคติค่านิยมคุณธรรมจริยธรรมอันเป็นหลักสำคัญในการดำเนินชีวิตให้ความเจริญรุ่งเรืองซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของมนุษย์ความกตัญญูนี้เป็นคุณธรรมที่มนุษย์พึงปฏิบัติมิใช่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกัน พึงปฏิบัติเท่านั้น แต่ให้มีต่อสัตว์และพืชทั้งหลายด้วย

๕) พิธีกรรมการบูชาปูตา มีความเกี่ยวข้องกับศีล ๕

การบูชาปูตานั้น จะมีสิ่งหนึ่งคือไก่ต้ม ที่ชาวบ้านต้องนำไปทุกครัวเรือน จึงทำให้ชาวบ้านนั้นต้องฆ่าไก่ ทำปาณาติบาต ซึ่งเป็นสิ่งที่จำเป็นต้องได้ทำ เพราะการบูชาปูตานั้นต้องใช้ไก่ในการบูชา จึงทำให้พิธีกรรมการบูชาปูตาแต่ละครั้งต้องฆีตศีลข้อที่ ๑ แต่จะมีสิ่งหนึ่งที่ปูตาได้ห้ามทำโดยเด็ดขาด คือ การฆีตลูกฆีตเมียซึ่งกันและกัน เพราะถ้าทำฆีตจะมีอันเป็นไปไม่เกิน ๗ วัน^{๕๗} ซึ่งข้อดังกล่าวนี้ได้สอดคล้องกับศีล ๕ ในข้อที่ ๓ คือ กาเมสุมิฉฉาจารา ห้ามประพฤตฆีตในกาม ชาวบ้าน

^{๕๕} สัมภาษณ์ นายปรีดา จันโท, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๖} สัมภาษณ์ นายสีลา สุจริต, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๗} สัมภาษณ์ นายบัวลุน ศรีพรหมใต้, กระจ่าหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

ทิพโสตจึงได้ถือข้อปฏิบัตินี้อย่างเคร่งครัด ตั้งแต่อดีตมา จนถึงปัจจุบัน และมีการห้ามพูดโกหก หลอกลวง เพราะจะนำมาซึ่งความหายนะให้แก่ตนเองและครอบครัว ในข้อนี้ ก็ตรงและเกี่ยวข้องกับ ศีล ๕ ในข้อที่ ๔ คือห้ามพูดเท็จ ชาวบ้านจะถือ ๒ ข้อนี้ อย่างเคร่งครัด^{๕๘}

การบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโสต ที่จัดกระทำมาทุกปีเป็นเวลานาน ทุกครั้งจะมีการ นิมนต์พระสงฆ์ไปร่วมในพิธีดังกล่าว ก่อนดำเนินพิธีจะมีการไหว้พระสมათานศีล ๕ ก่อนจะทำพิธีบูชา ก็เท่ากับว่าทุกคนที่ไปบูชาปูตาล้วนแต่เป็นผู้ถือศีล ๕ ทั้งหมด^{๕๙} ข้อห้ามในการปฏิบัติของปูตาบ้านทิพโสตมีหลายข้อหลายประเด็น อาทิเช่น ห้ามผิดผิวผิดเมีย ซึ่งกันและกัน ซึ่งตรงกับศีล ๕ ในข้อที่ ๓ คือ ห้ามประพฤตินอกใจกัน ถ้าใครกระทำผิดก็จะมีอันเป็นไป ชาวบ้านทิพโสตจึงถือเน้นหนักเป็นพิเศษ จึง สอดคล้องกับศีล ๕ โดยตรง^{๖๐}

ชาวบ้านทิพโสต ได้ยึดถือเอาหลักศีล ๕ ถือว่าเป็น คุณธรรมพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชน จะต้องปฏิบัติ เพื่อความเป็นอยู่ด้วยความสงบสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความสงบสุขที่เกิดขึ้น จากการรักษาศีล ก็เหมือนกับความสุขที่เกิดจากการบูชาปูตาของชาวบ้าน^{๖๑}

สรุป จากการศึกษา พบว่า ชาวบ้านทิพโสต ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัด มหาสารคาม มีการรักษาศีล ๕ ตามข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความ ประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกาข้อห้ามที่ใช้ แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกันในสังคม ประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถ ที่จะทำให้จิตสงบได้ง่ายในการทำสมาธิ และอยู่ในครรลองคลองธรรม ตามจารีตประเพณีที่ชาวบ้านได้ ถือปฏิบัติสืบต่อกันมาตามคำสอนของศาสนา และที่สำคัญคือ ชาวบ้านทิพโสต ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ได้รักษาศีล ๕ อยู่สม่ำเสมอ โดยการแนะนำของพ่อกระจำผู้ เป็นสื่อกลางระหว่างปูตากับชาวบ้านคอยเตือนลูกหลานให้อยู่ในศีลในธรรม สร้างแต่คุณงามความดี รักใคร่ปรองดอง ทำบุญทำทานให้สม่ำเสมอ

^{๕๘} สัมภาษณ์ นายทองมา ศรีคำบ่อ, ประชาญ์ชาวบ้านบ้าน, บ้านทิพโสต ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๕๙} สัมภาษณ์ นางเจียมจิต ศรีคำบ่อ, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโสต ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๐} สัมภาษณ์ นางคำปลิว สาโสภ, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโสต ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

^{๖๑} สัมภาษณ์ นางเพ็ง วิชัยคำจร, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพโสต ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๔.๔ องค์ความรู้จากการวิจัย

จากความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโสที่สืบทอดกันมาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่บรรพบุรุษ จากการศึกษาวิจัยผู้วิจัยได้องค์ความรู้เกี่ยวกับข้อปฏิบัติต่อผีปูตา หรือข้อห้ามในการปฏิบัติของคนในชุมชนว่า คนในชุมชนบ้านทิพโส นั้น จะไม่ฆ่าสัตว์ใหญ่ เช่น วัว ควาย เป็นต้น จะไม่ผัดผัวผิดเมียซึ่งกันและกัน และผู้ที่จะเข้าร่วมพิธีต้องไม่ดื่มสุรา เพราะถ้าไม่ปฏิบัติตามข้อห้ามดังกล่าว ก็จะทำให้คนผู้นั้นได้รับความเดือดร้อนมีอันเป็นไป ซึ่งข้อห้ามของปูตานี้ได้สอดคล้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ หลักของศีล ๕ ซึ่งชาวบ้านทิพโสได้ยึดถืออย่างเคร่งครัด จนเกิดความสงบสุขยึดตามแนวทางของพระพุทธศาสนาควบคู่กับคำสอนของบรรพบุรุษคือ ปูตา

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุปผลการศึกษา

การศึกษาเรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคามและเพื่อศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

การวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยทำการศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูลจากเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมากำหนดเป็นคำถามในการวิจัย จากนั้นจึงได้ลงพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูลภาคสนามแบบสัมภาษณ์ (Interview) ซึ่งเป็นเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาและรวบรวมข้อมูล โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) สำหรับประชากรผู้ให้ข้อมูล โดยมีเนื้อหาสำคัญ เช่น ความเป็นมาความสำคัญ ความเชื่อ และคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏจากพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

๕.๑ ความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ตาบลดอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่า จากความเชื่อของชาวบ้านที่มีต่อพิธีกรรมการบูชาปูตานั้น ชาวบ้านทิพโส มีความเชื่อว่าหลังจากที่ได้ประกอบพิธีบูชาปูตาจะทำให้คนในครอบครัวมีความสุข ไม่เดือดร้อน จากอันตรายที่มองไม่เห็น ทำให้หมู่บ้านอยู่เย็นเป็นสุข ปราศจากความอยู่ร้อนนอนทุกข์ และชาวบ้านยังเชื่ออีกว่าปูตานั้นจะช่วยคุ้มครอง และให้เกิดความอุดมสมบูรณ์แก่ชุมชน

พิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นคติความเชื่อที่ชาวบ้านทิพโส ได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีความเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่มาช้านาน ประเพณีการเลี้ยงปูตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปูต้ามักจะทำระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตาก่อนที่จะเลี้ยงผีตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ ดอนปูตาอันเป็นสถานที่ปูตาสงสถิตอยู่ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้าน จะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหรือโองให้ปูตาอยู่ในหอบปูตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตา แทนบูชา ข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้า วัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอบปูตาเรียกว่า “กระเจ้า”

ความสำคัญการบูชาปูตา มักมีความเชื่อว่าจะได้เป็นที่เคารพกราบไหว้บูชา และเป็นการเชื่อฟังบรรพบุรุษของชาวบ้านทิพโสซึ่งได้บุกเบิกมาเป็นบ้านเป็นเมืองที่ร่มเย็น จะทำให้จิตใจผ่องใส

เบิกบานไม่เศร้าหมองอารมณ์ร้ายจะกลายเป็นอารมณ์ดีในที่สุด ขอพรจากท่าน โดยการอธิษฐานแล้วสำนึกในใจ มีการ ฟ้อนรำ กินหล้าเมาสุราเฮฮา โดยเฉพาะผู้แก่วัยชรา มักจะดื่มสุรารักแล้วสนุกสนาน ผ่อนคลาย ทำให้เกิดความสามัคคี มีความสุขตลอดไป

ขั้นตอนการบูชาปู่ตา กระจ้าหมู่ บ้านคือผู้ที่อาวุโสซึ่งในหมู่บ้านตั้งขึ้นเอง ท่านก็มีหน้าที่เตือนให้ลูกบ้านทราบโดยทั่วกันว่าในวันนั้นๆ จะมีการทำพิธีบวงสรวงเจ้าปู่ชาวบ้านก็มักจะเตรียมสิ่งของไปทำพิธีกำหนดวัน เวลาและฤกษ์ยามมักจะเป็นข้างแรมและมักทำกันในตอนเช้า สิ่งของที่ชาวบ้านทุกคนที่จะนำไปบวงสรวงก็คือ มีไก่ต้มหนึ่งตัว น้ำหอมใส่ขันเหล้าหรือกลบใส่กะลามะพร้าว ถือว่าทำเหมือนกับเป็นเหล้ายานำไปบวงสรวงเจ้าปู่ ใช้ใบมะพร้าวมาขมวดมัดเป็นปม ใช้แทนคนในครอบครัวมีจำนวนเท่าไรใช้ใบมะพร้าวแทนจำนวนเช่นกันนอกนั้นเป็นพวกวัวควาย หมู สุนัข เป็ด ไก่ ว่ามีจำนวนกี่ตัว ใช้แทนเท่ากันด้วยคือแสดงจำนวนสมาชิกในครอบครัวให้เจ้าปู่ได้รับรู้ทุกคนสักการะท่านแล้ว นำธูป ไปคนละ ๑ ดอก

การดำเนินพิธี เจ้าบ้านก็จะเอาน้ำหอมเต็มขันใหญ่ๆ แล้วท่านก็เดินนำหน้าลูกบ้านด้วยไปยังตูปู่ตา เมื่อไปถึงแล้วท่านก็บอกให้ทุกคนนำเหล้าหรือกะลากลบและทุกอย่างที่นำมาไปวางบนลานที่ทำไว้ในตูปู่ตาแล้วบอกให้ทุกคนนั่งคุกเข่า ประนมมือโดยสำรวมใจสงบนิ่งพอบ้านจะนำธูปเทียนไปวางแล้วจุด กล่าวทำพิธีบวงสรวงเป็นคำถวายสิ่งสักการบูชาว่าที่นำมาขอมให้ท่านได้รับรู้ไว้ทุกคนมีจิตใจพร้อมเพรียงกันมาบวงสรวงเจ้าปู่เจ้าบ้านผู้ดำเนินการงานจะตักเอาน้ำหอมไปบวงสรวงเจ้าปู่จนหมดขันต่อไปก็เป็นหน้าที่ของลูกบ้านสร่งท่านเจ้าบ้านด้วยน้ำหอมที่เตรียมมาเสร็จจากขั้นนี้แล้วก็ต้มไก่ ใช้ฟืนก่อเป็นกองไฟ ต้มไก่ในหม้อดิน เครื่องเช่นไห้ เครื่องเช่นปู่ตาได้แก่ พานพุ่มดอกไม้ ธูปเทียน น้ำหอม เหล้าโรง ไก่ต้ม ไข่ต้มเมื่อถึงวันเลี้ยงปู่ตา ในตอนเช้าชาวบ้านจะร่วมกันบูรณะตูปู่ตาให้เป็นระเบียบ เช่นช่วยกันถางหญ้า จัดแท่นบูชา เปลี่ยนเครื่องนุ่งห่มหรืออาจจะซ่อมแซมห่อปู่ตาให้ดีกว่าเดิม โดยการเปลี่ยนเสามุงสังกะสีใหม่ เป็นต้นเมื่อจะเริ่มพิธีเลี้ยงปู่ตาเผ่าจ้่าก็จะนำเครื่องเช่นและกระทรงสังเคราะห์วางบนแท่นบูชาเสร็จแล้วเผ่าจ้่าจะแบ่งอาหารที่ชาวบ้านนำไปเช่นออกเป็นสองส่วนส่วนหนึ่งให้ลูกหลานเอากลับไปบ้าน

ประโยชน์ของการบูชาปู่ตา เป็นการเชื่อทางใจว่า เมื่อเจ้าปู่มารับอาหาร เครื่องเช่นนี้และขอร้องผีให้ช่วยคุ้มครองป้องกันอันตรายทั้งปวง ให้แก่ครอบครัวสืบตระกูลตลอดไปขอให้ทุกคนประสบความสำเร็จและเจริญยิ่งขึ้น การเช่นเจ้าปู่เพื่อเป็นการขมาโทษแก่เจ้าบ้านเจ้าเมือง ขอท่านปู่ตาจงดลบันดาลให้หายจากการเจ็บป่วยโดยเอาเครื่องมาสักการบูชา เพื่อให้เจ้าปู่คุ้มครองบ้านให้มีความอุดมสมบูรณ์มีฝนตก ไม่ให้เกิดโรคภัยและทำไร่นาให้ได้ผลดีทุกปีตลอดไป

๕.๒ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิโพสถ ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่าการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวบ้านทิโพสถ ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม และศึกษาคติธรรมคำสอนที่ปรากฏในการประกอบพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ผลจากการศึกษาคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นหลักธรรมคำสอนที่สอดแทรกในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา มีดังต่อไปนี้

๑) หลักศรัทธา

สรุปจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านทิพโส ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความศรัทธาต่อความเชื่อ ๑) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ้อมนอนโซคชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ ๓) เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดี เพราะถ้าทำไม่ดีก็ต้องเสวยวิบากกรรมของตน ๔) เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง

๒) หลักกฎแห่งกรรม

สรุปจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านทิพโส ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีคติความเชื่อตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากบุคคลทำกรรมดี ก็จะไปสู่สุคติภพ คือ มนุษย์ และสวรรค์ในระดับโลกียวิสัย ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมไปสุคติภพ หรืออบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย

๓) หลักความกตัญญู

สรุปจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านทิพโส ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความกตัญญูต่อบรรพบุรุษเป็นอย่างดีเยี่ยม ดังจะเห็นได้จากการทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่ ญาติ ผู้ล่วงลับไปแล้วหรือทำบุญอุทิศให้ผีปู่ตา ผีฟ้า ผีบรรพบุรุษ และผีไร่ญาติ ในเทศกาลสำคัญ เช่น วันเข้าพรรษา วันออกพรรษา วันสารทไทย (บุญข้าวสาก) วันบุญข้าวประดับดิน เป็นต้น

๔) หลักทิศก

สรุปจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านทิพโส ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงดูบุพการีตามหลักทิศ ๖ ทางพระพุทธศานานอกจากนั้นชาวบ้านทิพโส ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม ยังมีความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ซึ่งเชื่อว่าคอยให้ความคุ้มครองดูแลสมาชิกในครอบครัวเช่นการเข้าทำงานการสอบไล่ของลูกๆการไปเป็นราชการทหารที่ต้องเสี่ยงภัยอันตรายเป็นต้นฉะนั้นการสักการะกราบไหว้ ผีปู่ตา ผีในระดับนี้จึงเป็นการแก้กฏในแง่ของประโยชน์ร่วมกันทั้งสองฝ่ายจึงต้องมีความกตัญญูต่อผีปู่ตาหรือผีที่มีคุณต่อตนเหล่านั้น

๕) คติธรรม ศิล ๕

สรุปจากการศึกษาพบว่า ชาวบ้านทิพโส ตำบลตอนกลาง อำเภอกอสมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีการรักษาศีล คือข้อปฏิบัติตนขั้นพื้นฐานในทางพระพุทธศาสนา เพื่อควบคุมความประพฤติทางกายและวาจาให้ตั้งอยู่ในความดีงามมีความปกติสุข เพื่อให้เป็นกติกายกข้อห้ามที่ใช้แก้ปัญหาขั้นพื้นฐาน ๕ ปัญหาหลัก ซึ่งทำให้เกิดความสงบสุข และ ไม่มีการเบียดเบียนซึ่งกันและกัน ในสังคม ประโยชน์ของศีลในขั้นพื้นฐานคือทำให้กาย วาจา ใจ สงบไม่เบียดเบียนตนเองและผู้อื่น ทำให้สามารถที่จะทำให้อัจฉริยะได้ง่ายในการทำสมาธิ ในระดับของบรรพชิต ศีลจะมีจำนวนมาก เพื่อ

กำกับให้พระภิกษุสงฆ์สามเณรสามารถครองตนในสมณภาวะได้อย่างสมบูรณ์ และเอื้อต่อการประพาศพรหมจรรย์ในขั้นสูงต่อไปได้

๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย

๕.๒.๑ ความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่าชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม มีความเชื่อเรื่องผีปูตามานานแล้ว ถือว่าเป็นวิญญาณของบรรพบุรุษผู้ก่อตั้งหมู่บ้าน ความเชื่อดังกล่าวได้หยั่งลึกลงไปจิตสำนึกของลูกหลานในชุมชน และถือปฏิบัติติดต่อย่างเคร่งครัดตลอดมา ผีปูตาเป็นผู้รักษาหมู่บ้านให้ชาวบ้านอยู่เย็นเป็นสุข อีกทั้งยังมีการบูชา หรือขอพรในกรณีต่างๆ ของคนในหมู่บ้าน ซึ่งชาวบ้านที่มาบูชาปูตาจะมีตั้งแต่เด็กนักเรียนจนถึงผู้สูงอายุทุกเพศทุกวัย การบนบานจะมีหลายอย่างเช่น การขอพรให้ตนเองประสบความสำเร็จในด้านการเรียน ค่าขาย หรือในการเดินทาง โดยหากสิ่งที่ตนเองต้องการนั้นประสบความสำเร็จ ก็จะมีการแก้บนตามที่ได้กล่าวไว้ เช่น การบูชา ด้วยหัวหมู เป็ด ไก่ น้ำแดงหรือเหล้า นอกจากนี้ในทุกๆเดือน ๖ ไทย (ราวพฤษภาคม) จะมีการทำบุญเลี้ยงผีปูตาเป็นประจำทุกปี โดยพิธีกรรมทั้งหมด ตั้งแต่การบูชาหรือการเซ่นไหว้ต่างๆ ต้องผ่าน เฒ่าจ้ำหรือกระจ้ำ ซึ่งเป็นผู้ติดต่อทางจิตกับผีปูตา ในกรณีที่มีคนในชุมชนทำในสิ่งที่สมควรผีปูตาจะแสดงให้เห็นโดยการไปสิง หรือเข้าเฒ่าจ้ำ เฒ่าจ้ำจะมีการสั่นแล้วพูดอะไรออกมาชัดเจนว่าใครทำอะไรผิดผีปูตา ให้รีบแก้ไขโดยการนำดอกไม้ ธูปเทียน ไปบอกกล่าวเพื่อขอมาปูตาซึ่งมีความสอดคล้องกับหนังสือวัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ ของ พระอริยานุวัตร เขมจารีระ ได้กล่าวไว้เกี่ยวกับคติความเชื่อของชาวอีสานว่าคติความเชื่อ เจ้าภูมิ เจ้าพร เจ้าป่า ผีสงนางไม้ เป็นคติความเชื่อของชาวอีสานมาแต่โบราณ ซึ่งชาวไทยอีสานเรียกว่า “ไทยน้อย” เมื่ออพยพครอบครัวไปตั้งหมู่บ้าน ประกอบการทำมาหาเลี้ยงชีพอยู่แห่งใด มักเลือกชัยภูมิป่า เห็นเหมาะสมทำพิธีตั้งพระภูมิบ้าน เรียกว่า “ปูตา” หรือดอนปูตาให้เป็นพระภูมิเทพอารักษ์ของหมู่บ้าน เพื่อคุ้มครองดูแลหมู่บ้านรักษาผู้คนและปศุสัตว์ ช่วยป้องกันอันตรายและภัย

พิธีกรรมการบูชาปูตาเป็นคติความเชื่อที่ชาวบ้านได้กระทำสืบต่อกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ และมีความเกี่ยวพันกับวิถีชีวิตการดำรงอยู่มาช้านาน ประเพณีการเลี้ยงปูตาจะกระทำพร้อมกันทั้งหมู่บ้านกำหนดเวลาเลี้ยงปูตามักจะทำระหว่างเดือน ๖-๗ ชาวบ้านจะเลี้ยงปูตาก่อนที่จะเลี้ยงผีตาแฮก สถานที่เลี้ยงปูตาก็คือ ดอนปูตาอันเป็นสถานที่ปูตาสงสถิตอยู่ชาวบ้านแทบทุกหมู่บ้านจะเลือกป่าไม้ใกล้หมู่บ้านเป็นที่ปลูกหรือโองให้ปูตาอยู่ภายในหอบปูตานั้น จะประกอบด้วยรูปปั้นปูตา แทนบูชาข้าทาสชายหญิง รูปปั้นช้าง ม้าวัว ควาย หอก พวงมาลัย ดอกไม้ ธูปเทียน ผู้ที่ดูแลรักษาหอบปูตา เรียกว่า “กระจ้ำ” มีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวกเกี่ยวกับพิธีการบูชาปูตา

๕.๒.๒ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคาม พบว่าชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย จังหวัดมหาสารคามมีความรู้เกี่ยวกับคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตา มีคติธรรมคำสอนมากมายซึ่งเป็นหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาที่สอดแทรกออกมาจากคำสอนการประกอบพิธีบูชาปูตาอาทิเช่น ๑) ความศรัทธาที่

มีต่อปู่ตา เพราะเชื่อว่าปู่ตาจะช่วยดลบันดาลให้มีความสุขความเจริญและปลอดภัยจากภัยภยันตรายต่าง ๆ

๒) ความเชื่อเรื่องกรรม ทำให้คนระมัดระวังการกระทำ และตั้งใจทำงานไม่อ้วนนอนโง่ชชะตา ๒) เชื่อในผลกรรม ทำดีได้ดีทำชั่วได้ชั่ว ทำให้คนเกรงกลัวต่อบาปหรือวิบากกรรมที่จะได้รับ เชื่อความที่สัตว์มีกรรมเป็นของตน ทำให้คนทำแต่คุณงามความดีเพราะถ้าทำไม่ดีก็จะต้องเสวยวิบากกรรมของตน เชื่อความตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า ฝึกตนด้วยดี ก็สามารถเข้าถึงภูมิธรรมสูงสุดบริสุทธิ์หลุดพ้นได้ ดังที่พระองค์ได้ทรงบำเพ็ญไว้เป็นแบบอย่าง และมีคติความเชื่อตามคติธรรมในทางพระพุทธศาสนาที่ว่า หากบุคคลทำกรรมดี ก็จะไปสู่สุคติภพ คือ มนุษย์ และสวรรค์ในระดับโลกีย์วิสัย ส่วนบุคคลผู้ทำความชั่ว ย่อมไปสู่มุคติภพ หรือ อบายภูมิ ๔ ได้แก่ นรก เปรต สัตว์เดรัจฉาน และอสุรกาย ๔) มีความกตัญญูรู้คุณทั้งต่อบุพการีและบรรพบุรุษของตนเอง ดังจะเห็นได้จากการเลี้ยงดูบุพการีตามหลักทศ ๖ และ ๕) มีการรักษาศีล ๕ อย่างสม่ำเสมอซึ่งเป็นคุณธรรมพื้นฐานที่พุทธศาสนิกชนจะต้องปฏิบัติ เพื่อความเป็นอยู่ด้วยความสงบสุข ไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน ความสงบสุขที่เกิดขึ้นจากการรักษาศีล ก็เหมือนกับความสุขที่เกิดจากการบูชาปู่ตาของชาวบ้าน

พุทธธรรมมีหลักการเป็นสากล หรือสอนหลักความจริงที่เป็นสากล ความจริงเป็นสิ่งที่มิอยู่ตามธรรมชาติ คือธรรมชาติของสิ่งทั้งหลายเป็นเช่นนั้นเอง เรียกว่าเป็นกฎธรรมชาติ ในทางปฏิบัติสอนให้คนมีเมตตากรุณาอย่างเป็นสากล ชาวพุทธต้องมีความเมตตากรุณาต่อสรรพสัตว์ทั่วกันหมดไม่เลือกพวกเขาพวกใครพุทธธรรมให้ความสำคัญของสภาวะ (ธรรม) และรูปแบบ (วินัย) ธรรมวินัยจึงเป็นชื่อหนึ่งของพุทธศาสนา ต้องมีทั้งสองอย่าง ธรรมเป็นหลักความจริง ซึ่งมีอยู่แล้วตามธรรมชาติของมัน และเป็นสิ่งที่ผู้ศึกษาปฏิบัติสามารถเข้าถึงได้ ส่วนวินัย เป็นกฎเกณฑ์ ข้อบังคับ กติกา หรือข้อบัญญัติที่กำหนดขึ้นเพื่อให้คนในสังคมประพฤติปฏิบัติ เพื่อความเจริญ และความสงบสุข วินัยเปรียบได้กับศีล เช่นศีล ๕ เป็นต้น

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ควรมีการวิเคราะห์และรวบรวมข้อมูล ประวัติความเป็นมา ความสำคัญ ของความเชื่อพิธีกรรม ขั้นตอน ลำดับพิธีการ การบูชาปู่ตา โดยมีการบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรเป็นหลักฐาน เพื่อเป็นประโยชน์ต่อการศึกษาก่อนุชนคนรุ่นหลังผู้สนใจจะศึกษาในเรื่องของปู่ตา

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

๑) ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวอีสานในแต่ละท้องถิ่นว่าจะมีความแตกต่างและเหมือนกันอย่างไร

๒) ควรมีการศึกษาคุณค่าของความเชื่อพิธีกรรมการบูชาปู่ตาของชาวอีสานในแต่ละท้องถิ่นว่าจะมีความแตกต่างและเหมือนกันอย่างไร

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. **พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปี ๒๕๐๐**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๕.

_____. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

_____. **อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๒.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

กิ่งแก้ว อุตถากร. **คติชนวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๒๐.

จารุวรรณ ธรรมวัตร. **คติชาวบ้านอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อักษรวัฒนา, ๒๕๔๐.

दनัย ไชโยธา. **ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: โอ. เอส. พริ้นติ้ง. เฮ้าส์., ๒๕๓๘.

ทัศนีย์ ทานตวนิช. **คติชาวบ้าน**. ชลบุรี: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒบางแสน, ๒๕๒๓.

ธวัช ปุณโณทก. **“วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ” ในวัฒนธรรมพื้นบ้าน: คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘.

ธวัช ปุณโณทก. **วรรณกรรมท้องถิ่น**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์, ๒๕๒๕.

บุญมา จิตจรัส. **มงคล ๓๘ ประการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๓.

ประชิด สกุระพัฒน์. **วัฒนธรรมพื้นบ้านและประเพณีไทย**. กรุงเทพมหานคร: ภูมิปัญญา, ๒๕๔๖.

ประมวล พิมพ์เสน. **ของดีอีสาน**. ขอนแก่น: สภาวัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานศึกษาธิการจังหวัดขอนแก่น. ๒๕๔๐.

ปิ่น มุกกันต์. **มงคลชีวิต**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๓๗.

พระธรรมกิตติวงศ์ ทองดี สุรเตโช ป.ธ. ๙. **ราชบัณฑิตยสถานโครงการเพื่อการศึกษาพุทธศาสนา ชุดคำ**
วัด. กรุงเทพมหานคร: วัดราชโอรสาราม, ๒๕๔๘.

พระธรรมธีรราชมหามุนี โชติก ญาณสุทธิ. **มงคล ๓๘ ประการ**. พิมพ์ครั้งที่ ๙๘. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐

_____. **พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๖. กรุงเทพมหานคร: บริษัท
เอส.อาร์. พริ้นติ้งแมสโปรดักส์จำกัด. ๒๕๕๑. หน้า ๓๒๘.

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). **พุทธธรรม**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสภา, ๒๕๔๔.

- _____ . **รู้หลักก่อนแล้วศึกษาให้ได้ผล**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานคณะกรรมการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ๒๕๔๗.
- พระมหาอุทิศ ศิริวรรณ. “เปรตในพระไตรปิฎก”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- พระยาอนุমানราชชน. **ชีวิตชาวไทยสมัยก่อนและการศึกษาเรื่องประเพณีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๑. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๓๒.
- พระราชธรรมนิเทศ ระเบียบ ฐิตญาโณ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัย, ๒๕๔๒.
- พระอริยานุวัตร เขมจารีเถระ. **วัฒนธรรมพื้นบ้านคติความเชื่อ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- _____ . **คติความเชื่อของชาวอีสาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๓๖. หน้า ๕.
- พระอุตรคณาธิการ ชวินทร์ สระคำ. **ประวัติศาสตร์พระพุทธศาสนาในอินเดีย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๓๔.
- เพ็ญศรี ตึก. ไพฑูรย์ สิ้นลาร์ตัน. ปิยนาค บุณนาค. วราภรณ์ จิวชัยศักดิ์. **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- มณี พยอมยงค์. **ความเชื่อของคนไทย**. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๖.
- _____ . **วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐.
- _____ . **ความเชื่อของคนไทยในวัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ**. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๒๕๒๘. หน้า ๗๑.
- มังกรห้าเล็บ. **“หมอรักษาโรคด้วยความเชื่อ”**. ไทยรัฐ. ม.ป.ป.: ๓.
- มานิต มานิตเจริญ. **พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร, ๒๕๑๔.
- มูณี พันทวี. **หมอลำหมู่หนังสือที่ระลึกงานส่งเสริมศิลปะและวัฒนธรรมไทย ครั้งที่ ๑๗**. มหาสารคาม: อภิชิตการพิมพ์, ๒๕๓๗.
- ยศ สันตสมบัติ. **มนุษย์กับวัฒนธรรม**. ฉบับพิมพ์ครั้งที่ ๔ แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๕๖.
- ยุพร แสงทักษิณ. **ไทยศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, ๒๕๔๑.
- รัชนิกร เสฎฐ์. **โครงสร้างสังคมและวัฒนธรรมไทย**. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๓๒.
- ราชบัณฑิตยสถาน. **พจนานุกรม ฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒**. กรุงเทพมหานคร: บริษัทนามมีบุคส์พับลิเคชั่น, ๒๕๔๒.
- _____ . **พจนานุกรมศัพท์ศาสนาสาทุก อังกฤษ-ไทย ฉบับราชบัณฑิตยสถาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๒ แก้ไขเพิ่มเติม. กรุงเทพมหานคร: ราชบัณฑิตยสถาน, ๒๕๔๘.

_____ . พระเป็นเจ้า แปลมาจาก God . **พจนานุกรมศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๔.

กรุงเทพมหานคร: บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒.

ส.พลายน้อย. **ตำนานผีไทย**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พิมพ์คำ, ๒๕๕๒.

สวิง บุญเจิม. **ตำรามรดกอีสาน**. อุบลราชธานี: สำนักพิมพ์มรดกอีสาน, ๒๕๕๔.

สัญญา สัญญาวิวัฒน์ และปภาณี ฐิติวัฒนา. **ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร**.

กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย, ๒๕๒๖.

สำลี รักสุทธี. **อีตลีสองคองสิบสี่**. ฉบับอุบลราชธานี ๒๐๐ ปี. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ พ.ศ.

พัฒนา จำกัด, ๒๕๔๙.

_____ . **ผีอีสาน**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์พัฒนาศึกษา, ๒๕๕๐.

สุริยา สมุทคุปต์. **อีตบ้านคองเมือง**. นครราชสีมา: สำนักวิชาเทคโนโลยีสังคม มหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

สุรนารี, ๒๕๔๔.

สุวัฒน์ จันทร์จำนง. **ความเชื่อของมนุษย์เกี่ยวกับปรัชญาศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

สุภาพใจ, ๒๕๔๐.

เสฐียร พันธรั้งซี. **ศาสนาโบราณ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๓๔.

_____ . **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: แพร่พิทยา. ๒๕๑๓.

แสง จันทร์งาม. **พุทธศาสนวิทยา**. พิมพ์ครั้งที่ ๔. กรุงเทพมหานคร: บริษัท สร้างสรรค์บุ๊ค จำกัด,

๒๕๔๔.

หลวงวิจิตรวาทการ. **ศาสนาสากล เปรียบเทียบศาสนา ลัทธิและปรัชญาต่างๆทั่วโลก เล่ม๒ ว่าด้วย**

พระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ ลูก ส. ธรรมภักดี, ๒๕๒๓.

อุดม บัวศรี. **วัฒนธรรมอีสาน**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์คลังนานาวิทยา, ๒๕๔๖.

(๒) วิทยานิพนธ์:

พระบุญช่วย โชติวิโส (อุ้ยวงศ์). “ศึกษาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในความเชื่อและพิธีกรรมการ

บายศรีสู่ขวัญของชาวมอญโบราณ”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย:

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

พระมหาประศักดิ์ อคฺคปณฺโญ (ซ่งแสง). “ความเชื่อเรื่องโหราศาสตร์กับภูแห่งกรรมของชาวพุทธไทย

ในปัจจุบัน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬา

ลกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

พระมหาประสพฤกษ์ จารุวาโท (รัตนยงค์). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องการบูชาใน

พระพุทธศาสนา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหา

จุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

พระมหาหวมวด สุกฺกธมฺโม. “ศึกษาเชิงวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพุทธศาสนา”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสนมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช

วิทยาลัย, ๒๕๔๗.

พระมหาอรุณ อรุณธมโม (สุภะโกศล). “อิทธิพลของอรรถกถาธรรมบทต่อพิธีกรรมและประเพณีของชาวอีสาน”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

พระวิศิษฐ์ สุมน (แทบทาม). “การศึกษาคุณค่าความเชื่อในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้านหนองแวงโสกพระ และชาวบ้านหนองแวงโคตร ตำบลหนองแวงโสกพระ อำเภอกุฉินารายณ์ จังหวัดขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๖.

พระวีรพรรณ วุฑฒินธมโม (เชียรประโคน). “อิทธิพลของความเชื่อในอรรถกถาธรรมบทที่มีต่อประเพณีไทย”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๑.

สถาพร อรุณวิลาส. “คติความเชื่อพุทธศาสนาแบบลังกากับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุโขทัย-ศรีสัชชนาลัย”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

สุวิทย์ ทองศรีเกตุ. “การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ที่มีต่อพฤติกรรมทางศาสนาของพุทธศาสนิกชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๓.

(๓) บทความ:

ชนภณ สมหวัง. “พุทธธรรม : คู่มือมนุษยศตวรรษที่ ๒๑”. **หนังสือพิมพ์มติชนรายวัน**. ๑๑ มกราคม ๒๕๔๓.

(๔) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

ประสาร ทองภักดี. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: www.udru.ac.th/website/attachment/elearning/02/13.pdf [๒๐ มกราคม ๒๕๕๗].

(๕) สัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระบัว ปริบุญโญ, พระลูกวัดทิพโส, บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ พระบุญถึง คุณวีโร, พระลูกวัด, วัดทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายสังกรณ์ นามวัน, ประชาชนชาวบ้าน, บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายทองมา ศรีคำบ่อ, ประชาชนชาวบ้านบ้าน, บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นางทองใส ศรีพรมไต้, ผู้อาวุโสในหมู่บ้าน, บ้านทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอกุสุมาลย์ จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นางลำไผ่ นามวัน, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพย์ไสต ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายปรีดา จันโท, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพย์ไสต ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายปัญญา สุจริต, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพย์ไสต ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

สัมภาษณ์ นายสีลา สุจริต, ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ, บ้านทิพย์ไสต ตำบลดอนกลาง อำเภอกอสุ่มพิสัย
จังหวัดมหาสารคาม, ๒ มกราคม ๒๕๖๒.

๒. ภาษาอังกฤษ

G.E. Swanson. *The Birth of the Gods*. Ann Arbor: University of Michigan Press, 1969.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก
แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตา
ของชาวบ้านทิพโส ต่าบลตอนกลาง อำเภอกอสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

คำชี้แจง :

๑. แบบสัมภาษณ์ชุดนี้ เป็นส่วนหนึ่งของวิทยานิพนธ์ ตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น มุ่งสำรวจความคิดเห็นเกี่ยวกับความเชื่อและคติธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตา จัดทำขึ้นโดยมีวัตถุประสงค์ เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูลประกอบสำคัญทางวิชาการ และเพื่อให้ได้ข้อมูลสำคัญที่สมบูรณ์ ซึ่งอาจนำไปสู่การวิจัยในอนาคตได้ โดยข้อมูลที่ได้จากความคิดเห็นของท่านมีคุณค่าและเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัยครั้งนี้

ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะเก็บคำตอบของท่านไว้เป็นความลับอย่างยิ่งและนำเสนอผลการวิจัยในภาพรวมเท่านั้น ไม่ใช้รายบุคคล

๒. แบบสัมภาษณ์ แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส

ตอนที่ ๓ แบบสัมภาษณ์เกี่ยวกับคุณค่าความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิพโส

ผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่าน ในการให้ความร่วมมือตอบแบบสัมภาษณ์ในครั้งนี้ เพื่อช่วยให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงเป็นอย่างดี จึงขอเจริญพรและอนุโมทนาขอบคุณทุกท่านมา ณ โอกาสนี้ด้วย

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธรรมวุฑฒ (สีฟ้าแล้ว)
 นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
 สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
 มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
 วิทยาเขตขอนแก่น

ตอนที่ ๑ ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์

ผู้ให้สัมภาษณ์ ชื่อ.....นามสกุล.....
 เพศ () ชาย () หญิง อายุ.....ปี ตำแหน่ง.....อาชีพ.....
 บ้านเลขที่..... หมู่ที่..... ถนน..... ตำบล.....
 อำเภอ..... จังหวัด..... รหัสไปรษณีย์.....
 หมายเลขโทรศัพท์.....
 ผู้สัมภาษณ์ (ผู้วิจัย) บันทึกข้อมูล (ผู้วิจัย) (จดบันทึก, บันทึกเสียง)
 สัมภาษณ์เมื่อวันที่..... เดือน..... พ.ศ. เวลา..... ถึง.....
 น.
 สถานที่.....

ตอนที่ ๒ ความเชื่อและพิธีกรรมการบูชาปูตาของชาวบ้านทิโพสิต

๑. ท่านมีความเชื่อเกี่ยวกับการบูชาปูตาอย่างไร

.....

๒. กระบวนการหรือขั้นตอนในการบูชาปูตาเป็นอย่างไร

.....

๓. ท่านมีแนวความคิดเกี่ยวกับการบูชาปูตาอย่างไร

.....

๔. ท่านคิดว่าการบูชาปูตามีผลดีและผลเสียอย่างไร

.....

๕. ประโยชน์ที่ได้จากการบูชาปูตาของท่านเป็นอย่างไร

.....

ตอนที่ ๓ คติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปู่ตา ของชาวบ้าน
ทิพย์โสด ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม

๑. ท่านมีความศรัทธาเกี่ยวกับปู่ตาอย่างไร

.....
.....
.....

๒. ท่านมีความเชื่อในเรื่องกรรมอย่างไร

.....
.....
.....

๓. การบูชาปู่ตาเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนาอย่างไร

.....
.....
.....

๔. การบูชาปู่ตาทำให้เกิดความกตัญญูต่อคนรอบครวี่อย่างไร

.....
.....
.....

๕. พิธีกรรมการบูชาปู่ตา มีความเกี่ยวข้องกับศีล ๕ อย่างไร

.....
.....
.....

ผู้วิจัยขอเจริญพร และอนุโมทนาขอบคุณอย่างยิ่ง ที่ท่านได้อนุเคราะห์และสละเวลา
ตอบแบบสัมภาษณ์ฉบับนี้ ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อชุมชนนี้หรือชุมชนอื่นๆ ในการพัฒนาหรือเพื่อให้
เป็นชุมชนต้นแบบ ต่อไปในอนาคต

ผู้สัมภาษณ์

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธรรมวุฒโฒ (สีปาแล้ว)
นิสิตปริญญาโท หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาพระพุทธศาสนา
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาเขตขอนแก่น

ภาคผนวก ข.

หนังสือขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจเครื่องมือวิจัย

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น โทร. ๐๙๒-๕๕๒-๖๔๒๖
 ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/ว ๘๔ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย

เรียน/เจริญพร พระครูสุธีคัมภีรญาณ,ผศ.ดร

ด้วย พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน (สีฟ้าแลว) รหัสประจำตัว ๖๐๐๕๒๐๕๐๐๕ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาคตินิยมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตา ของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” โดยมี พระมหามิตร จิตปโย,รศ.ดร. และ พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร. เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดังนั้นเพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนิสิตมีคุณภาพและถูกต้องตามหลักการวิจัยคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จึงขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาในการช่วยเหลือด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

๑๗.๑๑.๒๐

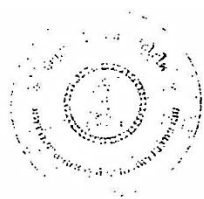
บัณฑิตศึกษา มจร วิทยาเขตขอนแก่น

ผ.ช.เลขานุการบัณฑิตศึกษา

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน

โทร. ๐๙๒-๕๕๒-๖๔๒๖

โทร. ๐๙๓-๐๘๒-๓๖๑๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน... บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น โทร. ๐๙๒-๕๕๒-๖๔๒๖
 ที่... ศธ.๖๑๓๒.๑/ว.๘๔ วันที่... ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
 เรื่อง... ขออนุมัติครุภัณฑ์เป็นผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย.....

เรียน/เจริญพร ผศ.ดร. ประยูร แสงใส

ด้วย พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน (สีฟ้าแลว) รหัสประจำตัว ๖๐๐๕๒๐๕๐๐๕ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตา ของชาวบ้านทิพโส ต่าบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” โดยมี พระมหามิตร จิตฺตปญฺโญ,รศ.ดร. และ พระโสภณพัฒน์บัณฑิต,รศ.ดร. เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดังนั้นเพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนิสิตมีคุณภาพและถูกต้องตามหลักการวิจัยคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จึงขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออัญมิตนาในการช่วยเหลือด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒน์บัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

๑๗/๑๑/๒๕๖๑

๑๗ ธ.ค. ๖๑

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตขอนแก่น

ผ.ช.เลขานุการบัณฑิตศึกษา

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน

โทร. ๐๙๒ ๕๕๒ ๖๔๒๖

โทร. ๐๙๓ ๐๘๒ ๓๖๑๑

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น โทร. ๐๙๒-๕๕๒-๖๔๒๖
 ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/ว.๘๔ วันที่ ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ให้ผู้เชี่ยวชาญตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย.....

เรียน/เจริญพร ผศ.ชอบ ดีสวนโคก

ด้วย พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน (สีพาสว) รหัสประจำตัว ๖๐๐๕๒๐๕๐๐๕ นิสิต
 หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา บัณฑิตศึกษา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ทำวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตา ของชาวบ้านทิพโสตา ตำบลตอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” โดยมี พระมหามิตร รุติปญโญ,รศ.ดร. และ พระโสภณพัฒนบัณฑิต ,รศ.ดร. เป็นคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

ดังนั้นเพื่อให้งานวิทยานิพนธ์ของนิสิตมีคุณภาพและถูกต้องตามหลักการวิจัยคณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์พิจารณาเห็นว่า ท่านเป็นผู้มีความเชี่ยวชาญในการตรวจสอบเครื่องมือวิจัย จึงขอความร่วมมือท่านเป็นผู้ทรงคุณวุฒิตรวจสอบเครื่องมือวิจัยของนิสิตท่านนี้ด้วย

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนาในการช่วยเหลือด้านวิชาการมา ณ โอกาสนี้

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารหลักสูตรระดับบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

— ๒๕๖๑/๑๖๖๓๗๑๕๓๐ (๒๕=11๕๖)
 ทิศ (แล้ว)
 11 ธ.ค. ๖1

บัณฑิตศึกษา มจร.วิทยาเขตขอนแก่น

ผศ.เลขานุการบัณฑิตศึกษา

พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน

โทร. ๐๙๒ ๕๕๒ ๖๔๒๖

โทร. ๐๙๓ ๐๘๒ ๓๖๑๑

ภาคผนวก ง

หนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์

ที่ ศธ.๖๑๓๒.๑/ว ๑๓.๑

บัณฑิตศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาเขตขอนแก่น ตำบลโคกสี

อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น ๔๐๐๐๐

๒ มกราคม ๒๕๖๒

เรื่อง ขออนุญาตสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย

เจริญพร

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือการวิจัย จำนวน ๑ ชุด

ด้วย พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมชุตโต/สีปาแลว รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๐๕๒๐๕๐๐๕ นิสิตปริญญาโท สาขาวิชาพระพุทธศาสนา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น ได้รับอนุมัติให้ ทำการศึกษาวิทยานิพนธ์ เรื่อง “การศึกษาคติธรรมทางพระพุทธศาสนาที่ปรากฏในพิธีกรรมการบูชาปูตาของ ชาวบ้านทีพโสธ ตำบลตอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม” โดยมีคณะกรรมการควบคุม วิทยานิพนธ์ ดังนี้ ๑) พระมหามิตร ฐิตปญฺโญ,รศ.ดร. ๒) พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.

เพื่อให้งานวิจัยของนิสิตมีคุณภาพด้านวิชาการและถูกต้องตามวัตถุประสงค์ จึงเรียน/เจริญพรมา เพื่อขออนุญาตให้นิสิตได้สัมภาษณ์เพื่อการวิจัยในครั้งนี้ด้วย โดยข้อมูลที่ได้จักใช้ประโยชน์ในการวิจัยเท่านั้น โดยไม่มีผลกระทบต่อท่านแต่ประการใด

บัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น หวังเป็นอย่างยิ่งว่าคงได้รับความร่วมมือจากท่านด้วยดี ขออนุโมทนา มา ณ โอกาสนี้

เจริญพร

(พระโสภณพัฒนบัณฑิต,รศ.ดร.)

รองอธิการบดี วิทยาเขตขอนแก่น

ประธานกรรมการบริหารบัณฑิตศึกษา วิทยาเขตขอนแก่น

ภาคผนวก จ.

ภาพประกอบการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ นายบัวลุน ศรีพรมใต้ พ่อกระเจ้า บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นายบุญเฮียง โยเหลา พ่อกระเจ้า บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นายเฉลิม คำทิพย์ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นายทองมา ศรีคำบ่อ ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นายสังกรณ์ นามวัน ปราชญ์ชาวบ้าน บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางสวน มณีแฮด ผู้อาวุโส บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางเพ็ญศรี ศรีคำบ่อ ผู้อาวุโส บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางดวงจันทร์ ศรีคำบ่อ ผู้อาวุโส บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางหนูค่าย โยเหลา ผู้อาวุโส บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางทองสาย แถวนาดี ผู้อาวุโส บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางคำปลิว สาโสภ ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นายปัญญา สุจริต ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางอำนวย จันทรเทศ ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นายสีลา สุจริต ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นายปรีดา-นางวงษ์เดือน จันทโท ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางเพียร ค่าเจริญ ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางเพ็ญ วิชัยคำจร ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางเจียมจิต ศรีคำบ่อ ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางลำไพ นามวัน ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางเบย ศรีพรหมใต้ ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์ นางทองใส ศรีพรมใต้ ผู้เข้าร่วมพิธีเป็นประจำ บ้านทิพโส

สัมภาษณ์กลุ่ม

ประวัติผู้วิจัย

ชื่อ ฉายา/นามสกุล	: พระปลัดอภิสิทธิ์ ธมฺมวฑฺฒโน/สีปาแลว
วัน เดือน ปีเกิด	: ๒๗ สิงหาคม ๒๕๓๗
ภูมิลำเนาที่เกิด	: ๓๖ หมู่ ๔ ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
การศึกษาทางโลก	จบชั้นประถมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนบ้านทิพโส พ.ศ.๒๕๕๕ จบชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๖ จากโรงเรียนเขวาสรีศึกษา พ.ศ.๒๕๖๑ สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรี สาขาวิชาพุทธศาสนา จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย
การศึกษาทางธรรม	พ.ศ.๒๕๕๘ สอบไล่ได้นักธรรมชั้นเอก สำนักเรียนคณะจังหวัด มหาสารคาม
บรรพชา	วันที่ ๑๘ เมษายน ๒๕๕๖ ณ วัดกลางโกสุม จังหวัดมหาสารคาม มีพระครูพิสัยสารคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์
อุปสมบท	: วันที่ ๓๐ กรกฎาคม ๒๕๕๘ ณ พัทธสีมาวัดกลางโกสุม มีพระครูพิสัยสารคุณ เป็นพระอุปัชฌาย์
สมณศักดิ์	พ.ศ.๒๕๖๐ ได้รับแต่งตั้งเป็นฐานานุกรม ในพระเมธีธรรมาจารย์ ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดมหาธาตุยุวราชรังสฤษฎิ์ กรุงเทพมหานคร ที่ “พระปลัด”
ตำแหน่ง	: ได้รับแต่งตั้งให้ดำรงตำแหน่ง - เป็นเจ้าอาวาสวัดทิพโส - กองงานเลขานุการเจ้าคณะอำเภอโกสุมพิสัย
สังกัด	: วัดทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม
ปีที่เข้าศึกษา	: ปีการศึกษา
ปีที่สำเร็จการศึกษา	: ปีการศึกษา
ที่อยู่ปัจจุบัน	วัดทิพโส ตำบลดอนกลาง อำเภอโกสุมพิสัย จังหวัดมหาสารคาม